

Tučepski libar

Godišnjak za kulturu,
godina xxiii, broj 3,
Tučepi, 2021.

TUČEPSKI LIBAR III

Tučepski libar III

Tučepi, lipanj 2021.

IMPRESSUM

Izdavači:

Općina Tučepi

Kraj 39A
HR 21325 Tučepi
Tel. 00385 21 623568
e-mail: opcina@tucepi.hr
<http://www.tucepi.hr>

Turistička zajednica Tučepi

Kraj 46
HR 21325 Tučepi
Tel. 00385 21 623568
www.tucepi.com
e-mail: tzo-tucepi@st.t-com.hr

Za izdavača:

Ante Čobrnić, načelnik

Izdavački savjet:

Ante Čobrnić, Ivo Mravičić

Lektura:

Ružana Kovač i suradnici

Uredništvo i suradnici:

**Ljubica Mihaljević Falak, Žarko Čović, Ružana Kovač,
Meri i Ante Čović, Vinka Visković, Ivka i Šimun Bušelić,
Anka Milković, Zdenka i Bogomir Čobrnić, Ženja i Vlado Ševelj,
Tomislav Mravičić**

Urednica:

Vedrana Vela Puharić

Prijelom i dizajn:

Tomislav Mravičić, mag. art.

Tisk:

Jafra Print d.d. Solin

Naklada:

500 komada

Tučepi, lipanj 2021.

ISSN 1332-8816

*Pozivamo sve koji žele sudjelovati u
stvaranju Tučepskog libra da se javi
uredništvu.*

KAZALO

Uvodne riječi 7

Tučepski libar — sjecište prošlosti i sadašnjosti 9
Povećali smo posjede, ali umanjili naše vrijednosti 11

Predškolski odgoj u Tučepima 13

Iz riznice mojih snova 15

Tragovi kulturne baštine 17

O ostacima megalitskih tvorbi u Tučepima,
o toponimu Dračevice i o kultu Peruna i Velesa 19
Obrana naselja Tučepi u razdoblju mletačko-turskih ratova 36
Pismo časne sestre Anastazije Mijačike
glavaru Bušeliću iz 1903. godine 71
Neptun — bog mora i potresa 76
Marina Tučepi — sigurni zaklon 82

Bogatstvo tradicije kulturnog i društvenog života 89

Zaštita slabome, prkos moćnome 91
DJ retrospektiva — ToochePIN 2012. – 2020. 97
Moja razglednica 102
Škampi iz uspomena 107

Što nam nosi XXI. stoljeće 111

Mjesto izvora — valorizacija materijalne
i nematerijalne baštine Tučepskog podbiokovlja 113

Tučepi u krilu Parka prirode Biokovo 131

Geologija i geomorfologija Tučepi 133

Zanimljivosti i Tučepljani po svijetu 145

Tučepi blues 147
Na tučepskom bijelom žalu 150
Jure Batinić 152
Štorija o malim ljudima koji su zaorali
duboku brazdu i obilježili jedno vrijeme 156

Iz zbirke Šimuna Bušelića 164

Dražena Radonić 164

Tučepske i ine poete o Tučepima 165

Marina Šimić 166

Vedrana Vela Puharić 168

Ljubica Mihaljević-Falak 169

Branko Bušelić 170

Vice Bušelić 171

Rajka Ševelj 172

Neda Šimić Božinović 173

Vice Jukić 174

Dražena Radonić 175

Milenko Milovan Čović 176

Nedo Zuban 178

Uvodne riječi

Iz obiteljskih albuma 181

Tučepski libar – sjecište prošlosti i sadašnjosti

Pred nama je treći broj Tučepskog libra. Tučepski libar ide dalje zahvaljujući vrijednim autorima koji svojim zapisima nastoje prikazati prirodnu baštinu našeg mesta, ali i sačuvati od zaborava vrijedne razglednice naše povijesti.

U ovom broju pored opisa prirodnih atrakcija i spomeničke baštine jednog vremena, neizostavna tema je i turizam. Turizam se na jedan poseban, rekli bismo prirodan način, naslanja na sve prirodne atrakcije našeg mesta, mijenja ih i prilagođava suvremenom vremenu. Kroz požutjele razglednice turizma vraćamo se njegovim počecima, vraćamo se nekim ne tako davnim vremenima u kojima nas je turizam oblikovao i postao sastavnim dijelom naših života. Od malog podbiokovskog težačkog mesta postajemo tako poznato i priznato odredište na turističkoj karti svijeta.

U promišljanju budućeg razvoja mesta moramo težiti ka održivom turizmu čiji omjer kvalitete i kvantitete treba biti u rukama tučepskog čovjeka. Samo kvalitetan i održiv turizam pružit će i nadalje mogućnost domicilnom stanovništvu da živi od turizma, ugrađujući u njega svoju tradicionalnu gostoljubivost.

U današnjem globalnom svijetu, u procesima globalne integracije, države, ulazeći u integrativne asocijacije, gube dio svog suvereniteta, ali kao narod i kao mjesto ne smijemo izgubiti ni najmanji dio vlastitog identiteta. Tome služi i Tučepski libar kao publikacija koja predstavlja sjecište prošlosti i sadašnjosti, osvrt na prohujala stoljeća, ali i putokaz za neku novu budućnost.

Više nego što mislimo turiste privlači naša prirodna baština, naša tradicija, naši običaji sa svim svojim materijalnim i psihološkim elementima, naše moralne vrednote.

Stoga će i ovaj i, nadam se, svaki sljedeći primjerak Tučepskog libra biti vrijedno štivo za drugačiji i potpuniji doživljaj našeg mesta.

Razglednica Tučepi 1973. godine
— oA Desanka Brbić

FRA STIPE BEŠLIĆ ŽUPNIK

Povećali smo posjede, ali umanjili naše vrijednosti

Dragi i poštovani župljani, cijenjeni čitatelji!

Raduje me izlazak novog Tučepskog libra. Nažalost, vrijeme u kojem trenutno živimo obilježeno je pandemijom korona virusa koja je razorila svaku moć te pokazala ranjivost čovjeka i društva uopće. Mnogi naši suvremenici pogodjeni ovom bolešću bore se za svaki dah, a ozdravljeni nam govore o ljepoti disanja punim plućima. Također, današnjeg čovjeka obilježavaju i paradoksi. Posjedujemo velike kuće, a obitelj su nam sve manje, kao i strpljenje jednih za druge. Ceste su nam šire, ali su nam vidici uži. Trošimo više, a imamo manje. Imamo sve više udobnosti, a manje vremena za druge. Imamo više diploma, ali manje razuma; više znanja, a manje prosuđivanja; više stručnjaka, ali i više problema; viši stupanj u medicinskoj znanosti, a sve manje zdravlja. Previše konzumiramo alkohol i duhan, trošimo nepromišljeno, smijemo se premalo. Vozimo prebrzo, a kasno stižemo. Olako se ljutimo, nedovoljno čitamo kvalitetne tekstove, a previše gledamo televiziju. Povećali smo posjede, ali umanjili naše vrijednosti. Pričamo previše, a premalo slušamo i volimo. Prečesto mrzimo, teško praštamo. Naučili smo kako preživjeti, ali ne i kako živjeti. Dodajemo godine životu, a ne život godinama. Očistili smo zrak, a zagadili dušu. Razbili smo atom, ali ne i naše krive predrasude. Ovo su vremena brze prehrane i brzih zarada, površnih odnosa, velikih ljudi, ali slabih i malih karaktera i sve pod parolom slobode i vlastitog komoda. Time smo iskrivili i unakazili prvotnu bit i sliku čovjeka, čovjeka na slicu Božju.

U godini svetog Josipa, zaštitnika obitelji, našeg hrvatskog naroda i uzora radnika, molimo da nam izmoli kod Gospodina pobožnost, pravednost i bogobojaznost. Uz obilje Božjeg blagoslova, neka nam njegove vrline, mir i dobro ispune srce i život!

**Predškolski
odgoj u
Tučepima**

Iz riznice mojih snova

Zaigrana djeca u Ševeljima 1965. godine
—OA Kate Ševelj

Napisat ću par riječi iz perspektive djevojčice, kojoj je baka Neda Čobrić „Mišalainka”, udata za Matu Dragičevića Jozina „Prdavca”.

Ujedno ću pokušati opisati emocije prema ljudima i mjestu Tučepi. Nije moguće voljeti nešto ili nekoga za čije postojanje ne znamo. Bog i priroda Tučepima su podarili sve.

To je bajka za život i odrastanje. Zamislite livadu, beskonačnu u očima djevojčice, prepunu tratinčica, uz božanski pjev grdelina i prve igre, gdje se danas nalazi vrtić, a ja provela svoje djetinjstvo.

Djeca u toj dobi komuniciraju sa svijetom oko sebe i s maštom koju nose u sebi, potrebnom da okušaju vibracije svijeta.

Mislim da je ovo savršeno okruženje za učenje i odrastanje.

Cvjetna livada mog djetinjstva i kupanje na Dračevcu i Kamenima.

U prvim dječjim maštanjima mojih igara na žalu, osluškujući, rasipajući ljepotu uokolo, tabajući bosim nogama, izvodeći zamišljene igre osvajala sam prostranstva tražeći prvu školjku, stakalce, oblutke.

Sve lijepo proživljeno u ranim godinama čuvamo u riznicama i ostaje nam za cijeli život.

DV Tučepi na izletu u Podgoru 1978. godine,
odgajateljica Zdenka Boškin — oa Antonela
Bušelić

*Poslje u životu kroz profesiju koju sam odabrala, kroz igru riječi pokušavam brusiti jezični izraz otkrivajući nova značenja i fineze jezika.
Kao pedagog, kroz prvu dječju riječ, rečenicu, prvi crtež saznala sam kakva treba biti intervencija odraslih.
Ova moja crtica neka bude kao jarki bljesak čarolije vala u neprolaznom vremenu mojih žala.
Pletem mrežu vjere u neprolaznom miru, kao mjehurić u pjeni kad val pljusne, uživajući u zbilji, gledajući galeba, slušajući krik, a pod mojim dlanom hrid i naborani sklad.*

Uredništvo se zahvaljuje na razgovoru odgajateljicama koje su genima, korijenima, rođenjem, udajom bile dio Dječjeg vrtića „Tučepi” u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti... Danas je to čarobno mjesto sagrađeno u sklopu škole i DV „Grdelin” dio je DV „Biokovsko zvonce” - Makarska, a nekad je to bio DV „Antica Grubišić” dio DV „Marica Srzić” - Makarska koji je promijenio nekoliko lokacija.

*Radi osiguranja zaštite podataka (GDPR-a) zatražene od strane vodstva vrtića ne donosimo više informacija.

15. lipnja 1970., Vedrana Vela Puharić, odgajateljica Matija Šimić, udata Garelijić, Julija Radojković — oa Vedrane Vele Puharić

Tragovi kulturne baštine

Doček Djeda Mraza
1967. godine —
oa Anke Milković

O ostacima megalitskih tvorbi u Tučepima, o toponimu Dračevice i o kultu Peruna i Velesa

KLJUČNE RIJEČI

Tučepi, megaliti, *drač, Dračevac, Dračevice, zmaj, zmija, sv. Juraj, Perun, Veles

U prvom dijelu ovog rada pokušat ću foto građom i kraćim po-pratnim tekstom predočiti čitaocima da su predmetne tvorbe megalitske¹ naravi u kamenu u naselju Tučepi izrazito stare, iz

¹ O tome treba li koristiti termin megalitska gradnja ili kiklopska, odlično je objasnila **Helena Tomas**: „Pri definiranju kiklopske gradnje treba naglasiti bitnu razliku između kiklopskih i drugih megalitskih zdanja. Kako se kod kiklopske gradnje uglavnom primjenjuju goleme gromade kamena, **kiklopsko je zdanje megalitsko.....ali nije svako megalitsko zdanje kiklopsko.** Termin ‘kiklopski’ skovan je u kontekstu mikenske civilizacije i čisto mikenskih građevina... ...Pauzanija – koji se u arheologiji drži tvorcem toga termina – u svome ga putopisu primjenjuje samo u tome kontekstu iako opisuje mnoštvo drugih megalitskih građevina. Pauzanijina interpretacija temelji se na grčkim mitovima koji često vuku podrijetlo baš iz toga brončanodobnog razdoblja grčke prapovijesti. Držim stoga da je pogrešno primjeniti termin ‘kiklopski’ na građevine i arheološke kontekste koji s brončanodobnom, tj. mikenskom Grčkom nemaju veze. Iako princip gradnje kiklopskoga zida ima opće odrednice preistorijskih zidina.

nedefiniranog perioda prapovijesti. U drugom dijelu osvrnut će se na etimologiju toponima Dračevice, a koja je usko vezana za prapovijesni domorodački kult Peruna i Velesa.

U podbiokovskom dijelu naselja, točnije na prostoru sto pedeset metara istočno od Tolića kuće, ili osamdesetak metara od ostataka crkvice svetog Martina, nalaze se vrlo dobro očuvani ostatci arhitektonskog megalitskog² kompleksa iz perioda prije no što je susjedna imperijalna sila s Apenina – Rim – administrativno osvojila širi balkanski prostor.³ Takvih arhitektonskih tvorbi ima na još dva mjesta na ovom malom potezu, odmah uz Tolića kuće, s istočne strane i podno iste – današnji markirani put prelazi preko njenih ostataka – kao i u samoj Toliću kući. Drugi položaj nalazi

(dva lica zida od krupnjeg kamenja s ispunom od sitnjega kamenja i zemlje), **termin 'kiklopski' postao je – da ponovimo – bitnom odrednicom mikenske civilizacije...** ...Da bi se izbjegle pogrešne konotacije, smatram da se termin 'kiklopski' ne bi smio rabiti u arheološki neodgovarajućim kontekstima i da je **bolje primjenjivati opći termin 'megalitski'**. – „O Kiklopima i kiklopskoj gradnji”, Signa et litterae II: Mythos – cultus - imagines deorum, Zagreb, FF Press, 2008. str. 55-82. Istaknuti dio teksta - Igor Hrštić.

2 Megalit je riječ grčkog podrijetla i tvorba je od dvije zasebne riječi, **mega-** + **-lit** (starogrčki μέγας, "ogroman, velik") + λίθος ("stijena"). **Petar Skok** u „Etimološkom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika”, svezak 2, JAZU, Zagreb, 1972, str. 308-309, navodi slijedeće: „**Lit...** ...gen. -i f (m prema Vuku) (Gornje primorje, Crna Gora, Ljubiša, Dubrovnik okolica) »¹ hrid, stijena, f npr. visoka lit,² toponom Glatka lit (Sutomore; u toj litima dva komadića zemlje)». Deminitiv na -ica, **litica** f (Vuk, 16. v.) »¹ isto što lit, ² toponom (Srbija)«, pridjev na -ev **liticev** (Martié). Prema toponomu **Lita stena** (1330, Peći, meda selu Grčarevu i Dosudu) čini se da je **lit** bio i pridjev, ali se ta sintagma može tumačiti i kao apozitivna složenica tipa sic. **Lingua glossa. Možda od gr. λίθος »kamen».** Nije objašnjen prijelaz od grčkog maskulinuma među apstrakte deklinacije i. U učenim terminima λίθος ulazi u složenice kao prvi ili drugi član: **megalit, litograf, litografija, litografrati.** Vidjeti također **Robert Beekes**, Etymological Dictionary of Greek (vols. 1 & 2), Brill (2010), str. 861, 917 i 918, gdje jasno stoji da etimologija riječi λίθος nije objašnjena, dok za μέγας navodi niz paralela s ostalim jezicima iz indo-europske grupe, te stoji: „The final -a from -h₂ is the zero grade of -ā in Skt. mahā - 'great' (as a first member)...”; vidjeti također **M. Monier-Williams**, „Sanskrit-English dictionary”, Motilal Banarsiādass, Delhi, 1997, str. 794, redak 1. Dakle, mega je distorzirana sanskrtska riječ maha, a što se prevodi na naš jezik kao velik, moćan.

Iako je opće uvriježeno da riječ **litica** potječe od grčkog „lithos”, sam Skok je podrijetlo iste ostavio otvoreno. Osobnog sam uvjerenja da je riječ **lit, litica** te izvedenice iz iste - **ljut, ljutež** domorodačkog karaktera. **Ljut** i **ljutež** relativno su česti toponimi koji se pojavljuju u zaledu Makarskog primorja. O domorodačkom karakteru nekih riječi i običaja vidjeti u **Igor Hrštić**, Perunovo svetište Sutvid u Tučepima. Domoroci smo ili došljaci?, str. 36-38, napose fusnotu 11 s popratnom literaturom, Tučepski libar II, Tučepi, 2021. Vidjeti također i **Domagoj Vidović**, Pogled u toponimiju Makarskoga primorja, Folia onomastica Croatica, 21 (2012), 214, gdje autor piše o toponimima koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode – „**Jút** (< **ljut** 'kamen-živac'); **Domagoj Vidović**, Gradačka toponimija, Folia onomastica Croatica 18 (2009), str. 182, gdje stoji „**Ojkonim Ljuti** tvoren je od apelativa **ljut** 'kamen-živac, litica'...”, te **Domagoj Vidović**, Toponimija makarskoga primorja, Zbornik radova „Kuga u Makarskom primorju 1815.”, GMM Makarska, 2017., str. 563.

se nekih 350 metara sjeverozapadno od prvospomenutog, ili 300 metara sjeverno s blagim otklonom prema zapadu od Tolića kuće. Koliko mi je poznato, megalitskim građevinama rasprostranjenim po Makarskom primorju nitko se nije detaljnije bavio⁴.

Napisano je pravilo i logički je povijesni slijed da što su tvorbe kamenom starije, građene su od većih blokova. Uz već spomenuta tri arhitektonska kompleksa, na nekim mjestima po Gornjim Tučepima, bilo da je riječ o podzidima terasa ili o zidovima uz komunikacije, nailazimo na oveće gromade kamenja.⁵

3 Samo datiranje kamenih struktura starijim, a i danas još uvijek dominantnim tehnikama je neizvediva. Najčešće primjenjivana metoda za datiranje tvorevina s organskim primjesama jest metoda datiranja radioaktivnog izotopa ugljika, ¹⁴C ili popularno C-14. Najčešće se primjenjuje na ostatke kostiju i ulomke zemljanih posuda.

Upravo nam ti ulomci zemljanih posuda okvirno mogu pomoći oko datiranja o kojem je povijesnom periodu riječ. Širim dijelom ovog arhitektonskog kompleksa površinski se mogu pronaći ulomci zemljanih posuda iz perioda prije rimske uprave, te iz perioda pod upravom iste.

Također valja napomenuti da se vremenski slijed ovakvog megalitskog načina građenja kamenom zasigurno očituje i nakon perioda prapovijesti; gdje se ta zamišljena granična crta nalazi u vremenu, teško je reći. Zapravo, ista i ne postoji na nekom globalnom planu. O samom načinu gradnje megalitima dala je plastične izračune **Helena Tomas**, n. d., str. 73-74, s pozivom na prethodna djela (fusnota 14), no s istim se ne slažem. Držim da je riječ o više čimbenika, a osnovni su mjesto, vrijeme i okolnosti gradnje te svijest graditelja i njihovo civilizacijsko naslijeđe. Svijest nije produkt materije, već je simptom živog bića, a materija nije živa. Vrlo je lako uočiti povijesnim slijedom da se zide kroz povijest gradi sve manjim komadima kamenja, a što je odraz postepenog opadanja fizičke snage, a koja je opet odraz mentalne, a potonja je opet odraz duhovne. Usپorediti sa Heziodovim spomenom 5 doba ljudske povijesti („Poslovi i djela”), gdje sam autor kaže da živi u željeznom, najpalijem dobu. Također usپorediti sa Bhāgavata purānom, 8.14.4., gdje stoji:

चतुर्युगान्ते कालेन ग्रसृताञ्छ्रुतगणान्यथा ।
तपसा ऋषयोऽपश्यन्यतौ धर्मः सनातनः ॥ ४ ॥

catur-yugānte kālena
grastāñ chruti-ganān yathā
tapasā ṣayo 'paśyan
yato dharmāḥ sanātanaḥ

„Na kraju svakog ciklusa koji se sastoji od četiri yuge, velike svete osobe, videvši da su većne propisane dužnosti čovečanstva zloupotrebljene, uspostavljaju principe religije.”

– **A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda**, Śrīmad-Bhāgavatam, 8.2, BBT, VVZ Veda, Beograd, 1995., str. 46-47. Yuga je vremenski ciklus – doba u životu univerzuma, i ponavljaju se u ciklusu od četiri doba. Za razliku od grčkih pet, ovih četiri je prirodne, pravilnije, jer i na našoj planeti svake godine osobno iskušavamo cikluse od 4 doba – proljeće, ljeto, jesen, zima. Peto doba, herojsko, naknadno je umetnuto u grčku sačuvanu literaturu, a smješteno je između brončanog i željeznog, iz prostog razloga što je nestao izvorni učenički slijed primanja znanja. Inače, slijedeći vedska učenja, zaključujemo da je ovo najpaljive doba, željezno po grčkoj terminologiji, ili Kali-yuga po vedskoj, započelo 3102. godine prije Krista.

4 Fotografiju jedne megalitske kuće u Škrabićima u Gornjim Brelima donio je **Domagoj Nikolić**: „Ilirija – sveta zemlja. Stećci i autohtonost”, Teledisk, Zagreb, 2018, str. 120.

Tolića kuća

Prije nego što se dođe do Tolića kuća, bilo putem od sv. Kate ili probijenim makadamskim putem s istoka, mora se do istih preći preko razrušene kuće, neposredno podno litice na kojoj se nalazi jedina sačuvana kuća iz Tolića. Odlično je očuvan jugoistočni ugao kuće, i ako je suditi na osnovu ugaonog bloka, koji je obrađen, čini se da je čitava kuća lijepo bila izvedena. Isti vidljivi blok počiva na još većem bloku, uronjenom u zemlju, i njega prati niz blokova od istoka kuće prema zapadu. Radi onemogućenog pristupa većim dijelom južne strane zdanja (kupina, makija, drveća), nije se moglo utvrditi prati li najniži red blokova čitavu južnu stranu. Čini se da je ulaz u zdanje bio s juga, s ove spomenute obrasle strane.

Na već spomenutoj kući uz liticu, na nekim dijelovima iste, također se uočavaju u najnižem sloju megaliti. Interesantno je što se na ovoj kući uočava niz građevinskih zahvata, od prapovijesnih do vrlo recentnih. Istočnije od istog zdanja nalaze se ostaci dviju kuća. Na jednoj se jasno očituju kasnije intervencije kamenom manjih dimenzija. Očito su kuće prapovijesnog podrijetla bile dugo u upotrebi.

Istočno od Tolića kuća

Po kazivanju mještana, ove kuće nisu ničije vlasništvo⁶. Ovo je najbolje očuvan arhitektonski kompleks prapovijesne naravi u Tučepima. Riječ je o kompleksu od najmanje dvije kuće, moguće je da je riječ i o tri te o jednom gumnu. Do kompleksa vodi poprilično širok put koji vodi od Tolića kuće uz liticu, prolazi se pored ostataka crkvice sv. Martina te se nastavlja skoro do samih litica; tu se zakriviljeno lomi prema jugoistoku i nekih pedesetak metara nas dijeli od predmetnih kuća. Riječ je o vrlo kvalitetno izvedenom kompleksu (sl. 1): par metara široki prostor/ulica koji dijeli ove dvije kuće od zida s južne strane (sl. 2). Prostor između zida i kuća je popločan. Kao i kod prve spomenute kuće u ovom tekstu, i ovdje je riječ o estetski lijepo izvedenom donjem sloju zdanja – prvi jasno vidljivi red kamenja a na kojeg se okomito naslojavaju ostali, prividno počiva na nizu blokova, koji su „utopljeni” u ze-

Slika 1

Slika 2

mlju. Unutrašnje lice zida također je izrađeno u istoj megalitskoj tehnici. Zid veće kuće je debljine 160 cm, dok je zid manje nešto uži. Očigledno je da su ljudi tog doba znali kako riješiti problem zimske hladnoće i ljetne vrućine – debelim slojem izolacije. Kod veće kuće na bočnim zidovima očituje se stepeničasto uvlačenje gornjeg dijela zida, nekih dva metra od poda. Ostaci treće kuće⁷ (?) nalaze se jugozapadno od istih, ili južno od gumna. Na zračnom snimku (sl. 3), najveća kuća nalazi se od sredine desno, gotovo cijelim dijelom prekrivena krošnjom drveta, s njezine lijeve strane nalazi se manja, a poviše manje kuće, s drvetom u sredini, nalazi se gumno; poviše istog, nalazi se put za Mali Vrv.

⁵ Slične arhitektonске tvorbe nalaze se npr. zapadno od Makra – Podstinje, Podgori – podno Supina, te Drašnicama - Poprat.

⁶ Za ovu informaciju zahvaljujem Ivani Polić.

⁷ Ovo zdanje ima obilježja kuće (debljina zidova, širina ulaza). Derutno stanje iste, te naknadne intervencije na istoj (probijanje ulaza s suprotne strane izvornom ulazu), dograđivanje kamenom manjih dimenzija čine sigurni status zdanja kao kuće otvorenim i upitnim.

Slika 3

Sjeverno od Tolića kuća

Nekih 350 metara sjeverno od Tolića kuća, ili četiristotinjak metara zračne linije od vrha Grada, na prostoru poznatom pod nazivom Brisovica, smješten je drugi kompleks sa kućama od kojih neke datiraju iz prapovijesti. Ni za ove kuće ne postoji pravno obiteljsko vlasništvo⁸. Kao i kod prethodnih, i ovdje su dobrim dijelom megalitne strukture ziđa kuća očuvane (sl.4). Zidovi kuća nisu toliko debeli kao kod kuća u kompleksu istočno od Tolića, no i dalje im je debljina impozantna. I ovdje se radi o zidovima s vanjskim i unutarnjim licem. Zaraslost u grmlje i drveće nije rezultiralo kvalitetnim fotografijama. Na jednoj se očituje kasnija imitacija istim stilom gradnje. I u ovom kompleksu se nalazi gumno. Nedaleko kompleksa, s njegove zapadne strane, točnije nad padinama brdašca zapadno od kompleksa, podignut je zid, čini se ne kao potporni (protuerozivni), već s nekom drugom namjenom.

Put od sv. Kate do Tolića kuća

Na ovoj trasi puta, s obje strane se uočavaju megalitske strukture ziđa. I ove zidane strukture su se, vjerojatno, s vremenom obrušavale, no iste su i popravljane to jest nadograđivane kamenjem manjih dimenzija.

⁸ Za ovu informaciju zahvaljujem Stipi Čoviću.

Slika 4

Slika 5

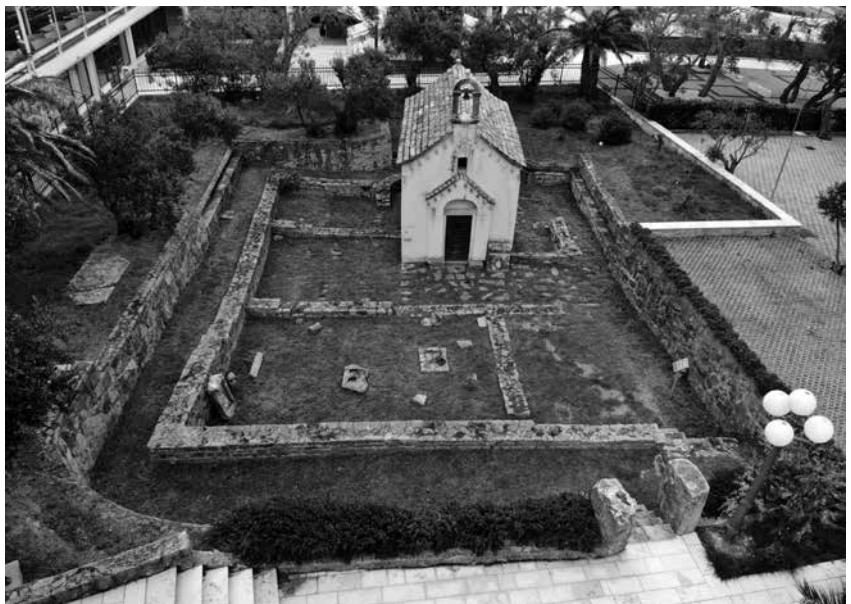
Protuerozivno ziđe terasa s obradivom zemljom

Ovakvih primjera doista imamo mnogo. Ovdje je predložen jedan primjer (sl.5).

Dračevice

Neposredno uz ulaz u kompleks crkve svetog Jurja, točnije s lijeve i desne strane ulaza u isti, nalaze se dva nadgrobna sanduka, no u uspravnom položaju, te iz daljine odaju privid stećaka⁹ (sl.6 i 7). Iako se u znanstvenim disciplinama ustalilo mišljenje da su svi nadgrobni spomenici većih, megalitnih dimenzija srednjovjekovnog podrijetla, pažljivim iščitavanjem literature dolazi se do zaključka da se u 19. stoljeću, kada je nagli porast za izučavanjem istih porastao, razmišljalo na potpuno drugačiji način – stećci su smatrani prapovijesnim. U poznom 19. stoljeću dolazi do promjene mišljenja, te od tada vlada i još uvijek dominira ideja da su stećci

⁹ Stećak, u svom skraćenom izričaju, dolazi od „stoječak”, onaj koji стоји (uspravno), te bi ih, upravo radi te karakteristike, trebalo razlikovati od ostalih nadgrobnih spomenika koji stoje položeno, a među koje spadaju i ova dva nadgrobna monolita – sanduka.

Slike 6 i 7

srednjovjekovnog podrijetla. Osvrt na tako drastičnu promjenu mišljenja u literaturi donosi D. Nikolić¹⁰. Ne poznajući povijest istraživanja fenomena stećaka, osobno sam do prije nekoliko godina bio pod utjecajem ideje da su stećci srednjovjekovni spomenici, kako to službena literatura i jasno piše. Međutim, čitajući djelo A. Benca „Praistorijski tumuli na Kupreškom polju”, izdano od strane ANUBiH, kao zasebno djelo/monografija (knjiga/tom LXIV) pri Centru za balkanološka ispitivanja (knjiga 5), u Sarajevu 1986., gdje autor navodi dosadašnji historijat istraživanja tumula u Kupreškom

¹⁰ Domagoj Nikolić, n. d.

polju, najde se na podatak, a vezan je za prethodno djelo Šefika Bešlagića, u kojem stoji: „Š. Bešlagić je vršio detaljan pregled srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka na Kupreškom polju 1952. i 1953. godine, o čemu je napisao i posebnu monografiju. Na jednom broju velikih glavica bile su formirane i manje ili veće nekropole stećaka, pa je ovaj autor morao da obide i te glavice... . U isto vrijeme Bešlagić je izvršio istraživanje srednjovjekovnog groba ispod jednog stećka na Uzur-glavici, nedaleko od prethodne lokacije. Uzemlji pored kostura nađeno je nekoliko fragmenata praistorijske keramike i komadići pečene zemlje. Autor kaže da „se nije moglo ustanoviti kako je ovaj materijal dospio u blizinu srednjovjekovnog groba”.¹¹ Ta ideja o srednjovjekovlju stećaka je toliko duboko utisnuta u umove domaćih i stranih istraživača da ni Bešlagiću a niti Bencu nije palo na pamet da stećci možda nisu srednjovjekovnog podrijetla.¹²

Spomenuti kompleks crkve svetog Jurja nalazi se na položaju koji se naziva Dračevice. U literaturi je uvriježena ideja, a koja je postala nepisano pravilo, da se toponim koji u sebi ima korijen *drač veže za biljku draču (*Paliurus spina christi*). Da toponimi koji u sebi nose korijen „drač” ne moraju biti vezani za spomenutu vrst biljke, upozorio je V. Tarbušković¹³, prilikom istraživanja Starogradskog polja na Hvaru¹⁴. Nadalje, isti još i navodi da na mjestu gdje je

¹¹ Podebljani dio teksta istaknut od moje strane. Izvorni Bešlagićev tekst glasi ovako: „Nedaleko samoga kostura nađeno je nekoliko ulomaka i komadića pečene zemlje, slično kao i u prvoj jami. Nikakvih drugih priloga nismo našli. Keramika je prilično preistorijska – grubu i rukom rađena. Pretraživanjem slojeva zemlje nije se moglo ustanoviti kako je ovaj materijal dospio ovdje.” – Šefik Bešlagić, „Kupres: srednjovjekovni nadgrobni spomenici”, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH, Sarajevo, 1954., str. 194.

¹² Kratki osvrt na ideju o dolasku slavenskog življja, a koja je usko vezana za srednjovjekovnu dataciju stećaka vidjeti u Igor Hrštić, n.d., 2021., str. 36 i fusnota 4.

¹³ Vinko Tarbušković, „Tragovi stare vjere u Starogradskom polju”, koji mi je preko kolege Nikše Vučnovića dostavio svoj rad u rukopisu. Srdačno zahvaljujem i jednom i drugom.

¹⁴ Pogledati također i Radoslav Katičić, Die Spiegelung slawischer heidnischer Mythologie in der Kroatischen Ortsnamenlandschaft (Zrcalna slika slavenske poganske mitologije u krajoliku hrvatskih toponima), Folia onomastica Croatica 6, 1997, napose stranice 125, 129, 130 i 133.; Ivana Milić-Domagoj Vidović, „Toponimija jugoistočnoga dijela Neretvanske krajine”, Folia onomastica Croatica 27, 2018, str. 89, gdje stoji: "Obalni bi se toponim Dračeva luka mogao povezati s apelativom drak 'zmaj'" - ovdje pridružujem i toponim Zminjac u Pločama; te Petar Šimunović, Predantički toponimi u današnjoj (i povijesnoj) Hrvatskoj, Folia onomastica Croatica 22, 2013, str. 201-202, gdje o rjeci Dragonji (Istra) stoji: "U antici se zvala Argo; Argon (u Ravenjanina); ad aquam Dragujna (oko 1000. g. Kandler, Codice diplomatico Istriano I); inter Pyrhanum et Salbarium fluit Draconius (nunc Dragognia mappelant) fluvius (P. Coppo). Ime: Zbog zapisa Draconius i sl. P. Skok (Arhiv za arb. starinu I, 4), a po njemu i F. Ramovš (Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, 22) smatrali su da je u osnovi imena latinski apelativ dracone 'zmaj', često zastupan motiv u hidronimiji. H. Krahe

toponim Dračevica rasprostranjen, drača danas nije ni vidljiva, već samo vinova loza. Bez obzira koliko bi toponim Dračevica mogao biti star, teško da bi bio nosilac po biljci, ukoliko krenemo od činjenice da su ljudi od davnina obrađivali svaki komadić zemlje u priobalju i zaleđu istočne obale Jadrana, radi oskudnosti iste. Tarbušković stoga s pravom povezuje starogradski toponim Dračevica s terminom „drako”, povlačeći analogiju sa toponimima Vidova gora i Drakonjina spilja na Braču¹⁵.

Toponim s korijenom *drač vezan je za kultove Peruna i Velesa. Istu analogiju valja primijeniti i na tučepski lokalitet Dračevice, podgorski Dračevac, kao i na naziv mjesta Drašnice. U prilog tome idu i činjenice da se na samom lokalitetu Dračevice u Tučepima nalazi crkva sv.Jurja, a koji je poznat kao ubojica zmaja¹⁶. Crkvice i oronimi s titularem sv.Jurja¹⁷ nadomješćuju domorodačka predimska svetišta/kultna mjesta. Uobičajeno je da se u podnožju

(Beiträge zur Namenforschung V, 1954, 205) izvodi ime iz korijena 'arg bijel, svjetao' (usp. Ilirsko mesapsku imenicu argorian 'srebro' ili talijansko ime rijeke Dragonje: fiume d'Argogna). Početni d- nastao je iz prijedložne sveze (usp. Damar ad Amar). Nakon metateze likvida darg- > drag- rijeka dobiva današnji imenski oblik." Ne slažem se s Kraheovom pretpostavkom i Šimunovićevim zaključkom. Držim da je riječ o *drag korijenu, a ne o *arg. S druge strane, putopisci starogrčkog i latinskog govornog područja nisu imenovali toponime Balkana, već su lokalne nazive samo prilagodavali njihovom jeziku. Korijen *arg valja izvlačiti iz sanskrtskog Varj अर्ज्, nakupiti, nabaviti, steći (bogatstvo), iz koje proizlazi imenica arjuna, ujedno i ime povijesnog junaka iz Mahābhārata, a značenje iste je srebro, sjajno, svijetlo, bijelo, bistro (za ispomoć zahvaljujem James Robinson Cooperu). O korijenu *drag bit će više riječi dalje u tekstu. Još jedan prilog da *arg nije dobra osnova jest etimologija latinske riječi *ardea*. U *Michiel de Vaanovom Etymological Dictionary Of Latin (and other Italic languages)*, Brill, London, 2008, str. 52, stoji: „ardea – 'heron' [f. a] (Verg. +). **Without a clear etymology.** If *ardea* is related to Gr. ἄρεωδιος (H.), also ἄρεωδιός, πωδιώς (*Hippomax*), ἄρεωδιός (*Septuaginta*) 'heron', Latin continues *h̥ɪrd- and Greek *h̥ɪrod̥. But the limited distribution and the unusual vowel vacillation rather point to non-Indo-European origin of this bird-name." Kad god je etimologija nejasna, nameću se ideje o neindoeuropskom podrijetlu riječi. No, kad se uzmu domorodačke riječi, ili riječi iz slavenskog govornog područja, onda etimologija postaje jasnija i „indoeuropska“. Ardea se prevodi kao čaplja, i vjerojatno je izvrnuta riječ pelaškog podrijetla, jezika prastanovnika današnje Grčke. Kad se poveže pelaško-slavenska veza riječi, onda dolazimo do veze ardea-roda (usp: latak-latak; nokat-notak, jogurt-jorgut). Čaplje i rode su slične ptice. Vjerojatno je došlo do zamjene imenovanja tih ptica i kod grčkog i kod latinskog jezika. Usporedi također izvrtanje značenja pri hrvatskom definiranju izraza „sankcija“ u širem govornom spektru (zabranu) u odnosu na izvornu, latinsku, *sanctio* (odobriti) i engl. *sanction* (dvojako značenje, kao i u našem: zabrana i odobravanje, ovisno o konotaciji, no u širem kontekstu, u engleskom, riječ je o odobravanju nekog čina).

¹⁵ „Na Braču imamo najviši vrh na svim jadranskim otocima, Vidova gora ili Vidovica, dok su u neposrednoj blizini ostaci crkvice istoimenog sveca. U udolini ispod najvišeg vrha, dole pri dnu nalazi se Zmajeva spila, kako se u narodu ustalio naziv. Međutim, točniji naziv za nju je Drakonjina spilja (dracone „zmaj“).” **V. Tarbušković**, n.d.

¹⁶ Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Kršćanska

Slika 8
Sutvid po sredini lijevo, Dračevac u samom centru fotografije

brda, planine ili nekog drugog visa s kulturnim mjestom posvećenom Perunu, nalazi i njegov protivnik, Veles¹⁸. Podgorski Dračevac vjerojatno je vezan za Perunovo svetište na brdu Sutvid (sl. 8). Treba napomenuti da se na oba lokaliteta pokrivenim toponimima Dračevice (tučepski) i Dračevac (podgorski) potok ulijevao u more; štaviše, u Tučepima je više njih¹⁹. No, gdje se štovao Perun u odnosu na Dračevice - je li je to kultno mjesto koje se nalazi na vrhu litice sjeverno od crkve svete Kate - Grad/Gradina? Je li su, iz praktičnih razloga, i s ciljem zatiranja starog kulta, kršćanski oci premjestili kult Peruna/sv. Jurja s vrha litice u podnožje, uz more (sl. 9; sl. 10 - Grad, po sredini fotografije, Dračevice, krajnji rub lijevo, sredina)? Isto vrijedi primijeniti i za mjesto Drašnice.

sadašnjost, Zagreb, 1990, 308-309, gdje stoji i slijedeće: „Počevši od XII. stoljeća prikazuje se u zapadnoj ikonografiji kao vitez – rjeđe stojeći, češće i redovito kao konjanik u suvremenu nošnju ratnika, opremljen štitom i kopljem kojim ubija zmaja... ...Legenda o sv. Jurju, u obliku kako ju je u XIII. stoljeću proširila Legenda aurea (a ona je bila mjerodavna za srednjovjekovnu ikonografiju Zapada), spojila je motive starije legende o Jurjevom mučeništvu i mlađom legendom o njegovoj borbi sa zmajem....Zmaju u močvarni kraj grada Silene građani daju za hranu svaki dan po dvije ovce. Kada ponestanu ovce, svaki mu dan žrtvuju kockom odabranog mladića ili djevojku. Kocka padne i na kraljevu kćer. Na putu u smrt kraljevna susretne Jurja, a Juraj udarcem koplja onesposobi zmaja, vezuje mu oko vrata pojasa kraljeve kćeri te ga dovodi u grad, gdje ga ubija pošto se na Jurjev nagovor kralj i sav puk pokrste. Četiri vola odvlače mrtvog zmaja iz grada.“

¹⁷ Tome valja pridružiti i titulare sv. Vida, sv. Ilike, kao i sv. Mihovila.

¹⁸ Veles je protivnik Peruna, kojeg isti ubija. S obzirom da je legenda o sv. Jurju kao ubojici zmaja slična po narativu pretkršćanskog domorodačkog kulta, procesom kristijanizacije je domorodački kult Peruna nadomješten kultom sv. Jurja, te je bitka između Peruna i Velesa zamjenjena bojem između sv. Jurja i zmaja.

¹⁹ Usporediti sa **V. Tarbušković**, n.d. gdje stoji: „Osim što je *lokva Dračevica*, najstarije poznato neolitičko naselje na otvorenom na otoku Hvaru...“. Dakle, i ovdje se radi o vodi.

²⁰ Sveti Juraj → Sutjuraj, gdje t+j → č, pa stoga Sućuraj.

Slike 9 i 10

Planinski vrh nad Drašnicama nosi naziv Sućuraj²⁰, uz more se nalazi crkva sv.Jurja, a put koji vodi do iste, iz podbiokovske zone (jer ljudi su obitavali i zabiokovskoj i podbiokovskoj zoni) nosi i danas naziv Račine, Uz račine.

Našem kraju najблиži poznati lokalitet toponima sa zmijom/zmajem, a koji se nalazi u podnožju brda smješten je u Imotskoj krajini - riječ je o mjestu Zmijavci, koje se nalazi u podnožju brda na

²¹ Stoga valja odbaciti sve dosadašnje ideje o podrijetlu imena naselja Zmijavci –

kojem se nalazi prapovijesno kultno mjesto, vjerojatno posvećeno Perunu - Todorica gradina (očito recentnijeg naziva)²¹. Tome u prilog ide i činjenica da se također u podnožju brda, doduše dalje, u polju, nalazi toponim *Zmijina gomela*²².

Danas se u našem jeziku koristi ime zmaj, zmija, a ne drako, dragon i slične inačice istog. Dovodi se u pitanje kojeg su jezičnog podrijetla toponimi s korijenom *drač. J. Pokorný starogrčki δράκων (drakon) izvlači iz hipotetskog proto-indoeuropskog *derḱ-*, a povezuje ga sa, kako on kaže, staroindijskim *darśatá-* „vidljiv“, jer zmija, ili zmaj, ima „paralizirajući“ pogled²³. Ne slažem se s tim tumačenjem, jer je preopširan i nedovoljno definiran.²⁴ Radije se oslanjam na Skokovo tumačenje riječi ...”**drōcīti**...»**gurnuti** (osobito s nekim **oštrim predmetom**)«, *prodrōcīti*...»**oštrim predmetom probosti**«... te zaključuje da je ...”*drocīti* prema tome praslavenska riječ...²⁵ Međutim, isti kaže za ...”*drokūn*....»^{1°} zmaj..... Od lat. *draco*, gen. -orai > tal. *dracene* pored *dragone*, zbog *a* > *o* u protonici i zbog očuvanog *k* **zaciјelo leksički ostatak dalmatoromanski**.²⁶ S druge strane, Eric Partridge drži da je latinski *draco* proizašao iz starogrčkog *drakōn*, te se isto poziva na Pokornya i njegov etimološki rječnik proto-indoeuropskog jezika²⁷.

Tražeći korijen riječi u sanskritu, i vezu naše riječi **dročiti** s istim, radije se oslanjam na korijen **drū** वृक्ष़, što se prevodi na naš jezik

Ljubomir Gudelj, Zemljovid i druga prirodna obilježja Zmijavaca, u: Zmijavci (1895-1995), zbornik radova u prigodi 100-te obljetnice župe Svih Svetih, 1999; **Ljubomir Gudelj**, Arheološka slika Zmijavaca / Razmatranja u povodu zaštitnih istraživanja iz godine 2005., Starohrvatska prosvjeta, Vol. III, No. 39, 2012.

²² **Petar Gudelj**, Put kroz Imotu, Mala nakladna kuća sveti Jure, Baška Voda, 1996., 178, gdje stoji: „Na dnu polja *Zmijina gomela*, na vrh polja Zmijavci.“

²³ **Proto-Indo-European Etymological Dictionary**. A Revised Edition of **Julius Pokorny's „Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch“**, Indo-European Language Revival Association, 2007., str. 598. – dnghu.org

²⁴ Na primjer, kad se uzme sanskrit kao izvor tzv. indoeuropskih jezika, tada se korijen izvlači iz वृक्ष़ – द्र्ष, što znači gledati, vidjeti, osmotriti. Sanskrit nije proizašao iz proto-indoeuropskog, već su tzv. indoeuropski jezici proizašli iz sanskrita. Upravo je to onaj jezik koji se spominje u Starom zavjetu, 11.1-2., „Sva je zemlja imala **jedan jezik i riječi iste**. Ali kako su se ljudi **selili s istoka**, nađu na jednu dolinu u zemlji Šinear u tu se nastane“ – Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 7. Pažljivim iščitavanjem se postavlja pitanje, „gdje je taj istok u odnosu na Bliski istok?“ Izvor leži u vedskoj civilizaciji, koja je nosilac sanskrita kao jezika i izvor mnogih „indoeuropskih“ kultura širom Azije i Europe.

²⁵ **Petar Skok**, n.d., svezak 1, str. 442.

²⁶ Isto.

²⁷ **Eric Partridge**, „Origins: a short etymological dictionary of modern English“, New York, Greenwich House, 1983, str. 165.

²⁸ **M. Monier-Williams**, n.d., str. 502, redak 1.

kao „ozlijediti”²⁸, iz koje proizlazi čitav niz riječi a koje se odnose na ubijanje ili probadanje ili ozljedu → **drūna** → škorpion, pčela, luk (sa strijelom)²⁹, mač, kao i onaj koji kleveće; **drūn** → ozlijediti, ubiti³⁰.

U prošlom radu o Tučepima sam se ukratko osvrnuo na nategnutost hipotetskog proto-indoeuropskog jezika³¹. I ovdje postavljam pitanje, koji je odnos starogrčkog i latinskog sa tzv. slavenskim jezicima, ili još jasnije, kako Skok navodi za **dročiti**, praslavenskim jezikom? Ako je to klasično tumačenje išlo vezom starogrčki→latinski→slavenski, i ako uzmemo za tezu da su se „Slaveni” dospjeli na Balkan, kako onda objašnjavamo nastanak utjecaja na riječ **dročiti** kao praslavensku riječ? Nadalje, svima je poznato da je Grgur Ninski (10. stoljeće) bio zagovornik jezika kojeg nazivamo staroslavenskim, narodnog pisma i glagoljaške liturgije. Ukoliko su „Slaveni” došli na prostor Balkana, odakle im tolika moć da prkose jednoj velikoj sili – rimskom papi, na taj način da žele u crkvenu liturgiju uvesti svoj narodni jezik i pismo? Ne zaboravimo i tu činjenicu da je Rimu trebalo više od dva stoljeća da pokori balkanske narode. Ovdje se radi o domorodačkoj moći, a ne o moći nekih plemena koji su se, kako smo učeni, kukavički dovukli za Avarima. Rimska crkva je uspjela skoro cijeloj zapadnoj Europi nametnuti latinski kao jezičnu podlogu iz kojih će proizaći današnji jezici – talijanski, španjolski, te francuski, a u novijoj povijesti, na vrlo fabriciran način pošlo im je za rukom isto učiniti i sa jezikom kojeg nazivamo rumunjskim. No to im nije uspjelo za rukom sa domorodačkim jezikom Balkana, nazovimo ga uvjetno slavenskim.

Držim da je starogrčki termin **drokūn** preuzet iz pelaškog jezika, dakle starosjedioca današnje Grčke (i šire) a koji ima vjerojatno direktne veze sa jezikom/jezicima koje nespretno nazivamo ilirskim, tračkim i/ili slavenskim.

²⁸ Škorpion i pčela imaju žalac za ubosti; strijela je neodvojiv partner luku; mač probada.

³⁰ M. Monier-Williams, n.d., str. 502, retci 2 i 3

³¹ I. Hršić, n.d., 38, fusnota 11. Takožvani PIE, proto-indoeuropski jezik, fikcionalna je tvorevina lingvista bez čvrstih osnova i bez ispravnog poznavanja povijesti ljudskog roda, jer sve se povijesne znanosti, a i mnoštvo drugih znanstvenih grana (biologija, zoologija, botanika...) bazira na nikad dokazanoj teoriji o evoluciji. Evolucija, ponovimo još jednom, nije dokazana, a svaki iskreni poznavalač znanstvenih metoda shvatit će da ista nikad ni neće (u praksi, naravno) moći biti dokazana, upravo radi primjene cjelokupnog procesa samih osnovnih postulata znanstvene verifikacije neke teorije.

³² Vjerojatno je ista riječ i izvor za „roknuti”, tj. ubiti.

Nastavno na vezu **drokūna**, tj. zmaja, i naše riječi **dročiti**, tj. njezinim značenjem **oštrim predmetom probosti, gurnuti oštim predmetom**³², predodžba Peruna koji ubija zmaja/zmiju/Velesa i kasnije kršćanske nadogradnje – sv. Jurja kako probada zmaja – postaje jasna.

Drokūn, drako, dragon (engl.), u biti označava onog koji je proboden, ubijen oštim predmetom. Iako drokun ima svoje ime, Veles³³, ovdje se radi o izbjegavanju direktnog imenovanja, kao što imamo funkcionalno ime Svevišnje Božanske Osobe – Jahve, „onaj koji jest”³⁴. Je li do izbjegavanja spominjanja imena došlo svjesnim činom (tabu), ili uslijed zaborava, ostaje otvoreno pitanje.

Također ostaje otvoreno pitanje zbog čega je u primorju više zaštitljen *drač kao korijen toponima gdje mitski počiva Veles, za razliku od zaleđa, gdje je tu riječ o zmiji/zmaju. K tome valja pridodati i možebitnu vezu sa širenjem kultova sv. Vida i sv. Jurja, koji se nisu odvijali u isto vrijeme.

³³ Na sanskritu: Vala. Osim Vale, Indra ubija i njegovoga brata, Vritru. U Europi je znanje o nebeskom boju između Indre /Parjanye/Peruna i Vritre i Vale, uslijed neadekvatnog učeničkog naslijeda, djelomično izgubljeno i pomiješano, tako da su neki elementi iz događaja s Vritrom preneseni u opis događaja s Valom/Velesom. Na primjer, deformirani kult na tlu Europe vezuje Valu/Velesa za vode, a Vritru za špilju. U biti, Vritra je vezan za vodu, a Vala za špilju.

³⁴ Vidjeti također odnos imena Zeusa i Peruna u I. Hršić, n.d., str. 41, fusnota 14.

Literatura

Robert Beekes,

Etymological Dictionary of Greek (vols. 1 & 2), Brill (2010).

Šefik Bešlagić,

Kupres: srednjevjekovni nadgrobni spomenici, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH, Sarajevo, 1954

A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda,

Śrīmad-Bhāgavatam, 8.2, BBT, VVZ Veda, Beograd, 1995.

Biblija,

Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

Ivan Gudelj-Brko,

Zemljovid i druga prirodna obilježja Zmijavaca, u: Zmijavci (1895-1995), zbornik radova u prigodi 100-te obljetnice župe Svih Svetih, 1999.

Ljubomir Gudelj,

Arheološka slika Zmijavaca / Razmatranja u povodu zaštitnih istraživanja iz godine 2005., Starohrvatska prosvjeta, Vol. III, No. 39, 2012.

Petar Gudelj,

Put kroz Imotu, Mala nakladna kuća sveti Jure, Baška Voda, 1996.

Igor Hrstić,

Perunovo svetište Sutvid u Tučepima. Domoroci smo ili došljaci?, Tučepski libar II, Tučepi, 2021.

Radoslav Katičić,

Die Spiegelung slawischer heidnischer Mythologie in der Kroatischen Ortsnamenlandschaft (Zrcalna slika slavenske poganske mitologije u krajoliku hrvatskih toponima), Folia onomastica Croatica 6, 1997.

Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva,

Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.

Ivana Milić – Domagoj Vidović,

Toponimija jugoistočnoga dijela Neretvanske krajine, Folia onomastica Croatica 27, 2018.

Sir Monier Monier-Williams,

Sanskrit-English dictionary, Motilal Banarsidass, Delhi, 1997.

Domagoj Nikolić,

Ilirija – sveta zemlja. Stećci i autohtonost, Teledisk, Zagreb, 2018.

Eric Partridge,

Origins: a short etymological dictionary of modern English, New York, Greenwich House, 1983.

Proto – Indo-European Etymological Dictionary.

A Revised Edition of Julius Pokorny's Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch, Indo-European Language Revival Association, 2007. – dnghu.org

Petar Skok,

Etimologiski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, svezak 2, JAZU, Zagreb, 1972.

Petar Šimunović,

Predantički toponimi u današnjoj (i povijesnoj) Hrvatskoj, Folia onomastica Croatica 22, 2013.

Vinko Tarbušković,

Tragovi stare vjere u Starogradskom polju, rad u rukopisu.

Helena Tomas,

O Kiklopima i kiklopskoj gradnji, Signa et litterae II: Mythos - cultus – imagines deorum, Zagreb, FF Press, 2008.

Michielde Vaan,

Etymological Dictionary Of Latin (and other Italic languages), Brill, London, 2008.

Domagoj Vidović,

Gradačka toponimija, Folia onomastica Croatica 18, 2009.

Domagoj Vidović,

Pogled u toponimiju Makarskoga primorja, Folia onomastica Croatica, 21, 2012.

Domagoj Vidović,

Toponimija makarskoga primorja, Zbornik radova „Kuga u Makarskom primorju 1815.”, GMM Makarska, 2017.

Obrana naselja Tučepi u razdoblju mletačko-turskih ratova

U tekstu se govori o povijesnim prilikama na Makarskom primorju i utvrđivanju naselja Tučepi u vrijeme mletačko-turskih ratova tijekom 16. i 17. stoljeća. Za obranu lokalnog stanovništva tri zaseoka — Bušelići, Šarići i Srida Sela — grade kule, a zaseoci Grubišići i Marasi ogradiju plitke špilje u Crvenim stijenama i Tursku peć. Oko stare crkve sv. Ante gradi se obrambeni zid.

KLJUČNE RIJEČI

Mletačko-turski ratovi, kule, utvrđene špilje, obrambeni zid oko crkve

Naselje Tučepi sagrađene su kao i većina povijesnih naselja Makarskog primorja pod liticama Biokova, na samom rubu obradivih površina. Smješteni su istočno od Makarske na udaljenosti od oko 6 kilometara, a naselje čini veći broj raštrkanih zaseoka koje lokalno stanovništvo naziva *komšiluci*. Naziv Tučepi ilirskog je porijekla, a može se tumačiti kao selo *kod izvora*.¹ Postojanje vode osnovni

¹ Karlo Jurišić navodi da se središnji dio sela nazivao Moča, jer se tu nalazio nepresušivi izvor vode. Toponim Moča nalazi se u Makarskom primorju još u Igranim i Makru. Vidi: JURIŠIĆ, KARLO, 1970., 98-99.

je preduvjet formiranja naselja, a brojnost potoka koji izviru u biokovskom masivu i spuštaju se do mora odlika je Makarskog primorja i preduvjet za nastanak većine naselja.

Naselje Tučepi prvi put se spominje 12. kolovoza 1434. godine u Kreševskoj povelji kojom bosanski vojvoda Juraj Vojsalić vraća posjede starim vlasnicima: vojvodi Pavlu i knezovima Nikoli i Vlatku iz roda Jurjevića te knezu Vuku Vukičeviću, a koje im je ranije oteo velmoža Sandalj Hranić². Među vraćenim posjedima spominju se i sela Makarskog primorja, među kojima i Tučepi.

Makarsko primorje i Imotska krajina su od 1465. godine u sklopu Mletačke republike, saveznika i zaštitnika novog hercega Vlatka.³ Bosna je potpala pod tursku upravu već dvije godine ranije, a te iste 1465. godine Osmanlije poduzimaju novu ofanzivu protiv Hercegovine, primiču se Primorju i uspostavljaju vlast u neposrednom dubrovačkom zaleđu.⁴ Hercegovački sandžak osnovan je do 1470. godine odvajanjem od Bosanskog sandžaka, a do 1482. godine dovršeno je tursko osvajanje Hercegovine. Iako su Imotska krajina i Makarsko primorje još uvijek u rukama Mlečana, nakon pada Počitelja 1471. godine učestali su osmanlijski upadi na prostor Primorja, uključujući pljačkanja i odvođenja stanovništva u ropstvo.⁵ Krajem 15. stoljeća Hercegovački sandžak proširio se na svu Krajinu i Makarsko primorje.⁶ Gornje makarsko primorje potpalo je pod osmanlijsku vlast najkasnije do 1492. godine, o čemu svjedoči niz dokumenata iz samostana u Zaostrogu⁷. Donje primorje i Makarska duže su odoljevali Osmanlijama zahvaljujući prirodnoj konfiguraciji terena, morskoj zaštiti s juga i planinskom masivu Biokova na sjeveru. Makarska je osvojena na zimu 1498.-1499. godine, a temeljem turskog *deftera*, popisa stanovništva izrađenog 1475./1477. godine za područje čitave Hercegovine, u kojem se nabrajaju sva sela Makarskog primorja „bez Makarske“⁸,

² ŠETKA, MILAN, 1968., 7., Bilj. 1.

³ ČOLAK, NIKOLA, 1959., 88. Lulich navodi da su herceg Vlatko i njegov sin Vladislav prodali Makarsko primorje Mlečanima 1483. godine. Vidi: LULICH, ANTONIO, 1860., 33-34.

⁴ ŠABANOVIĆ, HAZIM, 1959., 44.

⁵ ŠUTIĆ, BALDO, 2012., 52.

⁶ ŠABANOVIĆ, HAZIM, 1959., 157.

⁷ JURIŠIĆ, KARLO, 1972., 1.

⁸ U defteru iz 1477. godine koji poimenično navodi nazive naselja i popis stanovnika u sandžaku Hercegovina uključena je većina naselja Makarskog primorja izuzev grada Makarske. Vidi: ALIČIĆ, S. AHMED, 1985., VI., ŠUTIĆ, BALDO, 2012., 52., UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 11-32.

zaključujemo da je prostor Primorja već ranije potpao pod tursku upravu. Prostor je podijeljen u džemate, pa se tako navode četiri džemata koji pripadaju Miloslavu, sinu Sladića, vojvodi Dadoju, Stepanu, sinu Vukanovca i Ivanu Kačiću. U džemat Ivana Kačića uključena su sela Komatišina, Dračnica, Podaca, Jaričko, Hraštani, Vrh Dol, Tučepi i Makar.⁹ Za sva je sela naveden broj domova i osobna imena njihovih čelnika, tzv. „glava obitelji”, kojih je u Tučepima bilo deset:¹⁰

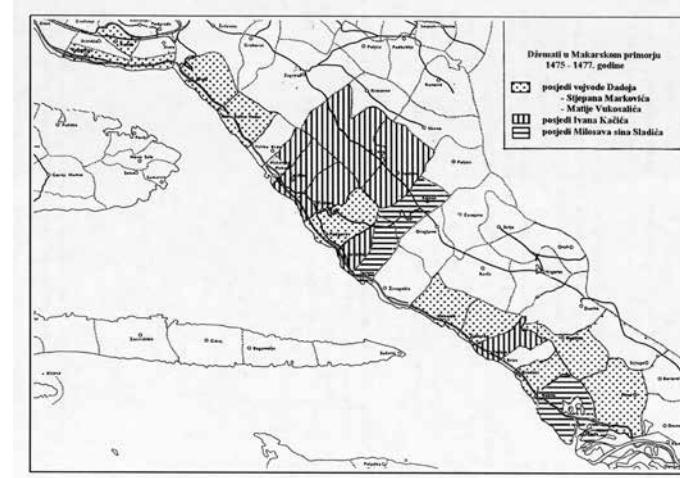
*Marko sin Veselka
Vladislav sin Ivke
Stepan sin Radića
Mihajlo sin Božina
Radonja sin Radaka
Pešter sin Radka
Radosav sin Vukice
Mihajlo sin Radonje
Brajan sin Bojaka
Vučihna sin Vukosava*

Defter pruža uvid u stanje na Makarskom primorju pred konačan pad pod osmanlijsku upravu. Prostor Primorja bio je iscrpljen dugotrajnim interesnim sukobima između Mlečana, Ugara i lokalnih moćnika hercega Stjepana Vukčića Kosače i Vlatkovića, sada i dodatno izložen osmanlijskim pustošenjima. Ovakve su prilike znatno utjecale na demografsko stanje prostora i dovodile do učestalih migracija, posebno u Gornjem primorju gdje je osmanlijska vlast nastupila ranije. Kontinuirani osmanlijski prodori odrazili su se na sveukupnost agrarno-stočarske proizvodnje, jer su zbog osmanlijskih prodora poljodjelske aktivnosti bile onemogućene. Makarsko je primorje pripalo carskom hasu, što znači da je po pitanju plaćanja poreza imalo poseban status unutar države, bez obaveza prema feudalcima, npr. spahijama, kakve su postojale u drugim nahijama hercegovačkog sandžaka.¹¹

⁹ Komatišina je selo Kotišina, Dračnice su selo Drašnice, Podaca su istoimeno selo, Jaričko je vjerojatno napušteno naselje Jarčište iznad Staševice, Hraštani su nepoznat topomin, pretpostavlja se je to selo Raštani sjeverno od Mostara, a selo Vrh Dol prema Anti Ujeviću uključuje sela Krstatiće, Župu i Zagvozd. Tučepi i Makar nalaze se u Makarskom primorju. Vidi: UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 21-32.

¹⁰ UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 32.

¹¹ JOVIĆ, NEVEN, 2016., 108.

Sl. 1. Džemati
Makarskog primorja
prema defteru iz
1475./1477. godine

Osmanlije su Krajinom stvarno zavladali prije 1493. godine, no prostor Krajine pripao im je u pravnom smislu tek 1502. godine, nakon mirovnog sporazuma s Mlečanima. Nekadašnje župe Krajine - Buško Blato, Posušje, Imota, Gorska župa i Makarsko primorje - pretvorene su u nahije¹². Nahija Primorje odgovarala je u najranije vrijeme današnjem pojmu Makarskog primorja, prostoru između uvale Vrulja i ušća Neretve, ubrajajući tu i sva sela na južnim padinama Biokova. Naziv Primorje za ovaj je prostor poznat još od 10. stoljeća, dok se naziv nahija prvi puta spominje u turskim ispravama 1494. godine.¹³ Početkom 16. stoljeća Makarska postaje središte nahije.¹⁴ Plemenska organizacija stanovništva u primorskim selima koja je na ovom prostoru postojala prije mletačke i turske okupacije ostala je uglavnom nepromijenjena.¹⁵ Na Makarskom primorju već od 14. stoljeća nisu postojali feudalni odnosi, već je riječ o podjeli stanovnika na slobodne seljake s privatnim posjedima, sitne posjednike i bezemljaše koji su radili

¹² ŠABANOVIĆ, HAZIM, 1959., 161., JURIŠIĆ, KARLO, 1980., 154. Nahija doslovno znači strana, oblast, predjel. Nahija predstavlja najmanju teritorijalnu upravnu jedinicu Osmanskog carstva, a uobičajeno je imala po desetak sela s više od 200 kuća, grupiranih oko jednog većeg naselja ili grada. Na prostoru Bosanskog pašaluka nahije su se poklapale s granicama prijašnjih župa. Vidi: www.ljubusaci.com/2015/04/12/hazim-sabanovic-nahija-kadiluk-nijabet/ pristup 1.3.2021.

¹³ U nahiji Primorje spominju se krajem 15. i početkom 16. stoljeća sela: Brehla (Brela), Drašnica, Igrane, Kotišina, Makar, Makarska, Zaostrog, Podgora, Tučepi, Živogošća, Brist, Baćina, Drvenik, Gradac, Podaca, Otoča, Jasenica, Rogoznica i Grnčarić. Zaostrog koji je u najranije vrijeme pripadao Primorskoj nahiji, kasnije je postao sjedište posebne nahije Fragustin. Vidi: ŠABANOVIĆ, HAZIM, 1959., 162.

¹⁴ ŠABANOVIĆ, HAZIM, 1959., 162.

¹⁵ ČOLAK, NIKOLA, 1959., 89.

kao najamnici ili zakupci, a taj je sustav održavan i za osmanlijske uprave.¹⁶ Stanovništvo džemata plaćalo je porez kao i ostalo vlaško stanovništvo vilajeta Hercegovina.¹⁷ Navedeni porezi svakako su bili manji od onih koje su plaćali stanovnici spahijskog hasa, dijelom zbog blizine granice, a dijelom i zbog slabog imovinskog stanja stanovništva. Na pograničnom prostoru porezi se vremenom nisu uvećavali kako stanovništvo ne bi prelazilo na mletački teritorij, ali i zbog vojne obaveze koju je lokalno stanovništvo imalo u čuvanju rubnog prostora.¹⁸

Lepantska bitka iz 1571. godine u kojoj je kršćanska vojska izvojevala pobjedu nad turskom mornaricom imala je odjeka i na Makarskom primorju, kada se tridesetak primorskih sela, uključujući i Tučepi, dragovoljno stavilo pod mletačku upravu.¹⁹ Mletački dužd Alojzije Mocenigo izdao je 4. studenog 1571. godine dukalu kojom je sve stanovnike primorskih sela, uključujući i Tučepi, proglašio mletačkim podanicima te ih stavio pod zaštitu Republike.²⁰ Ovakvo stanje, međutim, nije potrajalo jer je Ciparski rat okončan Mirovnim ugovorom sklopljenim 7. ožujka 1573. godine, kojim su grad Makarska i sva ranije navedena sela Primorja ponovno potpali pod osmanlijsku upravu.²¹

¹⁶ JOVIĆ, NEVEN, 2016., 109.

¹⁷ Porez je uključivao davanje jedne filurije (dukata) po kućanstvu, jedne ovce s janjetom ili protuvrijednosti od 12 akči i jednog ovna ili protuvrijednosti od 15 akči. Na svakih 15 kuća postojala je obveza davanja jednog ovna ili protuvrijednosti od 60 akči, a na svakih 50 kuća davalta se po jedna čerga ili njena vrijednost od 100 akči. U razdoblju rata svakih deset kuća imalo je obvezu dati jednog eškindžiju, ratnika s konjem i opremom. Vidi: UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 15-16., Bilj. 19.; MOAČANIN, NENAD, 1999., 86-88.

¹⁸ U dokumentu iz 1616. godine spomenut je u nahiji Primorje vojvoda Stipan koji se naziva vojnim zapovjednikom nad vlasima-kršćanima. Vidi: ŠUTIĆ, BALDO, 2012., 61-62.

¹⁹ Mjesta Brela, Slime i Bast „skupa s drugih 27 sela“ dragovoljno se stavljaju pod mletačku upravu. Vidi: ČOLAK, NIKOLA, 1959., 89., RAVLIĆ, JAKŠA, 2000. (1934.), 78. Jurišić navodi sva sela koja se dobrovoljno stavljaju pod Mletačku upravu: Rogoznica, Kučiće, Svinišće i Slime sa omiškog prostora, zatim sela sa prostora Makarskog primorja: Gornja Brela, Donja Brela, Bast, Veliko Brdo, Makar, Kotišina, Tučepi, Podgora, Drašnice, Igrane, Živogošće, Drvenik i Zaostrog. Podaca (navodi se Poca), Brist s izabiokovskim Grnčenikom, Gradac (Lapčanj), te sela neretvanskog područja: Baćina sa zaseokom Poca, Pasičina (Staševica) sa zaseocima Brist i Crnoća, Plina sa danas nepoznatim toponomima Grasnize i Nove kuće. Vidi: JURIŠIĆ, KARLO, 1974., 213.

²⁰ Sporazum je donio i obavezu plaćanja poreza od 300 talira godišnje, koji se trebao plaćati mletačkoj blagajni u Zadru, kao što su činili i Omišani, koji su već od ranije mletački podanici. U dokumentu se ne spominje Makarska, koja je jako osmanlijsko uporište i značajna trgovačka luka, pa su se tijekom Ciparskog rata (1570.-1573.) za Makarsku vodile jake borbe. Vidi: JURIŠIĆ, KARLO, 1972., 97.

²¹ JURIŠIĆ, KARLO, 1972., 97-98., JURIŠIĆ, KARLO, 1974., 215., JURIŠIĆ, KARLO, 1989., 38.

Nakon poraza 1593. godine kod Siska, osmanlijska vojska bila je prisiljena prijeći u defenzivu, čime prestaju prihodi od vojnih pljački pa nakon 1600. godine Osmanlije izvore prihoda nadoknađuju nametanjem raznih nezakonitih poreza. Tako su na Primorju dva puta nastojali naplatiti porez vojnicu, čemu se lokalno stanovništvo žestoko opiralo.²² U razdoblju do 1620. godine naselja Primorja, koja su u sastavu Turskog carstva, izložena su brojnim napadima uskoka s mora, pa se stanovništvo organizira radi obrane, sklanja po kulama i kaštelima izgrađenim duž obale i u podnožju Biokova.²³ Možemo stoga pretpostaviti da se već tada počinju graditi tučepske utvrde.

U sklopu priprema vojnog pohoda na Budim 1626. godine bosanski beglerbeg Ibrahim paša Menibegović dao je popisati sve bosanske sandžakate. U popisu se navode sva sela na Primorju od Omiša do Neretve, među kojima i Tučepi, selo od 30 kuća.²⁴ U isto vrijeme, 1626. godine nastaje popis stanovništva makarskog biskupa fra Bartula Kačića Žarkovića, koji navodi da Makarsko primorje ima ukupno 370 domova, ali za naselje Tučepi (*Tuzep*) ne navodi podatke.²⁵

U osvit Kandijskog rata (1645.-1669.), 1646. godine došlo je do pobune stanovništva koju je, na poticaj Mlečana, organizirao makarski biskup fra Petar Kačić.²⁶ Osmanlije su protjerani iz Makarske te je proglašeno priključenje Mletačkoj republici koje je definirano dukalom dužda Francesca Molina 8. veljače 1648. godine. Venecija je primila u podaništvo stanovnike Makarske i Primorja, obećala ih braniti od neprijatelja, a u slučaju opasnosti primiti ih na susjedne otoke. Pod mletačkom upravom grad Makarska će ostati tijekom čitavog Kandijskog rata, dok je za naselja Primorja nastupilo dugotrajno razdoblje nesigurnosti i četovanja tijekom kojeg

²² Vojnica, u doslovnom prijevodu „otkupnina za strijelce“ bio je porez koji se sakupljao za carski pohod, kako bi se opremila i opskrbila islamska vojska. Vidi: BAJRAKTAREVIĆ, SULEJMAN, 1959., 70-71.

²³ LULICH, ANTONIO, 1860., 39.

²⁴ Tuzep, villa, case nro. 30. Vidi: RAČKI, FRANJO, 1882., 178.

²⁵ UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 35.

²⁶ Biskup fra Petar Kačić u Izvještaju o stanju makarske biskupije iz 1650. godine navodi: „...Makarska se zajedno sa 23 sela Primorje i Krajine priklonila Veneciji, a ostali daleko veći dio biskupije i dalje je pod Turcima. Turci su za osvetu opustošili i spalili grad i spomenuta sela, a stanovništvo je dijelom zarobljeno, a dijelom se razbjezalo....Vjernike koji su se razbjezali i posakrivali po obližnjim brdima i špiljama ili na otoke hvarske i korčulanske biskupije pohađa biskup osobno.“ Vidi: KOVAČIĆ, SLAVKO, 1975., 49-50.

stanovništvo trpi osmanlijske napade i oskudicu jer zbog stalnih provala i odmazde ne uspijeva kontinuirano obrađivati posjede. Iz pisama biskupa fra Petra Kačića saznajemo da dolazi do brojnih iseljavanja iz Primorja na obližnje otoke koji su pod mletačkom upravom,²⁷ a preostalo se stanovništvo skriva po brdima i špiljama.²⁸ Prepostavljamo da se u to vrijeme utvrđuju i tučepske špilje koje lokalnom stanovništvu služe kao refugiji. U prilike tijekom Kandijskog rata najbolji uvid pruža kronika opata Pavla Šilobadovića, koji je kao suvremenik krvavih događanja u formi dnevnika, Libretina, šturo bilježio ratna događanja u razdoblju od 1662. do 1690. godine.²⁹ Poneki se zapisi u *Libretinu* odnose i na Tučepi:

„1663. gospošćaka na 16. – Dođe Alipaša Čenjić, samo 6 hil(j)ada vojske na Primorje i pali Kotišinu, Tučepi i Podgoru. U Tučepi uze dvi kule Bušelića i Lalića, a u Podgori druge dvi Batošića i u njo(j) nađoše robja 70 i blaga svakojaka, a u sve što čini sto i šestero, što pomanjka naših, a Turaka pogibe 26 a raniši (!) ji 30, a konja oteše naši 10.”³⁰

Isti događaj u svojoj kronici spominje i Nikola Gojak,³¹ koji je nastavio dnevnički bilježiti događanja u razdoblju od 1712.-1764. godine.³² Tijekom Kandijskog rata stanovništvo Tučepi organiziralo se za obranu formirajući čete, na čelu kojih se stavljaju harambaše,³³ poduzimajući akcije prodora na neprijateljski teritorij radi zaplijene stoke i ostalih dobara. Istovremeno se stanovništvo koje nije sposobno za oružje sklanja pred osmanlijskim napadima u kule i utvrđene špilje. U obrani Tučepi posebno su se istakli Grgo Bušelić i Marko Vojnić (vjerojatno iz roda Šimića). Pavao Šiloba-

dović opisuje u *Libretinu* događaje iz 1664. i 1665. godine, u kojima spominje Grgu Bušelića i druge primorske harambaše:

„1664., miseca sijobra (!) na 31. Otiđe naša četa 130 ljudi zasisti Zadvaranom, ali parvo prodoša (!) nego im zasidoše, tako naši i porabiše Blace u Radobilji i dognaše male živine 230, a konja 20, a goveda 20 i sve zdravo; ali Gargura Bušelića harambašu ujide smija, jedva priboli.”³⁴

...

1665., miseca listopada na 8. otidoše primorske harambaše k Mostaru, 136 druga. Gargur Bušelić, Ivan Galihot, Jure Slipica, Ivan Katić. I zarobiše goveda 100, konja 35 i udriše za njimi Mostarani u potiru. Stigoše ji na Vučjaci. Onde se pobiše varlo, Turaka uhitiše živi(h) 16, a ubiše 4 a raniše ji(h) 5 a Turci našega 1 ubiše a raniše 3. Tako se tira is Mostara na Vučjake, hotijući plino oteti, tako na zlo i nabasaše. Pazi se varlo svak!”³⁵

Za Šilobadovićevu kroniku znao je narodni pjesnik fra Andrija Kačić Miošić, podatke iz kronike upotrijebio je u svom djelu, ali je mijenjao datume, nazine ljudi i mjesta te neke događaje proširivao ili skraćivao.³⁶ U pjesmarici „Razgovor ugodni naroda slovinskog”³⁷ fra Andrija Kačić Miošić pjeva o vitezu Marku Vojiniću iz Tučepi:³⁸

*Viteza je porodila majka,
Po imenu Vojinića Marka,
U Tučepi, selu malenomu,
Slavu dade duždu mletačkomu.*

*Viteški je Marko vojevao,
Svitlu sablju krvce napojio;
To se zgodi rata od Kandije,
Kadno bihu na svitu delije.*

²⁷ Sačuvani su popisi doseljenog stanovništva na Hvar, Brač i Vis u razdoblju od 1658.-1675. godine. Tako se spominje neki Radosavljević doseljen 1658. godine u Nerežišće, vjerojatno s obitelji. Vidi: UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 40-44.

²⁸ KOVACIĆ, SLAVKO, 1975., 27.

²⁹ Fra Pavao Šilobadović, rođen u Zagvozdu oko 1630. godine, od 1662. živi u Makarskoj i djeluje u obližnjim selima: Tučepima, Makru, Velikom Brdu, Bastu i u Makarskoj. Piše *Libretin* (od 1662.-1690) o lokalnim prilikama za vrijeme Kandijskog i Morejskog rata, u kojem kao suvremenik događanja ostavlja dragocjena svjedočanstva o četovanju u Primorju. *Libretin* se čuva u arhivu knjižnice franjevačkog samostana u Makarskoj.

³⁰ SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 22.

³¹ BUJAS, GRGUR, 1957., 280., BOŽANIĆ-BEZIĆ, NEVENKA, 1970., 319.

³² SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 75-78.

³³ Harambaša-starješina pandura (osmanskih), onaj koji vodi hajduke. Vidi: www.jezikoslovac, 11.11.2019.

³⁴ SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 26.

³⁵ SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 34.

³⁶ SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 16.

³⁷ KOSOR, K., 1966., 91-92.

³⁸ Pleme Vojinića danas ne postoji u Tučepima, ali Šetka smatra da se radi o grani plemena Šimići. Vidi: ŠETKA, MILAN, 1968., 19., KOSOR, K., 1966., 92.

Završetkom Kandijskog rata 6. rujna 1669. godine te sklopljenim mirom 30. listopada 1671., uspostavljena je granica razgraničenja, tzv. *Linea Nani*³⁹, kojom je Makarsko primorje zajedno sa Omiškim Poljicima ponovno vraćeno pod Osmansko carstvo. O tome u svojoj kronici rezignirano piše fra Pavao Šilobadović⁴⁰ dana 24. studenog 1671. godine, kada se referira na ugovor kojeg je mletački dužd sklopio s Primorcima 1646. godine kojim je obećao braniti Primorje i dati Primorcima iste privilegije kao i Poljičanima, a kasnije ih iznevjerio:⁴¹

...zakleo kletvom da ga neće pustiti nikada i budući odnio misa(l) na kojem se klejo. To mi ostajemo kako riba n(a)oseki. I to ti uzdanje u svakomu!⁴²

Osmanska vlast zadržala se u Primorju do 1684. godine, kada je emin na miran način napustio Makarsku. Čitavo je Primorje ostalo devastirano, kako ekonomski tako i brojem stanovnika. Obzirom da su mnogi izginuli, a migranti su se tek dijelom vratili u stari kraj, stanovništvo se nadomještalo doseljenicima iz Zagore i Hrvatske.

U Morejskom je ratu (1684.-1699.) Mletačka republika oružjem osvojila Primorje. Godine 1695. organiziran je popis stanovništva za sva sela Primorja, među kojima i za Tučepi. Popis donosi dragocjene podatke o broju obitelji, navodi imena njihovih čelnika te pruža uvid u dobnu i spolnu strukturu stanovnika.⁴³ Tučepi koje broje 205 stanovnika imaju 17 muškaraca sposobnih za oružje. Dječaka do 16 godina je 54, a djevojčica 57, žena je 25, dok je među stanovništvom starijim od 65 godina 23 muškarca i 29 žena.⁴⁴ Popis također bilježi puna imena čelnika ukupno 44 obitelji, njihovu strukturu i broj

članova.⁴⁵ Uočava se mali broj muškaraca sposobnih za oružje, u dobnoj skupini muškaraca od 16 do 60 godina, u odnosu na sveukupno stanovništvo Tučepi. Udio od tek 8,3 % sposobnih za oružje u ukupnom stanovništvu Tučepi rezultat je ratnih stradanja u ranijim dugotrajnim i iscrpljujućim ratovima.

Sl. 2. Makarska i okolna naselja, 1702. godina, prikazane su Tučepi s crkvama sv. Kate i sv. Ante, Venecija, Museo Correr⁴⁶

Mali rat koji je trajao od 1714.-1718. godine vodio se na prostoru Dalmacije uglavnom za oslobođanje teritorija i gradova u zaleđu, dok Makarsko primorje nije bilo izravno zahvaćeno, iako su mnogi Primorci sudjelovali u ratnim operacijama na mletačkoj strani. Kada se crta razgraničenja Požarevačkim mirom iz 1718. godine odmiče dovoljno daleko u kopno da obalnim prostorima Primorja, sada u okviru Mletačke republike, pruža dostatan osjećaj sigurnosti, plemstvo Makarskog primorja⁴⁷ počinje graditi ljetnikovce na vlastitim posjedima uz more. Ljetnikovci Makarskog primorja veoma rijetko imaju isključivo ladanjsku namјenu, već su redovito vezani za poljoprivredne posjede, bilo da je riječ o proizvodnji ili trgovini i skladištenju proizvoda, posebno vina. Ljetnikovci jednostavnom

³⁹ Ovaj se posjed naziva „acquisto vecchio”, stari posjed. Vidi: RAVLIĆ, JAKŠA, 2000. (1934.), 86.

⁴⁰ Fra Pavao Šilobadović, rođen u Zagvozdu oko 1630. godine, od 1662. živi u Makarskoj i djeluje u obližnjim selima: Tučepima, Makru, Velikom Brdu, Bastu i u Makarskoj. Piše *Libretin* (od 1662.-1690) o lokalnim prilikama za vrijeme Kandijskog i Morejskog rata, u kojem kao suvremenik događanja ostavlja dragocjena svjedočanstva o četovanju u Primorju. Vidi: GRBAVAC, JOSIP, 2004.-2006., 805-807., SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 15-68.

⁴¹ BJELOVUČIĆ, NIKOLA ZVONIMIR, 1907., 417-422., SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 66., Bilj. 29.

⁴² SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 47-48.

⁴³ UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 49-59.

⁴⁴ UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 59.

⁴⁵ U Tučepima i danas postoje prezimena: Bušelić, Dragičević, Grubišić, Jakić, Lalić, Maras, Mihaljević, Ševelj i Visković. Vidi: UJDUROVIĆ, MIROSLAV, 2002., 65., Bilj. 107.

⁴⁶ Museo Correr, Venecija, sign. MSS.P.D.C.851/2, oznaka negativa M.40117. karta obuhvaća područje od Trogira do ušća Neretve. Prostor šire okolice Makarske objavljen je u: DUPLANČIĆ, ARSEN, 1990., 117-119.

⁴⁷ Demori Stanićić navodi kako nisu poznati primjeri izgradnje ljetnikovaca kod bogatijih pučana. Vidi: DEMORI STANIĆIĆ, ZORAIDA, 2006., 132., Bilj. 14. U izgradnji ljetnikovaca na Primorju ističu se obitelji Ivanišević iz Makarske, Ivičević iz Drvenika, Grubišić iz Tučepi, Mrkušić iz Podgore, te nekoliko obitelji iz roda Kačić koji uz plemensko dodaju i obiteljsko prezime.

arhitekturom često podsjećaju na vojne građevine, a mnogi imaju i obrambene elemente, najčešće ogradne zidove s nizom puškarnica za obranu posjeda, obzirom da su, unatoč sklopljenom miru, tijekom 18. stoljeća prostori uz obalu i nadalje izloženi napadima Osmanlija, hajduka i gusara.

Na obalnom potezu prostora Tučepi koji se naziva Tučepi Kraj sagrađena su tri ljetnikovca koja su, gledano od zapada prema istoku, pripadala opatu Klementu Grubišiću, obitelji Kačić, kasnije Čobrnić i obitelji Ivanišević. Ljetnikovac Ivanišević izvorno je jednokatna građevina s reprezentativnim južnim pročeljem u osi kojeg se ističe kasnobarokni portal, dok je vrt u zaledu bio ograđen visokim zidom s puškarnicama. Početkom 20. stoljeća u ljetnikovac useljava uljara, pa se zdanje dograđuje i nadograđuje za nove potrebe, čime gubi svoj izvoran izgled. U još manjoj mjeri sačuvan je ljetnikovac Kačić-Čobrnić, danas pretvoren u kuću za odmor, dok su na uglu građevine sačuvani tek obiteljski grbovi koji upućuju na postojanje ljetnikovca, koji je u zaledu imao vrt ograđen obrambenim zidom. Najambicioznej je zdanje ljetnikovac opata Klementa Grubišića, izgrađen 1766. godine u obliku pačetvorinastog sklopa s unutrašnjim dvorištem i kasnobaroknom kamenom plastikom na južnom pročelju, među kojom se ističe obiteljski grb. Ljetnikovac je u drugom dijelu 20. stoljeća pretvoren u hotel.

Prema popisu stanovništva iz 1897. godine navode se tučepski zaseoci: Podpeć, Srida Sela, Murena Mala, Podstup, Kraj, Čovići i Šimići⁴⁸. Zaseok Murena ili Murvena Mala koji se nalazio u blizini zaseoka Šimići danas ne postoji, no zanimljiv je zbog naziva „mala“ kao kontrahiranog oblika turske riječi „mahala“⁴⁹. Danas se tučepski zaseoci dijele na podzaseoke. U planini su postojala sekundarna stočarska naselja Lađana, Mali Vrh i Lemišini Doci, a u kojima je lokalno stanovništvo boravilo u ljetnim mjesecima tijekom izgona stoke na ispašu. Sekundarna naselja danas se nalaze u obuhvatu Parka prirode Biokovo, a potpuno su napuštena i ruševna, obzirom da je stanovništvo napustilo stočarstvo kao granu privređivanja i sve se više okreće turizmu kao dominantnoj djelatnosti.

⁴⁸ ŠETKA, MILAN, 1968., 8.

⁴⁹ māhala – dio grada ili dio sela, ulica ili sokak. Tur. mahalle, www. jezikoslovac, 11.11.2019.

Utvrđene građevine Gornjih Tučepi

Tučepi, Zaseok Šarići, Šarića (Tolića) kula

Položaj u prostoru: HTRS96_CroatiaTM

E 54 68 95,1 N 47 93 077,8

Šarića kula izgrađena je iznad zaseoka Šarići, od kojeg prema kuli vodi put uz crkvu sv. Kate, koja se u izvorima prvi puta spominje 1541. godine.⁵⁰ U blizini kule nalazio se danas posve ruševan zaselak poznat kao Tolića kuće pa je obrambena građevina poznata i kao Tolića kula⁵¹. Izgrađena je na teško pristupačnoj, izduženoj stijeni, koja se kao grudobran pruža u smjeru istok-zapad.

Kula je građena nepravilnim, priklesanim kamenom u mortu, a zid s dva lica ima ispunu od sitnog lomljenca. Unatoč uporabi nepravilnog, slabije obrađenog kamena, uočava se namjera zidanja u horizontalnim redovima, dok su uglovi kule građeni kamenom većih dimenzija. Kula je ruševna, u najvećoj je visini sačuvan istočni zid u koji su ugrađene četverokutne puškarnice s uskim vertikalnim nišanima, južni i sjeverni zid su u znatnoj mjeri porušeni, a zapadni zid u potpunosti nedostaje, tako da nije moguće očitati tlocrtne dimenzije kule. Na jugoistoku kule, upravo na dijelu koji je visinom najbolje sačuvan, uočavaju se dvije kamene konzole rustikalne obrade koje su vjerojatno nosile zidani breteš, a do njega je vertikalni trag otvora koji upućuje na postojanje vrata u visini breteša, kojima se moglo pristupiti povиšenoj stijeni.

U prostoru kule nalazi se veća količina urušenog kamena koji onemogućava sagledavanje donje kote kule, ali uočavamo da su zidovi temeljeni na živoj stijeni. Na istočnom zidu u unutrašnjosti kule sačuvana je u visini drugog kata jedna rustično obrađena kamera konzola koja upućuje na postojanje drvene međukatne konstrukcije.⁵² Iz sačuvane visine zidova i položaja međukatne

⁵⁰ ŠABIĆ, NEDILJKO, 2018., 86-89. U pročelje crkve ugrađena je klesana tranzena romaničkog tipa, stoga se može pretpostaviti da je na lokalitetu postojala ranija sakralna građevina, ili je tranzena donesena s neke obližnje ranije sagrađene građevine. U blizini se nalaze arheološki ostaci crkve sv. Marina. Vidi: ŠABIĆ, NEDILJKO, 2018., 87-91. Čini se da se zabrana gradnji novih crkava počela sustavnije primjenjivati nakon 1521. godine, ali već 1516. postoji negodovanje osmanske vlasti na znatno povećan broj crkava. Vidi: MOAČANIN, NENAD, 1999., 81.

⁵¹ ŠETKA, MILAN, 1968., 88.

⁵² BOŽANIĆ BEZIĆ, NEVENKA, 1970, 319-320.

konstrukcije zaključujemo da je kula imala barem prizemlje i dvije etaže, iako nije moguće utvrditi njenu punu visinu.

Na sjevernoj strani kule uočavaju se ostaci dva zida koji se zrakasto pružaju od sjeveroistočnog i sjeverozapadnog ugla kule pa su vjerojatno ogradivali branjeni predprostor kule pred njenim sjevernim pročeljem. Pretpostavljamo stoga da se upravo na sjevernom pročelju mogao nalaziti ulaz u kulu, smješten na katu kao na kulama slične tipologije.⁵³

Kula je sagrađena na topografski povišenom položaju koji je imao i ulogu osmatračnice. Veličinom je vrlo slična Bušelića kuli, no sačuvana je u manjoj mjeri.

Sl. 3,4. Šarića kula, pogled sa sjeveroistoka, fototeka Konzervatorskog odjela u Splitu, stanje 1976. godine, snimio Živko Bačić i stanje 2021. godine, fototeka Tučepskog libra

⁵³ Ulaz na katu uobičajen je iz sigurnosnih razloga, a nalazimo ga na Lalića i Bušelića kuli u Sridi Sela, ali i na drugim kulama Makarskog primorja, primjerice na Zalinoj kuli u Igranim, Jurića kuli u Čisti (Gradac) i kuli u Podaci, koja je pred ulazom imala branjeni preprostor.

Tučepi, Zaseok Bušelići, Bušelića kula
k.č.zgr.191 k.o.Tučepi

Kula je izgrađena na prirodnoj uzvisini istočno od zaseoka Bušelići. Kula se danas nalazi u prostranom masliniku, no nekada su sjevernije od kule postojale kuće građene u suhozidu⁵⁴, već davno ruševne i napuštene. Pristup kuli moguć je isključivo sa sjevera, s manjeg platoa, dok je s jugozapadne strane znatna denivelacija terena, obzirom da je kula izgrađena na stijeni visokoj oko 3,5 metara, što je čini nedostupnom i pojačava njen obrambeni značaj. Izgradnjom na povišenom terenu u odnosu na zaseok kojem pripada, kula ima i ulogu osmatračnice.

⁵⁴ BOŽANIĆ-BEZIĆ, NEVENKA, 1970., 319.

Sl. 5,6. Šarića kula, detalj breteša na istočnom zidu i pogled na unutrašnje lice zida, stanje 2021. godine, fototeka Tučepskog libra

Sl. 7. Tučepi, Austrijski katastar, 1835. godina.
Kula je izgrađena na katastarskoj čestici
br. 191.

Sl. 8. Tučepi,
ortho-foto pogled
Bušelića kule,
Geoportal 2021.
godine

Uz kulu povezujemo povijesnu osobu Grgu Bušelića, harambašu iz Tučepi koji se istaknuo u borbama tijekom Kandijskog rata, a kojeg u svojoj kronici dva puta spominje opat Pavao Šilobadović kao jednog od primorskih harambaša i sudionika napada na Zadvarje.⁵⁵ Nije poznato je li je Grgo Bušelić mogao biti graditelj kule, ili je to bio neki nepoznati graditelj iz roda Bušelića. „Arambaša“ Grgo Bušelić, povijesna osoba iz 17. stoljeća, prikazan je na portretu iz 18. stoljeća,⁵⁶ kojeg je objavio Milan Šetka,⁵⁷ uz napomenu da godina 1667. koja je na slici navedena kao godina njegovog rođenja ne može biti istinita, obzirom da je on aktivni sudionik ratnih događanja iz

⁵⁵ SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 26, 34.

⁵⁶ Ulje na platnu, dimenzije 96,5X64 cm, signature nema, vlasnik slike je Ante Bušelić iz Makarske. GARELJIC, TATJANA, BEZIĆ BOŽANIĆ, NEVENKA, IVKANEĆ, IVANKA, 1999., 68, 171., Kataloška jedinica 66. Nevenka Božanić Bezić opisuje sliku kao romantični prikaz ratnika pod oružjem. Vidi: BOŽANIĆ-BEZIĆ, NEVENKA, 1970., 319., Bilj. 35.

⁵⁷ ŠETKA, MILAN, 1968., 17.

1664. i 1665. godine, o čemu u *Libretinu* piše opat Pavao Šilobadović. Na portretu se ističu svečana tradicijska odora i oružje.

Harambašu i narodnog junaka Grgu Bušelića opjevalo je fra Andrija Kačić Miošić u znamenitom „Razgovoru ugodnom naroda slovinskog“⁵⁸.

„Rodi majka golema junaka,
Po imenu Bušeljić Grgura
U Tučepi, selu malenomu,
U Primorju, mistu kamenomu.

Arambaša od vojnika biše,
On u četu često odlaziše,
Krajinu je tursku porobio,
Još i ruse glave odsicao.

Junaci ga u pismi spominu,
Kada gorom zelenom putuju,
Slavit će se vazda od junaka
I u kolu još od divojaka.“

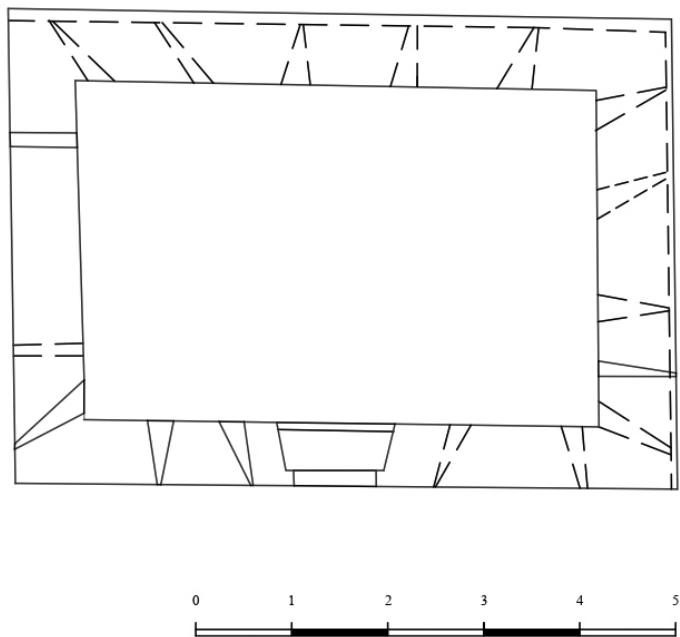

Sl. 9. Harambaša Grga Bušelić,
ulje na platnu, nepoznati autor,
18. stoljeće, vlasnik Ante Bušelić
iz Makarske

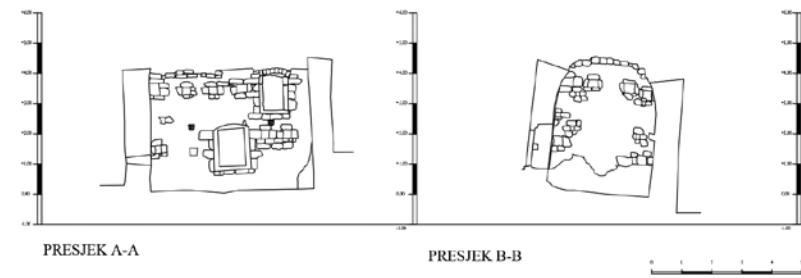
Kula pravokutnog tlocrta udaljena je od južnog ruba stijene na kojoj je izgrađena za oko jedan metar, tako da je pristup kuli moguć samo sa sjevera. Tlocrtna dimenzija kule iznosi 5,5 / 7,3 metra, zidovi su prosječno debeli od 70 do 110 cm, a veće su debljine uzdužni zidovi o koje se oslanjao zidani bačvasti svod. Kula je građena priklesanim kamenom u mortu, uglovi kule ojačani su većim kamenjem. Na južnom, najzaštićenijem pročelju kula ima vrata u prizemlju i još jedna u visini kata, oba manjih dimenzija, s naglašenim rustično obrađenim kamenim pragovima. Prema načinu zidanja zaključujemo da su vrata nastala istovremeno, a izgradnju vrata u prizemlju objašnjavamo dobro branjenim položajem. Vrata na katu imala su uz donji prag ugrađene dvije kamene konzole, od kojih je do danas sačuvana ona zapadna, koje su moguće nosile manji podest preko kojeg se pristupalo katu kule. Na ostalim

⁵⁸ KOSOR, KARLO., 1966., 91.

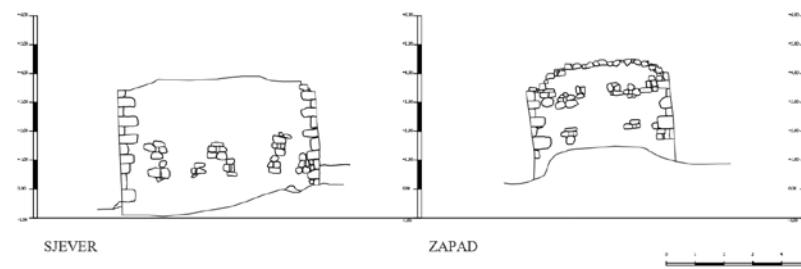
pročeljima kule nema otvora, a na svim pročeljima kula ima veći broj puškarnica, izgrađenih u dva nivoa, četverokutnih i u obliku trokuta. Na južnom zidu puškarnice brane oba ulaza postavljena na dva nivoa. U unutrašnjosti kule postojala je drvena međukatna konstrukcija između prizemlja i kata kule, od koje su sačuvane kamene konzole rustične obrade ugrađene u južni i sjeverni zid kule. Nad prvim katom kule postojao je zidani bačvasti svod, od kojeg su do danas sačuvani samo tragovi pete svoda, te trag krivulje svoda na zabatnim zidovima kule. Zidovi su sačuvani u visini od prosječno 4 metra, a iznad prvog kata su porušeni, tako da nije moguće ustanoviti izvornu visinu kule. Možemo tek temeljem pravokutnog tlocrta i komparativnih primjera pretpostaviti da je bila zakrovljena dvostrešnim krovom s pokrovom od lomljenih kamenih ploča.

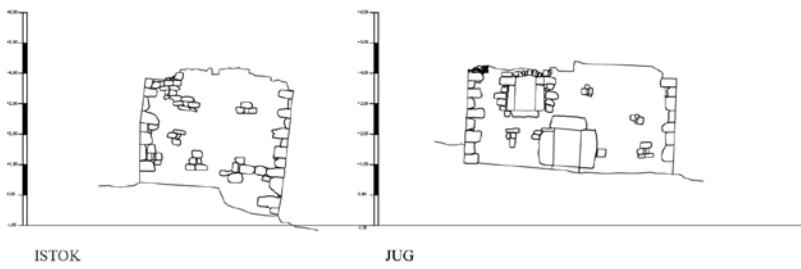
Sl. 10. Bušelića kula, arhitektonska dokumentacija postojećeg stanja kule, tlocrt, planoteka Konzervatorskog odjela u Splitu, 2005. godine izradila tvrtka „Kipregel“ d.o.o., Split

Sl. 11. Bušelića kula, uzdužni i poprečni presjek

Sl. 12. Bušelića kula, sjeverno i zapadno pročelje

Sl. 13. Bušelića kula, istočno i južno pročelje

Sl. 14, 15. Bušelića kula, južno pročelje i unutrašnjost kule, snimila Anita Gamulin 2015.

Sl. 16, 17. Bušelića kula, sjeverno pročelje i detalj puškarnica, snimila Anita Gamulin 2015.

Kula manjih dimenzija zbog svog je topografskog položaja imala osmatračku ulogu, ali je tijekom napada služila i za zaštitu stanovnika zaseoka i njihove imovine, o čemu nam svjedoči događaj iz 1663. godine prilikom napada Alipaše Čenjića na Tučepi i Podgoru, kojeg je u *Libretinu* opisao opat Pavao Šilobadović.

Tučepi, Srida Sela, Lalića kula

k.č.zgr.162 k.o.Tučepi

Kula je sagrađena u središnjem dijelu tučepskog zaseoka Srida Sela. Izvorno je sagrađena kao samostojeća građevina za obranu stanovnika zaseoka koji su tu imali svoje stanove,⁵⁹ a vremenom su istočno i zapadno od kule dograđene kuće u nizu, dok se pred

kulom zadržao manji otvoreni prostor. Kako kuće tradicijskog oblikovanja ne nose stilске odlike, teško je odrediti vrijeme njihove izgradnje, no dograđene su vjerojatno tek po prestanku ratnih opasnosti, dakle ne prije početka 18. stoljeća. Tada i kula dobiva novu, stambeno-gospodarsku namjenu pa se na njenom južnom pročelju otvaraju manji prozori. Kula se spominje u Šilobadovićevoj kronici, u događaju iz 1663. godine, u ranije citiranom odlomku.⁶⁰

Sl. 18. Austrijski katastar 1835. godine, detalj – Srida Sela

Sl. 19 Srida Sela, Lalića kula, orto-foto pogled, Geoportal 2021. godine

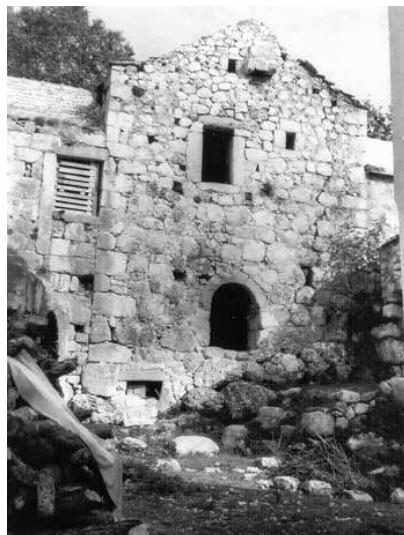
Kula je trokatna građevina kvadratičnog tlocrta s krovom na dvije vode, izvorno pokrivenim kamenom pločom. Građena je prikleštanim kamenom, s naglašenim uglovnim ziđem. Prizemlje kule djelomično je ukopano u teren, koji na sjeveru ima višu kotu. Prizemlje koje je izvorno bilo vidljivo u punoj visini danas je dijelom

⁵⁹ BOŽANIĆ-BEZIĆ, NEVENKA, 1970., 320.

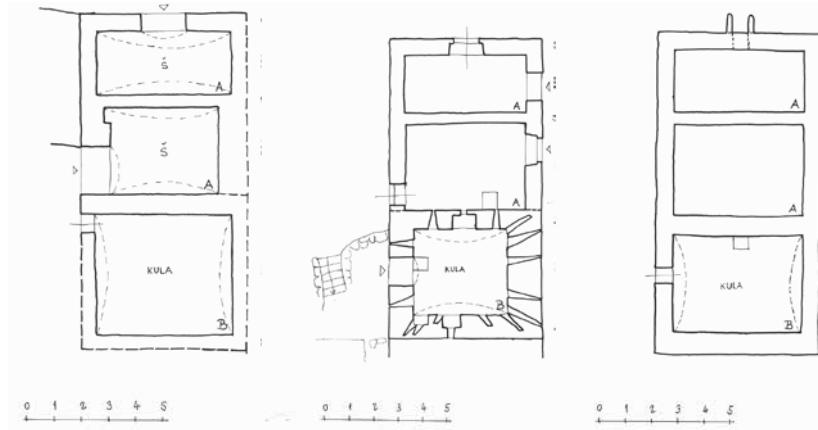
⁶⁰ Vidi bilješku broj 30.

zatrpano, kako bi se lakše pristupalo vratima na prvom katu južnog pročelja. Vrata na prvom katu lučno su oblikovana, a opremljena su segmentnim kamenim pragovima, sa svake je strane vrata po jedna puškarnica. Na drugom katu su vrata pravokutnog oblikovanja u rustičnim kamenim pragovima, a u potkrovlu je breteš postavljen u osi lučnih vrata. Breteš je zidan na način da je u konzole okomito uglavljen priklesana kamena ploča.⁶¹ Na ostalim pročeljima kule nema otvora, dok su na svim pročeljima kule gusto postavljene puškarnice po svim etažama. U unutrašnjosti kule izgrađene su tri svodne konstrukcije u tipologiji bačvastog svoda. Prvi i treći svod razupiru se o istočni i zapadni zid kule, dok se središnji svod oslanja na sjeverni i južni zid. Ovakvom izmjenom smjera zidanja svodova ravnomjerno se raspoređuje svodno opterećenje na nosive zidove, što dodatno učvršćuje konstrukciju kule. Lalića kula jedina je kula Makarskog primorja koja ima tri svodne konstrukcije, dok drvene međukatne konstrukcije potpuno izostaju.

Kasnijim adaptacijama kula je prilagođena za stanovanje, kada su na južnom pročelju otvoreni manji prozori.⁶²

Sl. 20. Lalića kula, južno pročelje i detalj prsobrana, stanje 1976. godine, snimio Živko Bačić, fototeka Konzervatorskog odjela u Splitu.

Sl. 22, 23, 24. Gornje Tučepi, Srida Sela, Lalića kula, tlocrt prizemlja, 1. i 2. kata kule, planoteka Konzervatorskog odjela u Splitu, Mapa etnoloških akcija, autor Bosiljka Bezić, d.i.a., 1977. godine

Sl. 25, 26. Gornje Tučepi, Srida Sela, Lalića kula, južno pročelje i detalj vrata na 2. katu i breteša, snimila Anita Gamulin 2017. godine

⁶¹ Ovakav tip breteša nalazimo u drugoj fazi izgradnje Zaline kule u Igranimima, breteš se nalazi u osi vrata na jugozapadnom pročelju kule.

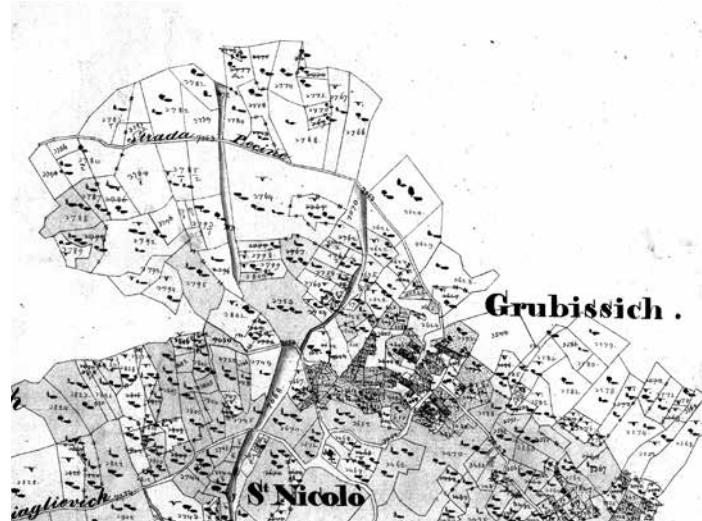
⁶² BOŽANIĆ-BEŽIĆ, NEVENKA, 1970., 320.

**Tučepi, Podpeć, Zaseok Grubišići,
Utvrđene špilje u Crvenim stijenama**
Položaj u prostoru: HTRS96_Croatia TM
E 54 51 66,5 N 47 94 122,4

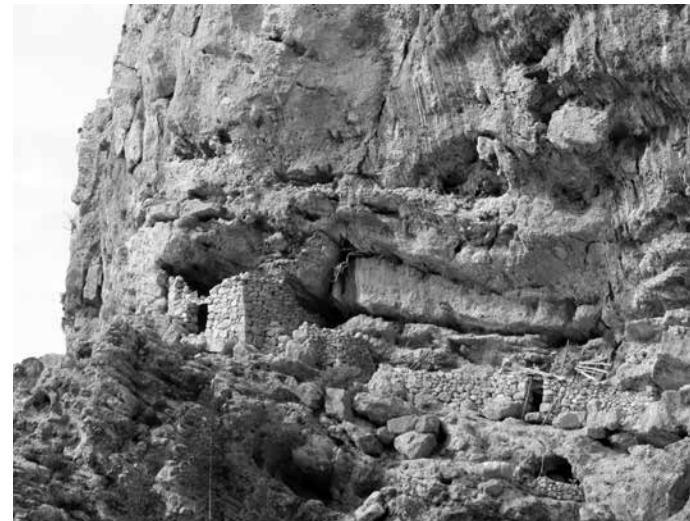
Zaseoci koji nisu imali kula za zaštitu su koristili prirodne plitke špilje u neposrednoj blizini za potrebe zbjega i zaštite, posebno tijekom Kandijskog rata⁶³. Špilje su se nalazile u zapadnom dijelu Tučepi, u liticama iznad zaseoka Grubišići, a zbog specifične boje stijena nazivaju se Crvenim stijenama. Ograđene špilje su se nalazile i na lokalitetu Potoci.

Špilje su stanovnici pregrađivali suhozidnim ili čvrstim zidovima, poneke i zakrovljavali te koristili kao refugij u nesigurnim vremenima 17. stoljeća. Uz plitke špilje građeni su pročelni zidovi s manjim otvorima, redovito vratima u visini prizemlja, a zakrovljavane su jednostrešnim krovom. Organično postavljeni zidovi slijedili su konfiguraciju terena, građeni su lomljenim kamenom, najčešće suhozidnom tehnikom građenja. Prostori su dijeljeni u manje cjeline, a pružali su zaklon stanovnicima i stoci. Po prestanku ratnih opasnosti špilje su se sve do sredine 20. stoljeća koristile kao gospodarske građevine.

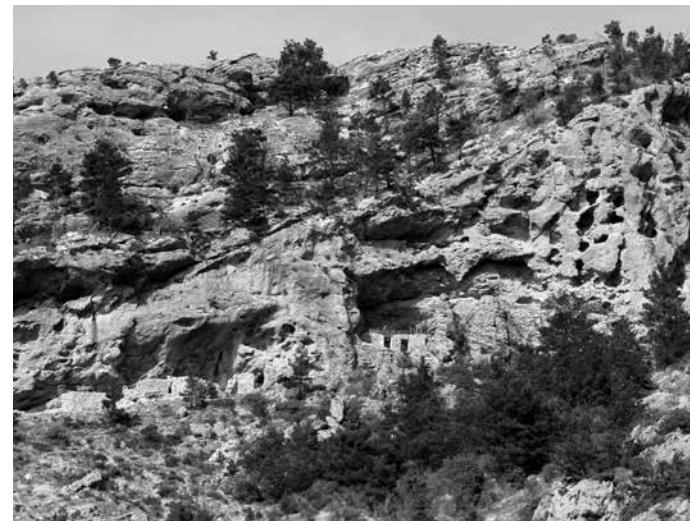
Sl. 27. Tučepi, zaseok Grubišići, Austrijski katastar 1835. godine, put ka špiljama sjeverozapadno od zaseoka

Na Austrijskom katastru iz 1835. godine prikazan je prostorni odnos zaseoka Grubišići, put koji vodi do špilja (*Strada Pecine*), dok se položaj špilja nalazi već na prostoru planine i na katastru nije posebno označen.

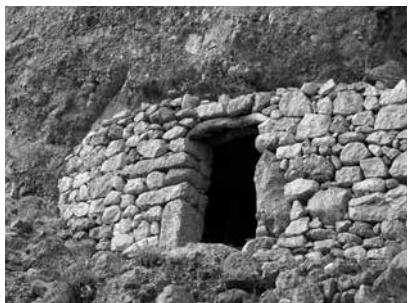

Sl. 28. Crvene stijene, ograđene špilje, stanje 2021. godine, fototeka Tučepskog libra

Sl. 29. Crvene stijene, ograđene špilje, stanje 2021. godine, fototeka Tučepskog libra

⁶³ FORTIS, ALBERTO, 1984., 230.

Sl. 30, 31. Crvene stijene,
ograđene špilje, detalj,
stanje 2021. godine,
fototeka Tučepskog libra

Tučepi, Lokalitet Potoci, Ograđene špilje

Položaj u prostoru: HTRS96_CroatiaTM
E 54 65 26,3 N 47 93 99,5

Ograđene špilje nalazile su se i na lokalitetu Potoci, ali su materijalni ostaci veoma loše sačuvani pa građevine nije moguće detaljnije interpretirati.

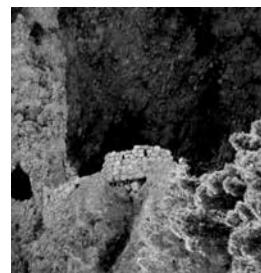
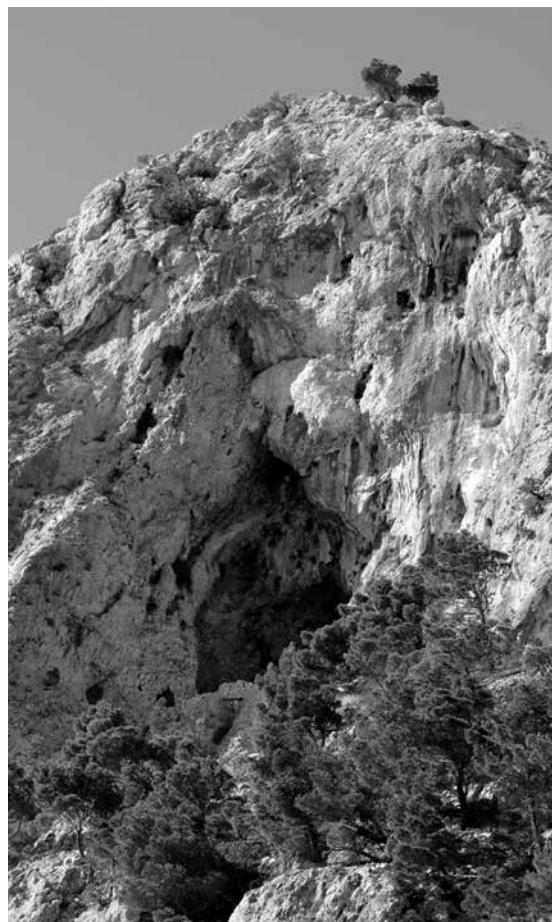
Sl. 32. Lokalitet Potoci,
ostaci ograđenih špilja,
stanje 2021. godine,
fototeka Tučepskog libra

Tučepi, Zaseok Marasi, Turska peć

Položaj u prostoru: HTRS96_CroatiaTM
E 54 66 85,1 N 47 93 037,2

Iznad zaseoka Marasi nalazi se velika pećina koja ima naziv Turska peć. Pećina je pregrađena zidom koji je temeljen na stijenama. Građen je slabo priklešanim kamenom u mortu, a uočava se pokusaj građenja u horizontalnim redovima. Zid je većim dijelom obrušen, pa se ne može ustanoviti njegova izvorna visina. Do danas su u strukturi zida sačuvane četiri puškarnice pravokutnog oblika, dok zbog ruševnosti zid nije sačuvan. Špilja je smještena visoko u planini, na nedostupnom položaju, a služila je kao refugij stanovnicima obližnjeg zaseoka Marasi.

Sl. 33, 34. Turska peć
iznad zaseoka Marasi,
stanje 2021. godine,
fototeka Tučepskog
libra

Tučepi, Crkva sv. Roka (sv. Ante) i refugij

k.č.zgr.20 i k.č.zem.497 k.o. Tučepi

Na lokalitetu ograđenom kamenim zidom, jugoistočno od središnjeg tučepskog zaseoka Srida sela, postojala je crkva sv. Ante i oko nje groblje. Prema predaji, crkva je na navedenom lokalitetu sagrađena 1602. godine kao jednobrodna, svodena građevina, ali je radi ruševnosti svod uklonjen i 1860. godine zamijenjen plafonom. Možemo pretpostaviti da je crkva na navedenom lokalitetu postojala još iz predosmanlijskog razdoblja, obzirom da za vrijeme turske uprave nije bila dozvoljena gradnja novih sakralnih građevina. Zvonik uz crkvu sagrađen je 1747. godine, ali ga je već slijedeće godine porušila jaka bura, o čemu u svojoj kronici piše suvremenik događanja opat Nikola Gojak.⁶⁴ Crkva se zbog ruševnosti nije smjela koristiti od 1891. godine, a iste je godine izgorjela. Danas su ostaci crkve sačuvani u arheološkom sloju,⁶⁵ a uz sjeveroistočni zid srušene crkve sv. Ante, na temeljima nekadašnjeg zvonika⁶⁶ podignuta je 1924.-1925. godine crkva sv.Roka kao manja građevina jednostavnog oblikovanja, bez stilskih odlika.⁶⁷ Oko crkve postojalo je groblje, tzv. „šimatorij”.

Crkva s apsidom prikazana je u Katastiku franjevačkog samostana u Makarskoj kojeg je 1767. godine izradio Petar Kurir.⁶⁸

Na Austrijskom katastru iz 1835. godine sačuvan je tlocrtni gaba- rit prve crkve sv. Ante kao i izvoran, kvadratičan tlocrt zidanog refugija oko crkve,⁶⁹ iako pisani izvori ne spominju. Ogradni zid refugija građen priklesanim kamenom u mortu te opremljen nizom puškarnica djelomično je sačuvan i danas. Najbolje je sačuvan na jugozapadu, u potezu od cca 29 metara, a na jugoistoku u duljini od cca 13,50 metara, gdje je sačuvana i njegova pravilna

⁶⁴ SOLDO, JOSIP ANTE, 1993., 136.

⁶⁵ Nova crkva sv. Ante neostilskog oblikovanja sagrađena je u razdoblju od 1898.-1901. godine na novoj lokaciji bliže selu. Gabariti stare crkve sv. Ante ucrtani su na svim katastarskim kartama od 1835. godine do danas.

⁶⁶ ŠETKA, MILAN, 1968., 63-64, 78.

⁶⁷ Crkva dimenzije 4,00 / 4,85 metara, bez apside, građena betonom, podignuta je na spomen velikoj epidemiji kuge koja je 1815. godine pogodila Makarsko primorje, i upravo je nakon Makarske u Tučepima odnijela najviše žrtava.

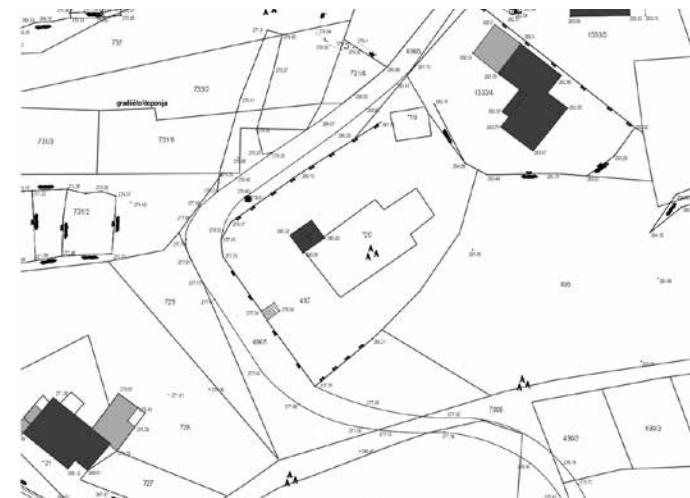
⁶⁸ JURIŠIĆ, KARLO, 1969., 114., Bilj, 58.

⁶⁹ Na katastarskom prerusu i danas se čitaju gabariti nekadašnje jednobrodne crkve s kvadratičnom apsidom, tlocrt građevine iznosio je 10,60 / 22,50 metara. DAS, Austrijski katastar, 1835.

geometrijska dispozicija. Sjeverozapadni ugao refugija izgubio je svoj izvoran oblik kada je proširena lokalna cesta,⁷⁰ zbog koje je zid na sjeverozapadu prezidan. Projektirani izgled kvadratičnog refugija vidljiv je na Austrijskom katastru iz 1835. godine. Groblje u prostoru refugija koje se spominje u izvorima potrebno je potvrditi arheološkim istraživanjima.

Sl. 35. Austrijski katastar crkve sv. Ante i refugija, 1835. godina

Sl. 36. Katastar crkve sv. Roka s arheološkim ostacima crkve sv. Ante i refugija, Detaljna geodetska izmjera, 2017. godina

⁷⁰ Zid na sjeveroistočnom uglu sada ima polu obli tlocrt, jer se prilagodio zavoju lokalne ceste.

Sl. 37, 38, 39. Pogled na obrambeni zid i sačuvane puškarnice, snimila Anita Gamulin 2017. godine

Do sada slabo poznate obrambene građevine na prostoru Tučepi, koje je gradilo lokalno stanovništvo za vlastitu obranu tijekom mletačko-turskih ratova, pokazuju brojnost i raznolikost u tipologiji, time i snagu domaćeg čovjeka da opstane u izazovnim vremenima dugotrajnog ratovanja. Danas su poznate samo manjem broju lokalnog stanovništva, a zasigurno predstavljaju veliki kulturno-turistički i sportsko-rekreacijski potencijal. Stoga bi ih bilo vrijedno uključiti u kulturno-turističke itinerere Tučepi.

Sažetak

Tijekom mletačko-turskih ratova, od kraja 15. pa do početka 18. stoljeća, prostor Makarskog primorja, uključujući i selo Tučepi, pripadalo je Osmanskom carstvu. Unatoč dobrovoljnom stavljanju stanovnika Primorja pod mletačku upravu u osvit Ciparskog i Kandijskog rata, sela Primorja nisu osjetila značajniju pomoć Mlečana u organizaciji obrane i gradnji fortifikacija. Stoga je utvrđivanje sela bilo prepusteno samom stanovništvu predvodenom lokalnim knezovima i harambašama. Tri tučepska zaseoka - Bušelići, Šarići i Srida sela grade kule, dok stanovnici zaseoka Grubišići utvrđuju špilje u Crvenim stijenama koje koriste kao refugij i za sklanjanje stoke, a stanovnici zaseoka Marasi ograđuju špilju zvanu Turska peć. Stara crkva sv. Ante, danas sačuvana u arheološkim tragovima, također je bila štićena ogradnim zidom s nizom puškarnica. Zaključujemo da su unatoč turbulentnim vremenima dugotrajnih ratova, živeći na granici Mletačke republike i Osmanskog carstva, izloženi ekonomskim nedaćama, pogibelji i pljački te kontinuiranim migracijama, stanovnici Tučepi uspjeli sačuvati tradicijsku organizaciju sela te organizirati vlastitu obranu, gradeći veći broj tipološki raznolikih obrambenih građevina.

Izvori karata, crteža i fotografija

PLANOTEKA KONZERVATORSKOG ODJELA U SPLITU

Gornje Tučepi, Bušelića kula, arhitektonска dokumentacija postojećeg stanja, „Kipregel” d.o.o. 2005. godine
Arhitektonска dokumentacija etnoloških akcija
Gornje Tučepi, Srida sela, Lalića kula, izradila Bosiljka Bezić, d.i.a., 1977.

FOTOTEKA KONZERVATORSKOG ODJELA U SPLITU

Srida Sela, Lalića kula, snimio Živko Bačić 1976. godine
Gornje Tučepi, Šarića kula, snimio Živko Bačić 1976. godine

DIGITALNA FOTOTEKA KONZERVATORSKOG ODJELA U SPLITU

Gornje Tučepi, refugij oko crkve sv. Roka, snimila Anita Gamulin 2017. godine
Srida Sela, Lalića kula, snimila Anita Gamulin 2017. godine
Bušelića kula, snimila Anita Gamulin 2015. godine

FOTOTEKA TUČEPSKOG LIBRA

Crvene stijene, ograđene špilje, snimio Tomislav Mravičić 2021. godine
Potoci, ostatak ograđenih špilja, snimio Tomislav Mravičić 2021. godine
Gornje Tučepi, Šarića kula, snimio Tomislav Mravičić 2021. godine
Zaseok Marasi, Turska peć, snimio Tomislav Mravičić 2021. godine

Literatura

ALIČIĆ, S. AHMED,

Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina,
Sarajevo 1985.

BAJRAKTAREVIĆ, SULEJMAN,

Jedan značajan turski dokument o pobuni u Makarskoj godine 1621,
Zbornik historijskog instituta JA II., Zagreb 1959., 69-73.

BJELOVUČIĆ, NIKOLA ZVONIMIR,

Ugovor makarsko-primorskih knezova s mletačkom republikom god.
1646., Starine JAZU, knj. 32, ZAGREB 1907., 417-422.

BOŽANIĆ-BEZIĆ, NEVENKA,

Arheološki nalaz na groblju u Tučepima, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, br. 14, Split 1962. 12-22.

BOŽANIĆ-BEZIĆ, NEVENKA,

Kule u Makarskom primorju, *Makarski zbornik I.*, *Zbornik znanstvenog savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju*, Makarska 1970., 313-336.

BOŽEK, SANJA-KUNAC, ANA,

Dva stoljeća arheologije na Makarskom primorju, Makarska 1998.

BUJAS, GRGUR,

Makarski ljetopis od godine 1773. do 1794., *Starine JAZU, Knjiga 47.*, Zagreb 1957., 279-362.

ČOLAK, NIKOLA,

Iz života iseljenika Makarske i njenog primorja na srednje dalmatinskom otočju u XVII. i XVIII. stoljeću, *Prilozi povijesti otoka Hvara 1*, Split 1959., 87-121.

DEMORI STANIČIĆ, ZORAIDA,

Ladanjska arhitektura na Makarskom primorju, *Kultura ladanja, Zbornik radova sa znanstvenih skupova „Dani Cvita Fiskovića“ održanih 2001. i 2002. godine*, uredila Nada Grujić, Zagreb 2006., 131-142.

DUPLANČIĆ, ARSEN,

Makarska na crtežima i planovima do sredine XIX. stoljeća, *Makarsko primorje I.*, Makarska 1990., 115-129.

FORTIS, ALBERTO,

Put po Dalmaciji, pripredio Josip Bratulić, Zagreb 1984 (izvorno izdanje Venecija 1774.).

GARELJIĆ, TATJANA-BEŽIĆ BOŽANIĆ, NEVENKA-IVKANEĆ, IVANKA,

Narodne nošnje Makarskog primorja, Makarska 1999.

GRBAVAC, JOSIP,

Angažirano tumačenje povijesne zbilje u Makarskim ljetopisima XVII. i XVIII. stoljeća, Kačić, *Zbornik franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, sv. 36.-38., Split 2004.-2006., 805-819.

JOVIĆ, NEVEN,

Makarsko primorje u razdoblju osmanske uprave, Rostra br. 7, Zadar 2016., 105-121.

JURIŠIĆ, KARLO,

Crkve biokovsko-neretvanskog područja u doba turske vladavine, Kačić-Zbornik Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, sv. II., Split 1969., 101-153.

JURIŠIĆ, KARLO,

Nazivi naselja Makarskog primorja, *Makarski zbornik I.*, Makarska 1970., 83-113.

JURIŠIĆ, KARLO,

Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine, Zagreb 1972.

JURIŠIĆ, KARLO,

Lepantska pobjeda i Makarska krajina, *Adriatica Maritima, Institut JAZU*, Zadar, I/1974., I., 211-225.

JURIŠIĆ, KARLO,

Turska vladavina i kulturne prilike u Zabiokovljtu 1493-1717. godine s osobitim obzirom na postanak „Hasanaginice”, Kačić - *Zbornik franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, sv. 12., Split 1980., 153-183.

JURIŠIĆ, KARLO,

Franjevački samostan Svetе Marije u Makarskoj, Makarska 1989.

JURIŠIĆ, KARLO,

Zlatna zrnca iz tučepske prošlosti, *Sto godina školstva u Tučepima*, Tučepi 1994.

KOSOR, KARLO,

Pjesmarica: odabrane Kačićeve i narodne junačke pjesme, II. izdanje, Sinj 1966.

KOVAČIĆ, SLAVKO,

Najstariji izvještaji o stanju Makarske biskupije u Tajnom vatikanskom arhivu, Split 1975.

LULICH, ANTONIO,

Compendio storico e cronologico di Macarsca e del suo litorale, ossia Primorje, Split 1860.

MOAČANIN, NENAD,

Turska Hrvatska, Hrvati pod vlašću Osmanskoga carstva do 1791. godine, Preispitivanja, Zagreb 1999.

RAČKI, FRANJO,

Prilozi za geografsko-statistički opis bosanskoga pašalika, *Starine JAZU, Knj. XIV.*, Zagreb 1882., 173-195.

RAVLIĆ, JAKŠA,

Makarska i njezino primorje, Dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Makarska 2000. (1934.)

SOLDO, JOSIP ANTE,

Makarski ljetopisi 17. i 18. stoljeća, Split 1993.

ŠABANOVIĆ, HAZIM,

Bosanski pašaluk, Sarajevo 1959.

ŠABIĆ, fra NEDILJKO,

Tučepska sakralna baština, Tučepi 2019.

ŠETKA, fra MILAN,

Tučepska spomenica, Tučepi 1968.

ŠUTIĆ, BALDO,

Makarsko primorje pod turskom upravom (1475.-1684.), *Makarsko primorje 10*, Makarska 2012., 51-66.

UJDUROVIĆ, MIROSLAV,

Stanovništvo Makarskog primorja od 15. do 19. stoljeća, Gradac 2002.

Nro. 205 – Villaggio Tučepi in Dalmazia, Circolo di Spalato, 1835.
www.mapire.ez/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1898286.3
01305819%2C5355221.92616788%2C1900538.8049830978%2C5355
460.791881272, pristup 6.3.2021.

GARELJIĆ, TATJANA - MRAVIČIĆ, IVO, Vodič Tučepi kroz povijest, Zagreb.
www://F:/ČLANCI/GORNJE%20TUČEPI/vodic%20tučepi%20hrv.pdf,
pristup 28.02.2021.

www.jezikoslovac.com, Hrvatski jezični portal, www.hjp.znanje.hr/indeks.php?show=search, pristup 11.11.2019.

www.geoportal, pristup 23.02.2011.

www.ljubusaci.com/2015/04/12/hazim-sabanovic-nahija-kadiluk-nijabet/, pristup 1.3.2021adastral/?layers=3%2C4&bbox=1898286.3
01305819%2C5355221.92616788%2C1900538.8049830978%2C5355460.
791881272, pristup 6.3.2021.

GARELJIĆ, TATJANA - MRAVIČIĆ, IVO, Vodič Tučepi kroz povijest, Zagreb.
www://F:/ČLANCI/GORNJE%20TUČEPI/vodic%20tučepi%20hrv.pdf,
pristup 28.02.2021.

www.jezikoslovac, Hrvatski jezični portal, www.hjp.znanje.hr/indeks.php?show=search, pristup 11.11.2019.

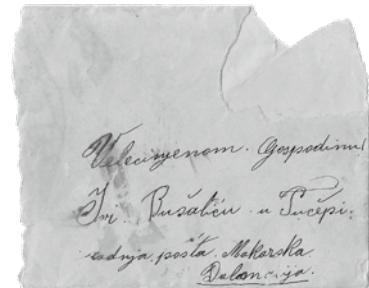
www.geoportal, pristup 23.02.2011.

www.ljubusaci.com/2015/04/12/hazim-sabanovic-nahija-kadiluk-nijabet,
pristup 1.3.2021.

Pismo časne sestre Anastazije Mijačike glavaru Bušeliću iz 1903. godine

Anastazija Mijačika, rođena 5. rujna 1881. godine u Tučepima, piše pismo Ivi Bušeliću, bratu Glavaru Ante u kojem žali za smrću njihovog brata fra Šimuna Bušelića i preporučuje da mu se uplate Mise.

U Družbu Služavki Malog Isusa stupila je 9.kolovoza 1902.godine, 19.lipnja 1903. ušla u redovničku kandidaturu,dana 21.travnja 1905.godine polaže prve zavjete.Iste godine umire u samostanu Doloroza u Čardaku, gdje je i pokopana. Kako stoji u Matičnim knjigama Družbe, bila je „*strpljiva, mirna, ugodne naravi. Bolovala je od tuberkuloze i odano u volju Božju podnosila je svoju bolest do zadnjeg časa. Zazivajući presveto ime Isusovo izdahnula je i otišla k njemu, gdje nema više ni bolesti, ni patnje ni suza.*”

Lice i naličje kuverte u kojoj je poslano pismo 1903. godine

H.C.Y

Postovani Gospodine

Evome napsokom Rvama te dox vas
i vinarim dasam Hvala Bogu zdrava
tako želim da ovo moje pismo nađe i vas
u poslednjem zdravlju. ja sam
odje Hvala Bogu zadovoljna samo domi
Dragi Bog udjeli svoju svetu milost te da
takđe i u budećem uveč ustrajem. Takđe
bilobirni dragi znati i začetu vasu obitelj
Kakve malace jesući svi zdravi.

Glovani Gospodine, zaista daće vas
i ne nadit ovo moje pismo al iysak
nemoguće se mista kačudit nit se žalostiti,
teško mi je da vam moram od Križ jednu
potrebu i to tajnu kojučinu vam posve
steklim srcem kazati samo vas Jezu molim
da me slušate i domi ne primite za kaku
budalastinu jer ja sam teško prosla i još
sada nije tivat jallo slab te sam više
u Krevetu nego na nogama. A sada
me slušajte Dakle na 21 proslog mjeseca
bilasam nješto slaba te sam bila u Krevetu

Kad eto baš u 9 sati Kad sam nasle časne astre
bili na molten e to na jedan put vidim jednu
mladicu Kad sebe kojje bio sav u zelenoj robi
i Klebuk sav Jezu obučen u crivo te me blago
imlo ujsita. za Hoga ti Boga molim ja svu
u strahu Kazalasa što sam znala ion mi od godine
molise moli u buduću dusę sv. u cistilistu
sve što molis i sto radi sve priznati za sv.
dusę u cistilistu i dmas posli ostide sa
velikom jajnošću takva riječnost da tak
misam nikada vidila. vidila da sve je
izisko kroz prozor. prošli toga obucene
velike strane od tog mal da misam svaki
dan u Krevetu. Kad osjet eto rd 3. ovog maja
na večer malo praje 10 sati Kad su vec
svi bili u sobi u Krevetu a ja sam bila
budna Kad eto na jedan put vidim
poslojnjeg vaseg Frasimina baš onako
Kako sam ga vidila Kad je bio uiv te samo
odma poznala i u psitalaga jesteli vi
o Frasimine sto relite od mene. a on
odma od govoriti jest jasam želim domi
pisac moje Papi domi dade ič govorit
15. misa i da ono sam ič govorit 15. Krunika
i da se pricest 15. psalta kame. To mi je
primo pripoznacjo da vam moram pisati
te da mu to izborite.

A od mene řeli da mu molim 15 Krusica i prisjetim se 15 puta razine i Karaomizi da kad ovo mi iz vršimo da će on onda odmaći u glava ne besku i daće se molit za m i Karaomije jasam ono prvi put bio al nijem biće do budiću dati ovo sve Karđem i dame počas. Ovo nikor nista nije video nego dosao je mirno i otisao mir nikor nije nista video ni ti nikor nezna od toga nista samo moj isposljednik i časna sestra Predstojnica Koja nikome nista nije Karači otvorila.

Fakoder ja vas ljepe molim da otome nista nikome ne od Kreivate nego vas vruće molim da to od ma pocrnećete i zravljat dok se srite. Ja sam uvjeren da otome nećete nista drojiti nego ćete vjerovati tećete i zraviti kako sam vam pisala A Blago vama Kad to i zravite jer njegova dušice proleti u slavu i Bebeku tećere pred Gospodnjeg razas uvjek moliti.

A vi budite mireni nemajte se nista buniti nego to izravite. ja sam teško ustrgila te sam opet sutra samo sam Karači komu sam morala. *lata prema*

A drugom nista ne ostaje nego da vas vidi izručim sve možnog raskri svete obitelji. te da vam od srca čestitam dojdice Gute Blagdare u skrini te da želim da jili svih sretno u godišnjem zdravlju sproveđete. izručim mnogo srdaćnih pozdrava cijeloj mojoj obitelji Kad mi pišete molim da mi pišete kako su mi Rod Kuci. A vi pišite ne broj srdaćnih pozdrava od vase u Kristu sestre Matije effijacike.

Želim brei od govor.

Sarajevo na 6-11-1903.

(moja adresu)

Samostan Malog Čana
u Betlehem

Sarajevo

Bosna

Neptun – bog mora i potresa

Poput neke stare epske priče među maslinama, blizu morske obale, u visinu kao svojevrsni čuvar i zaštitnik Jadrana izronio je rimski bog mora Neptun.

Dana 12. lipnja. 1969. god. Tučepi više nisu bile iste, tako i hotel Jadran više nije bio samo usamljeni svjetionik turizma jer je u njegovoj neposrednoj blizini svečano otvoren novi hotel Neptun. Pitanje koje je u Tučepima dugo vremena lebdjelo i samo po sebi se nametalo: „Zašto se toliko dugo čekalo na izgradnju drugog hotela?“ Hotel Jadran je u startu opravdao ukazano povjerenje gostiju i domaćina, a Tučepi su bile primjer razvoja turizma za cijeli Jadran i htjele su zadržati taj korak i dalje.

Radovi na izgradnji hotela započeli su 20. rujna 1968. godine

Na nekadašnjem teniskom igralištu, temelji za novi restoran (02. listopada 1968.)

Poput nekog dramskog zapleta odgovor se krije u samom nazivu hotela jer Neptun je rimski bog mora, ali isto tako i potresa. A upravo potres 1962. god., bio je taj koji je prodrmao onu učmalost gotovo svih mjesta podno Biokova pa tako i Tučepi. Potres je napravio znatnu materijalnu štetu, ali ponukao ljude da drugačije razmišljaju.

Potres su osjetili svi stanovnici Makarskog primorja pa tako i Tučepi. Više ništa nije bilo isto, ni u sociološkom, ekonomskom, političkom, urbanom životu. Prijelaz s motike i mreže na salvetu i kravatu bio je neminovan.

Naime od izgradnje hotela Jadran do potresa 7. i 11. siječnja 1962. god., na Makarskoj rivijeri su se većim dijelom obnavljali postojeći stari prijeratni hoteli (Park, Osejava, Dubrava, Biokovo, Slavija, Soline, Miramare, Podgorika...) i nije bilo uvjeta da se stanovništvo upusti u izgradnju novih hotela. Nedostajalo je vizije i finansijskih sredstava. Potres je pokrenuo izgradnju magistrale, migracije i do prinio modernijem shvaćanju turizma na cijeloj Makarskoj rivijeri.

Od posebnog značaja bila je izgradnja novog hotela Maestral u Brelima 1965. godine, projekt ing. arhitekture Ante Rožić i suradnika. Maestral će dobiti brojne nagrade i priznanja, a 1968. god. Brela će zahvaljujući i tom hotelu postati „Šampion turizma“.

Iste te godine počinje izgradnja hotela Neptun po projektu gospodina Ante Rožića. Najzahtjevniji tehnički zadatak prilikom gradnje bili su temelji hotela. Hotel se gradio na bivšem teniskom terenu

U „zdravlje“ ploče restorana (13. studenoga 1968.)

Radnice hotela Neptun — oa Desanka Bušelić r. Brbić

među maslinama gdje nije bilo živog kamena. Tada je taj mitski Neptun domišljato riješio problem, tako da je svoj trozubac okrenuo i zabio u zemlju kako bi se mogao vinuti u visinu.

Temelji hotela su impresivno duboki - čak 18 metara, a u samu konstrukciju osmerokatnog hotela ugrađeno je oko 450 tona željeza i 6.000 kubika betona. Prema dostupnoj dokumentaciji navodi se da hotel može izdržati jak potres, uostalom mitološkom biću Neptunu to je itekako bitno, jer on je rimski bog mora i potresa.

Hotel Neptun je izgradilo građevinsko poduzeće „Ivan Lučić Lavčević“ iz Splita, u rekordnom roku za samo devet mjeseci. Investitor je obvezao projektanta da hotelska kuhinja i restoran mogu ugostiti 500 gostiju, jer četiri paviljona Maslinik, koji će kasnije poslovati u sklopu hotela Neptun nisu imali restoran, recepciju, ni ostale popratne sadržaje.

Kada je hotel Neptun svečano otvoren, bio je visoke B kategorije i imao je 220 postelja.

Betonirana je i posljednja ploča (23. veljače 1969.)

Običaj nije iznevjerjen, za zadnju ploču janjci na ražnu (23. veljače 1969.)

Galebarenje u Masliniku ('67.)

Po otvaranju kompleksa Maslinik jedan četrdesetogodišnjak (podaci poznati redakciji) bio je često prisutan na toj lokaciji sa željom da upozna gošće koje su dolazile na odmor. Taktika je bila da prilikom dolaska autobusa (većinom iz Austrije i Njemačke) odmah na ulazu zaskoči odabranicu ponudivši se da ponese kufere kako bi se lakše upoznao i zapamatio broj sobe. Razgovor bi vodio do toga da mu je majka rođena u Beču, da poznaje Beč te da joj želi pokazati ljepote naše Rivijere i tome slično. Bile su to singl dame iznad 60. godine života. Na moju primjedbu zašto bira tako starije kad može birati i mlađe, u povjerenju mi je rekao da ona sigurno misli da joj je to zadnji put pa onda da sve od sebe! Maslinik je bio odličan za takve pothvate, jer se u svaku sobu moglo ulaziti bez ikakve kontrole, pošto su sobe paviljonskog tipa, a ne kao u drugim hotelima. Dodatna zanimljivost je da je dotični gospodin bio profesor u školi i nikada, ali baš nikad, nikoga nije poslao na popravni. Razlog jasan - imao je pametnijeg posla ljeti.

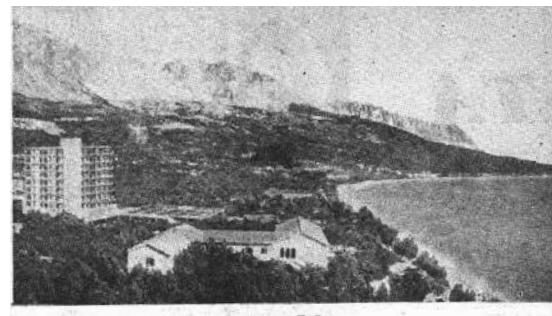

Preneseno iz mini monografije **Tonča Letice** prvog upravnika hotela Neptun

Na fotografiji s lijeva na desno:
Marko Matošević – šef recepcije;
Ivan Roglić – recepcioner;
Nedeljko Selak – šef servisa; Tonči Letica upravnik hotela Neptun

Nepoznate novine,
8. siječnja 1969.

Panorama Tučepa
IZGRADNJA KOMPLEKSA »MASLINIK«

Do sezone novi hotel u Tučepima

Radnici splitskog građevinskog poduzeća »Ivan Lavčević« ubrzanim tempom i pored nepovoljnih vremenskih prilika grade novi hotel »Neptun« u Tučepima. Zahvaljujući mehanizaciji i dobroj organizaciji rada te napornima radnika, koji rade u dvije smjene po 12 sati bez obzira na vremenske prilike sigurno je da će taj značajni objekat biti u roku dovršen i da će već počekom sljedeće turističke sezone primiti prve goste.

Hotel »Neptun« imat će 220 kreveta, restoran i kuhićnu kapacitetu 600 osoba, tako da će se u tom hotelu hranići gosti iz reda podignutog paviliona »Maslinik«, koji će biti u servisu novog hotelera.

Ako se uspiješno završe pregovori sa splitskom Investicijama – komercijalnom bankom, uskoro bi trebala započeti izgradnja još jednog paviliona u kompleksu »Maslinik«. Paviljon bi imao 100 kreveta, dok bi se posti u tog paviliona također hranići u hotelu »Neptun«. Tako bi kompleks hotela »Neptun« s paviljonima »Maslinik« bio definitivno zaokružen na 600 kreveta.

Slobodna
Dalmacija,
14. srpnja 1969.

Tučepski »Neptun«

U Tučepima je u subotu otvorena novosagrađeni hotel »Neptun«, vlasništvo hotelskog poduzeća »Jadran«. Novootvoreni osmotskani turistički objekti visoke B-kategorije ima 220 kreveta, veći restoran i terasu. U Tučepima se tako broj kreveta poveo na tisuću.

Zbog nepovoljnog tla temelji hotela morali su biti duboki čak 18 metara. Konstrukcija hotela »Neptun«, u koji je ugrađeno oko 6.000 kubika betona i 450 tona željeza, može odoljeti potresu jačine 12 stupnja.

Prem projektu inž. Ante Rožića hotel je izgradio splitsko građevinsko poduzeće »Ivan Lavčević« u vrlo kratkom roku od samo 9 mjeseci.

Marina Tučepi – sigurni zaklon

Općina Tučepi smještena je 6 km južno od Makarske. Podijeljena je na niz zaselaka, od kojih su starija smještena u podbiokovskoj zoni. Naseljena su još u prapovijesti, o čemu svjedoče brojne kamene gradine i gomile nastale na uzvišenjima srednje nadmorske visine. One su služile kao osmatračnice, skloništa i naselja.

U 18. stoljeću makarski plemići Ivanišević i Pavlović Lučić uz more grade barokne vile, a opat Grubišić svoj ljetnikovac. Spuštanje stanovništva iz podbiokovskih zona intenzivirat će se tijekom 60-ih godina 20. stoljeća, kada je uočljiv kontinuirani porast stanovništva u naseljima uz more, dok ostala bilježe negativno prirodno kretanje. Spomenuti porast posebno je uočljiv nakon velikog potresa 1962. godine i izgradnje Jadranske magistrale 1964. godine, kada je naseđen tučepski predio Kraj, novi dio naselja formiran uz obalnu crtu. Ovaj vapnenački krški prostor obiluje bujičnim vodotocima i manjim izvorima uz obalu i u samom moru. Tipično za primorski kraj, osnovna grana privređivanja stanovništva oduvijek je bila zemljoradnja, zatim stočarstvo (sitna stoka) i ribarstvo. Ograničene mogućnosti iskorištavanja ionako škrtih područja za uzgoj poljoprivrednih kultura (maslina, vinova loza, voćke i dr.) uvjetovale su većinom slabije imovinsko stanje stanovnika i oskudicu te kasniju šиру orientaciju na nepoljoprivredne djelatnosti, kao i prekomorske migracije.

Jedan od najprepoznatljivijih hotela u Tučepima i na području bivše Jugoslavije svakako je nekadašnji hotel „Jadran”.¹ Ispred njega nalazi se kameni popločani gat dug 12 m, širok na prvom dijelu 5 m, a na drugom (nakon 7,5 m) 22 m. Na glavi se nalaze dvije kamene kolone za privez plovila, a sa zapadne strane kamene stepenice za pristup moru. Zbog njegove nepragmatičnosti i neodržavanja, Lučka ispostava Makarska je u srpnju 2000. godine naložila zabranu pristajanja brodova i brodica za prijevoz putnika.²

Marina Tučepi smještena je na $43^{\circ} 15'$ N geografske duljine i $17^{\circ} 3'$ E geografske širine. Tijekom 19. stoljeća obalna crta bila je ravna, bez ikakvih građevinskih zahvata.³ Valovi i morske struje svojim djelovanjem oblikovali su duge pješčane plaže po kojima je Općina nadaleko poznata. U razdoblju između dva svjetska rata, na mjestu današnjega lučkog akvatorija, sagrađena su dva manja gata za pristajanje plovila. Međutim, problem predstavljaju brojne bujice i potoci (posebno potoci *Nova pošta* i *Gospin potok*) koji su taloženjem materijala zatrпavali lučicu.

Slika 1. Tučepi nakon Drugog svjetskog rata⁴

¹ Projekt je arhitekta Branka Bona iz 1948., a gradili su ga njemački ratni zarobljenici, sve do polovice 1949. godine. Potpuno je završen i otvoren tek 1954. godine. Razlog tome je nedostatak finansijskih i građevinskih sredstava. Zanimljivo je da su iz navedenih razloga za kanalizacijske i vodovodne cijevi iskorištene one s luksuznog putničkog broda "Partizanka" koji je izgorio u splitskom brodogradilištu.

² Lučka ispostava Makarska zatražila je zabranu pristajanja brodovima i brodicama za prijevoz putnika na taj mul radi njegove neuvjetnosti, blizine neogradene plaže ali i postojanja opremljene operativne obale u luci Tučepi (Lučka kapetanija Split, Ispostava Makarska, Klasa: SI/2000-07-12, Predmet: Privez brodova za prijevoz putnika, Makarska, 12. srpnja 2000., Arhiv Lučke ispostave Makarska (dalje ALIMa)).

³ S. PIPLOVIĆ, 1997., Izgradnja luka u makarskom kotaru tijekom XIX. st., *Makarsko primorje*, 3., str. 67.

⁴ Fototeka Gradskog muzeja Makarska.

Današnja lučica podijeljena je na dva dijela: na nautičku luku i luku otvorenu za javni promet. Opremljena je sa 25 vezova za komercijalne svrhe, 125 vezova za lokalne vlasnike brodica, 2 veza u sportskoj luci koji su poredani duž unutarnje strane lukobrana te kopnenog dijela šetnice. Ima i jedan pontonski vez. Svi privezi namjenjeni su manjim brodovima i brodicama. Lučica je pod koncesijom komunalne tvrtke Tučepi d.o.o.

Gradnja lučice započela je 1985. izradbom projektne dokumentacije i nasipa u duljini od 150 m, u što je utrošeno 25.000 m³ materijala.⁵ Radove je izvodilo lokalno komunalno poduzeće, a financirali Mjesna zajednica i hotelska poduzeća prema projektu tvrtke „Investprojekt“ iz Zagreba. Uz izgradnju lučice, probijen je i novi put prema moru.⁶ Godine 1987. radove na novoj obali izvodila je tvrtka „Pomgrad“ iz Splita.⁷ Prema *Godišnjem izvještaju* za područje nadležnosti lučke ispostave Makarska iz 1987. godine, stanje luke je zadovoljavajuće, s dubinom mora od 2 do 5 m, priključcima za telefon, struju i vodu te za prihvrat krutih otpadaka, a do sezone i onih tekućih.

Lukobran je završen 1988. nasipanjem kamenog nasipa (*školjera*), čime je stvorena operativna obala duljine 230 m.⁸ Sam lukobran je dug 204 m i širok 6,5 m. Vezovi su raspoređeni s unutrašnje strane lukobrana i duž kopnenog dijela šetnice. Zahvaljujući lukobranu, luka je dobro zaštićena te se u nju uplovjava s jugoistočne strane. Na samom vrhu lukobrana je stup s crvenim upozoravajućim svjetлом. U svrhu dodatne zaštite od valova napravljena su dva gata: jedan u akvatoriju luke (manje linijsko pero) te još jedan prije samog ulaza u luku (gat-pero u obliku slova L), duljine 6 m i širine 20 m, s vanjskom *školjerom*. Radi cirkulacije vode u akvatoriju je napravljen propust dimenzija 2 m x 2 m. Lučica pruža dobro zaklonište od svih vjetrova i valova, premda meaestral i tramuntana

ponekad uzrokuju neugodne valove. Vez za nautičare s priključcima za struju i vodu nalazi se s unutarnje strane lukobrana.⁹

Druga faza radova započela je 1993. nasipavanjem na sjeverozapadnoj strani radi uređenja terena restauranta „Marina“ i izrade pera za zaštitu plaže.¹⁰ Dvije godine poslije uređuje se šetnica uz obalu, a 1999. dovršen je ponton.¹¹ Koncesiju nad dijelom lučice ima PŠRD „Oštrulj“ iz Tučepi, osnovano 1993. godine.

Povećanjem prometa nametnula se potreba i za povećanjem kapaciteta prihvata brodica, odnosno za rekonstrukciju postojeće lučice i nadogradnju luke za nautički turizam „Eko marina Tučepi“. Razlog tome je što postojeći sustav lukobranskih zaštita nije omogućavao dovoljnu sigurnost plovilima, nadalje uređenje obalnog pojasa duljine 300 m, obalnog pomorskog ispusta *Gospinog potoka* i zaštitnog pera u duljini od 40 m radi osiguranja plaže. U tu svrhu je u travnju 2017. izrađena studija utjecaja na okoliš koja je obuhvatila i uređenje kupališta s uljevom korita *Suhog potoka*¹² i Zahtjev za ocjenu o potrebi procjene utjecaja zahvata na okoliš „Uređenje obalnog pojasa od marine do *Gospina potoka* u Općini

⁵ Prema izvješću lučkog kapetana nasipavanje na sjeverozapadnoj strani lučice se 1993. vršilo bez potrebnih dozvola (Inspekcija sigurnosti plovidbe, Izvješće o radu za 1993. godinu, ALIMA).

⁶ Lučka kapetanija Split, Lučka ispostava Makarska, Urbroj: 45/93., Zapisnik o izvršenom inspekcijskom pregledu i utvrđenom stanju, Split, 6. listopada 1993.; Isto, Urbroj: 49/93., Zapisnik o izvršenom inspekcijskom pregledu i utvrđenom stanju, Tučepi, 11. listopada 1993., ALIMA.

⁷ MP, br. 6., 27. svibnja 1995., str. 3; Isto, br. 52., 26. ožujka 1999., str. 20.

⁸ Prema projektu građevinskih radova, postojeći akvatorij proširio bi se u smjeru sjeverozapad-jugoistok oko 400 m te u smjeru sjeveroistok-jugozapad oko 120 m. Dogradio bi se stari lukobran za oko 60 m prema sjeverozapadu, što otvara prostor za izgradnju zasebnog akvatorija luke nautičkog turizma te izgradio još jedan novi lukobran duljine 25 m. Između novog i postojećeg lukobrana planirana je plaža, a na novom lukobranu s vanjske strane vanjski vez s dvije betonske utvrde. Planirana je izgradnja luke od tri dijela: luke nautičkog turizma sa 105 vezova; komunalne luke uz rijeku uz postojeći lukobran sa 120 vezova; sportske luke na istočnom dijelu akvatorija te pratećih sadržaja (Luka nautičkog turizma, "Eko marina Tučepi" u Tučepima – idejni projekt, oznaka projekta T.D.826-G/14-003., općina Tučepi; *Glasnik Općine Tučepi*, službeno glasilo Općine Tučepi, godina XVIII., broj 6., od 8. rujna 2014.). Predmetni projekt predviđen je prostornim planovima na županijskoj i općinskoj razini, a izrađen je i Urbanistički plan uređenja luke otvorene za javni promet, luke nautičkog turizma-marine i športske luke LN i LS (*Glasnik Općine Tučepi*, br. 06/14). <https://green-in.hr/hr/studijsko-planska-dokumentacija/21-studija-utjecaja-na-okolis-rekonstrukcija-postojeće-luke-i-dogradnja-luke-nautickog-turizma-eko-marina-tucepi-i-uredenje-kupalista-s-uljevom-korita-bujice-suhi-potok-u-tucepima>

⁵ Makarsko primorje, br. 239., 4. lipnja 1985., str. 7.

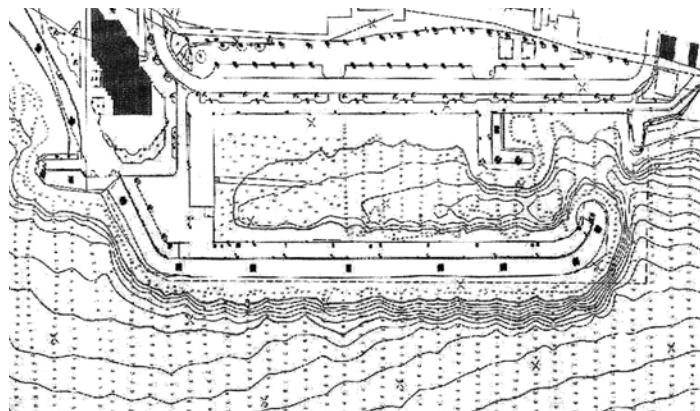
⁶ MP, br. 240., 2. srpnja 1985., str. 6.

⁷ MP, br. 260., 10. ožujka 1987., str. 4; Isto, br. 262., 29. travnja 1987., str. 3.

⁸ Građevinsku dozvolu za postojeću luku izdao je 25. ožujka 1987. godine Općinski komitet za urbanizam, građevinarstvo, komunalne i stambene poslove (bivše) Općine Makarska, Broj: UP-Lo-10-113/1-87.

Tučepi".¹³ Površina obuhvata radova prvog projekta je 11.465 m² na kopnenom dijelu luke nautičkog turizma i 14.592 m² na morskom dijelu luke, odnosno ukupno 26.057 m².¹⁴ Projektant lučice dipl. ing. Žarko Dešković, a voditelj radova pokojni Zdravko Srzentić, dipl. ing.

Slika 2. Marina Tučepi, nacrt

Tučepi nemaju zabilježenih arhivskih izvora o postojanju škvera te su mještani koristili usluge obližnjih kalafata (Makarska, Podgora, Brist) ili poznatih kalafatskih radionica duž istočnojadranske obale. Manje popravke brodica od 1970.-ih godina obavljao je Zdravko Šimić Pape.

Slika 3. Popravak brodice na tučepskoj plaži — fotografirao 2013. godine Tomislav Mravičić

¹³ https://mingor.gov.hr/UserDocsImages//ARHIVA%20DOKUMENATA/ARHIVA%20---%20OPUO/2017/elaborat_zastite_okolisa_755.pdf

¹⁴ Izvješće o izvršenju proračuna po programskoj klasifikaciji za razdoblje od 01. siječnja 2014. do 30. lipnja 2014., str. 39-40.

Arhivska građa, literatura

Glasnik Općine Tučepi,

službeno glasilo Općine Tučepi, godina XVIII., broj 6., od 8. rujna 2014.

Izvješće o izvršenju proračuna po programskoj klasifikaciji za razdoblje od 01. siječnja 2014. do 30. lipnja 2014., str. 39-40.

Inspekcija sigurnosti plovidbe,

Izvješće o radu za 1993. godinu, ALIMA

Lučka kapetanija Split,

Lučka ispostava Makarska, Urbroj: 45/93., Zapisnik o izvršenom inspekcijskom pregledu i utvrđenom stanju, Split, 6. listopada 1993., ALIMA

Lučka kapetanija Split,

Lučka ispostava Makarska, Urbroj: 49/93., Zapisnik o izvršenom inspekcijskom pregledu i utvrđenom stanju, Tučepi, 11. listopada 1993., ALIMA

Makarsko primorje, br. 239., 4. lipnja 1985., str. 7.

Makarsko primorje, br. 240., 2. srpnja 1985., str. 6.

Makarsko primorje, br. 260., 10. ožujka 1987., str. 4.

Makarsko primorje, br. 262., 29. travnja 1987., str. 3.

Makarsko primorje, br. 6., 27. svibnja 1995., str. 3.

Makarsko primorje, br. 52., 26. ožujka 1999., str. 20.

PIPLOVIĆ, S.,

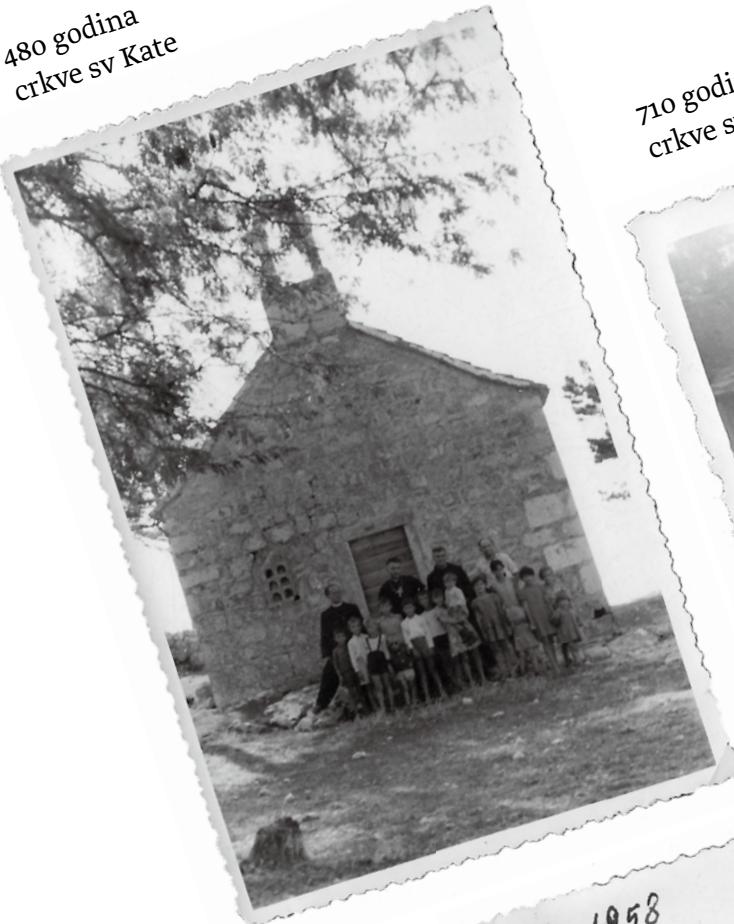
1997., Izgradnja luka u makarskom kotaru tijekom XIX. st., *Makarsko primorje*, 3., str. 67.

Mrežni izvori

https://mingor.gov.hr/UserDocsImages//ARHIVA%20DOKUMENATA/ARHIVA%20---%20OPUO/2017/elaborat_zastite_okolisa_755.pdf
pristupano 10.9.2020.

<https://green-in.hr/hr/studijsko-planska-dokumentacija/21-studija-utjecaja-na-okolis-rekonstrukcija-postojeće-luke-i-dogradnja-luke-nautickog-turizma-eko-marina-tucepi-i-uredenje-kupalista-s-uljevom-korita-bujice-suhi-potok-u-tucepima>, pristupano 11.9.2018.

480 godina
crkve sv KATE

710 godina
crkve sv Jure

**Bogatstvo
tradicije
kulturnog i
društvenog
života**

110 godina
crkve sv Ante
Padovanskog

Jubileji 2021. godine
— fotografije iz arhive
Župnog ureda Tučepi

Zaštita slabome, prkos moćnome

Tučepljani su uvijek bili uz Hajduka iz Splita, a organizirani su ga počeli pratiti pedesetih godina 20. stoljeća.

Na utakmice u Split išli su na razne načine. S obzirom da nije bilo osobnih automobila, išlo se kamionima, kao i brodom „Hajduk“ u vlasništvu Kostantina Koste Čovića.

Davne 1964. godine u Tučepi je došao povjerenik Hajduka za Makarsku Danilo Tomasović. Sastao se sa Tomislavom Mićom Viskovićem i Mijom Novakom. Dogovorili su osnivanje Povjereništva Hajduka Tučepi. Predsjednik je postao Mijo Novak, a tajnik Miće Visković. Već prve godine su imali preko 300 članova. Organizirano su pratili Hajduka na brojna gostovanja po bivšoj državi.

Nakon nekoliko godina Povjereništva Hajduka su promjenila naziv u Društvo prijatelja Hajduka. U Tučepima su tako organizirano djelovali desetak godina i bili su jako aktivni.

12. prosinca 1965.
Dinamo - Hajduk 1:1,
Jelačić plac, Zagreb

Plakat za Hajdakovu
noć pod Biokovom iz
1966. godine

Kuća Vitormira
Lalića 70-ih godina
20. stoljeća — oca
prvotimca Hajduka
Vika Lalića

Prvog dana mjeseca svibnja 1966. godine u hotelu „Jadran“ organizirali su „Hajdakovu noć pod Biokovom“, gdje je među brojnim izvođačima gostovao i legendarni Vice Vukov.

Od brojnih akcija koje su organizirali ističu se skupljanje novca 1967. godine za pomoć Hajduku pri dovođenju igrača Dragana Holcera i Miroslava Vardića, tri godine poslije za reflektore na Starome placu te za izgradnju novog stadiona na Poljudu koji je otvoren za Mediteranske igre 1979. godine.

Navijači iz Tučepi prvu veliku zastavu napravili su 1985. godine, a tri godine kasnije prvi transparent s imenom Torcida Tučepi. Godine 1989. napravljen je veliki crveno - plavi transparent

Hajdukovi povjerenici 1967. godine u Domu Hajduka nakon prvog osvojenog kupa protiv Sarajeva 2:1, Tomislav Miće Visković — najdonji red, drugi s lijeva

Torcida Tučepi koji se nosio na mnoge utakmice Hajduka. I novije generacije mlađih navijača redovno su pratile Hajduka po cijeloj Hrvatskoj, ali i Europi, noseći nove male transparente Torcida Tučepi.

U Makarskoj se 1993. godine osnovalo Društvo prijatelja Hajduka Makarska rivijera, gdje su se učlanjivali i brojni Tučepljani.

Na inicijativu Frane Mravičića, Mate Viskovića Mićina i Mate Alilovića 06.02.2016. godine na Osnivačkoj skupštini u Općinskoj vijećnici, uz nazočnost stotinjak Tučepljana, na tradiciji Hajdučke povijesti našega mjesta osniva se novo Društvo prijatelja Hajduka Tučepi. Za predsjednika je izabran Frane Mravičić, dopredsjednika Marin Visković a tajnika Mate Alilović. Članovi prvog Upravnog odbora bili su još i Čedomil Šimić, Stipe Luketina, Nikolina Alilović i Natalija Đukanović. U Nadzorni odbor izabrani su Goran Mijačika, Mate Visković Mićin i Marko Visković Butra. Sadašnje vodstvo Društva čine isti predsjednik i tajnik, novi dopredsjednik Anđelko Visković te članovi Upravnog odbora Toni Pehar i Vladimir Visković. Nadzorni odbor je ostao u istom sastavu.

Društvo djeluje po načelu da ponos i dostojanstvo moraju biti na prvome mjestu, jer i samo ime „Hajduk“ simbolizira „zaštitu slabome i prkos moćnome“.

29. studenoga 1974.
Finale kupa u Beogradu,
Borac - Hajduk 0:1

DPH Tučepi podržava projekt udruge „Naš Hajduk”, odnosno stjecanje vlasničkog udjela u HNK Hajduk od strane navijača - članova. Članovi DPH Tučepi su ujedno i članovi udruge Naš Hajduk i članovi HNK Hajduk Split.

Sudionici smo brojnih humanitarnih akcija. Od 2017. godine svake godine uoči Uskrsa organiziramo akciju „Tučepi za Vukovar”, u kojoj skupljamo pomoć za socijalnu samoposlugu humanitarne udruge „Duga Vukovar” koja brine za više od 600 socijalno ugroženih obitelji Vukovara te smo im dosad proslijedili pomoć u vrijednosti oko 100.000,00 kuna.

16. listopada 2018. Otvaranje murala posvećenog Vukovaru

Na magistrali ispod crkve sv. Nikole Tavelića 2018. godine izradili smo veličanstveni mural posvećen gradu heroju Vukovaru. Na tom mjestu svake godine paljenjem lampiona obilježavamo Dan sjećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje, kao i na sve žrtve Domovinskog rata.

Iste godine osnivamo malonogometnu ekipu DPH Tučepi koja se natječe u Ligi malog nogometa Makarske rivijere. Zajedno sa susjednim DPH-ovima do sada smo organizirali tri turnira DPH-ova u malom nogometu, te tri Bile noći Makarske rivijere.

Najveći događaj u godini koji organiziramo je Memorijalni malonogometni turnir „Miđeli & Baša”, koji se održava redovno od 2009. godine u spomen na tragično preminule istinske navijače Hajduka, Franu Brbića i Igora Čobrnića. Njihova imena, kao i ime pokojnog Milenka Šarića, upisali smo u Tematski park na Poljudu u sklopu akcije za otkup dionica HNK Hajduk „Za sva vrimena”.

Memorijalni
malonogometni
turnir Miđeli &
Baša — Tučepi,
Slatina

U toj akciji su naši članovi, kao i samo Društvo, proteklih godina uplatili oko 300.000,oo kuna.

S ponosom ističemo da smo 2019. godine inicirali te, u suradnji sa Hrvatskim društvom Crvenog križa grada Makarske, organizirali šest uspješnih akcija dobrovoljnog darivanja krvi u našem mjestu. Prikupljeno je preko 200 doza krvi.

Uoči blagdana sv. Ante i Dana Općine 2020. godine DPH Tučepi je dobio godišnju nagradu općine kao priznanje za svoj rad.

Krajem 2020. godine nakon razornog potresa na Banovini organizirali smo skupljanje pomoći za stradale u našem prostoru u vidu namirnica, robe i higijenskih potrepština. Nakon toga smo zajedno sa ostalim tučepskim udrugama, od kojih najbolju suradnju imamo sa udrugom Kredenca, inicirali akciju „Tučepi za obitelj Majkić“ iz Majske Poljane. Kao primjer ostalima, brzom reakcijom naših najaktivnijih članova skupili smo 18.000,oo kuna. Pozvali smo sve ostale članove na sudjelovanje kako bi zajedno izgradili kuću mladoj obitelji.

Članstvo u Društvu svake godine raste te smo proteklu 2020. godinu zaključili sa čak 558 članova. Prije pojave pandemije imali smo oko 60 pretplatnika koji su redovno išli na domaće utakmice voljenog kluba.

Zahvalni smo Uljarskoj zadruzi Tučepi koja nam je ustupila na korištenje prostor u svojoj zgradi. U tom prostoru su se naši članovi do pojave pandemije redovno sastajali, gledajući utakmice Hajduka i organizirajući druge događaje i druženja.

ZA HRVATSKU I ZA HAJDUK BILA VOJSKA TU JE!

ZORAN SPAJIĆ

DJ retrospektiva — ToochePIN 2012. – 2020.

ToochePIN je dvodnevni rock festival koji se održava 20. i 21. kolovoza u Tučepima. Festival koji iz godinu u godinu sve više raste pokazao se kao neizostavan događaj na Makarskoj rivijeri.

Festival je utemeljen 2012. godine, na inicijativu općinske mjesne vlasti, točnije donaćelnika Vjekoslava Šimića, s istinskom željom predstavljanja mjesta Tučepi kao reprezentativnog turističkog odredišta, izvan uobičajene i standardne ljetne ponude s, inače, dalekom i bogatom tradicijom, još od 50-ih godina. I naravno, u svrhu promicanja globalnog fenomena znanog kao rock 'n' roll.

Takvu ulogu preuzimaju lokalni, regionalni i nacionalni autorski bendovi, a u skoroj budućnosti i respektabilni internacionalni izvođači.

Trajanje festivala „ToochePIN“ je dva dana, a datum je 20. i 21. kolovoza i nepromjenjiv je.

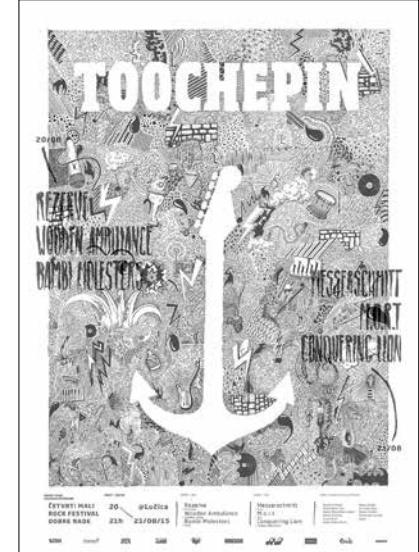
Mjesto održavanja festivala je samo središte mjesta - Lučica.

2012.

LUCIUS (Tučepi) — cover rock
DUDLAŠI (Makarska) - TVOJE RUKE ('08) — rhythm 'n' blues
SEBASTIAN DOE (Zagreb) - LJETO JE TU ('12) — indie folk rock
BESTIDNICI (Makarska) — cover pop
KOPITO (Vis, Korčula, Brač) - KA LIST O' KADUJE ('08)
— bodulski rock

Plakat 2012. — Ivorin Vrkaš

Plakat 2015. — Ivorin Vrkaš

2014.

BARBAR PUNK (Brno, CZ) - 863 (DVA MUDRCI) ('13) — punk
JONATHAN (Rijeka) - COMMUNICATE ('14) — alter. rock
QUASARR (Rijeka) - TI ('06) — electro rock
OLOVNI PLES (Dugo Selo, Zagreb) - SVI SPAVAJU ('13)
— blues šansona
PUNČKE (Vinkovci, Novska) - PETRA PAN ('13) — garage rock
RADIO AKTIV (Pula, Zagreb) - VRTIMO SE ('12) — ska

Warm Up

MIKI SOLUS (Zagreb) - HIPSTER ('14) — acoustic alter pop

Acoustic izdanje

PETAR VRANIĆ (ELEPHANT & THE MOON) (Zagreb)
- THE GOOD LIFE ('14)
DINO SANTALEZA (PRIDJEVI) - KANTARIION (ili GOSPIĆA TRAVA) ('14)
VLADIMIR KUZMAN (Buje) - JUST FINE ('14)
MATIJA HABIJANEĆ (THE MARSHMALLOW NOTEBOOKS) (Krapina) - THE LAST TOURIST IN TOWN ('13)

Plakat 2018. — Ivorin Vrkaš

Plakat 2019. — Ivorin Vrkaš

2015.

REZERVE (Tučepi, Makarska) - AKO ŽELIŠ ('15) — punk rock
 WOODEN AMBULANCE (Subotica, SRB) - GREY TRAIN ('12)
 — dark americana
 BAMBI MOLESTERS (Sisak) - THEME FROM SLAYING BEAUTY ('10) — surf rock
 MESSERSCHMITT (Pula) - CROSSROAD BLUES ('90) — garage rock
 M.O.R.T. (Sinj) - MENI SE SKAČE ('14) — alter rock
 CONQUERING LION (Tetovo, MAK) - BITTER SWEET SYMPHONY ('14) — reggae, dub

Warm Up

058 (Split) - ROLE ('14) — folk rock

2016.

THEE MELOMEN (Zagreb) - CHINATOWN ('16) — garage rock
 ARTAN LILI (Beograd, SRB) - AKO STANEMO SAMI ('14)
 — alter pop rock
 DRVORED (Zagreb) - BAŠ SAM SRETAN ('16)
 — balkankan pop šansonja
 MOSKVA (Rijeka) - Dr.ACID ('15) — alter. rock
 BADEN BADEN (Zagreb) - HONIGMUND ('13) — dark electro pop
 SONGKILLERS (Zagreb) - PRERIJA ('99) — pop funk

Warm Up

NIKOL, LUKA i VEDRAN (Pula) - BITTER — indie folk rock
 After Party: LJETNO KINO (Zagreb, Brač) - RUKE ('15)
 — world pop

2017.

SLOW MOTION SUICIDE (Zagreb) - CASTAWAY ('16)
 — post grunge
 REPETITOR (Beograd, SRB) - SUŽENI SNOVI ('16)
 — alter noise rock
 ZOSTER (Mostar, BiH) - KO JE JAMIO, JAMIO ('06) — reggae, pop
 OGENJ (Koprivnica) - LEPA MARA ('16) — etno punk
 JUSTIN'S JOHNSON (Split) - ČA ĆE MI COPACABANA ('13)
 — ska punk
 JURA STUBLIĆ & FILM (Zagreb) - NEPRILAGOĐEN ('80)
 — new wave rock

Warm Up

STRAY DOGG (Beograd, SRB) - AWAY ('15) — americana

2018.

ISCHARIOTZCKY (Brela, Makarska) - PERFECT SKY ('17)
 — indie rock
 SARAH & THE ROMANS (Rijeka) - TANAC ('15) — country
 ZEMLJA GRUVA (Beograd, SRB) - PLODNI DANI ('18) — pop funk
 FROM ANOTHER MOTHER (Zagreb) - FIRST THINGS FIRST ('18)
 — hard core
 MAŠINKO (Zagreb) - KAKO JE POTJEH TRAŽIO RAKIJU ('11)
 — punk rock
 PSIHOMODO POP (Zagreb) - JA VOLIM SAMO SEBE ('88) — rock

2019.

LIKA KOLORADO (Zagreb) - SMIJEŠ ZAURLAT ('16)
 — alter pop rock
 ZADRUGA (Zabok) - DOK BIL SAM MLAD ('93) — punk rock
 ŠUMOVI PROTIV VALOVA (Zagreb) - PULSACIJE ('19)
 — post rock
 THE BLACK ROOM (Rijeka) - EYE FOR EN EYE ('18) — alter rock
 ČINČILA (Sarajevo, BiH) - MARŠ NA MARS ('19)
 — psycho funk rock
 ATOMSKO SKLONIŠTE (Pula) - POMORAC SAM MAJKO ('78)
 — hard rock

AKLEA NEON

(Osijek) - DA MI JE ('18) — alter pop

2020. Otkazano!

IVAN GROBENSKI (Koprivnica, Zagreb)
 KENSINGTON LIMA (Zagreb, Brač)
 LJETNO KINO (Zagreb, Brač)

Moja razglednica

Kako se ljeto primiče svi ukućani, pardon, moje ukućanke, malo malo pa pitaju hoćemo li ovo ljeto na more. Virus hara i komplikuje stvari diljem planeta, pa kućni buđet više nije jedini kog se pita kad ćemo i kako put sunčanog juga. Ka plavom Jadranu. Jučer baš su i četiri galeba nadlijetala Miljacku blizu naše zgrade, kao da nas u maniru „isturenih“ turističkih profesionalaca vabe, da se što prije, kako znamo i umijemo zaputimo moru. Ljeto, eh, bit će valjda sve k'o i prije. Jer kad bacim pogled iza ramena... na sve te dane i noći uz obalu plavog beskraja... moram reći, uvijek divno bi!

Još k'o dječarca, sestru i mene su baka Mira i dida Zvonko redovito dovodili u Podgoru kod svoje prijateljice, gospođe Neđe. Baka i ona su prijateljevale iz davnih učiteljskih dana. Boravili smo u njenoj kući, Vila Ana se zvala. Uživali smo. Brzo se „navukosmo“ na blitvu s krompirom uz ribu, limuni i mandarine oko nas, mačak Tiki i pas Ari, stripovi iz kioska tik do restorana Obala. U početku sam tu svaki dan fascinirano gledao u stakleni providni frižider pun ribe. Tu sam prvi i jedini put jeo jastoga. I crtao razne životinje dok čekam da Maja donese klopu i priupita šta je danas tema crteža. Veliki pozdrav svim generacijama obitelji Letica! Lignje na razne načine, i ovako i onako su mi godinama bile izbor No 1. A bevanda, e taj „termin“ sam s radošću i ekspresno prigrlio u svoj vokabular. Mali *rasputst*, veliki *rasputst*, a mi uvijek tu. Super bjehu ti dani i mjeseci. I baš lijepo društvo smo imali. Vedrana je bila moja drugarica, a nešto mlađe Dražena i Natalija su se više družile s mojom sestrom. Još se tu oko mola, a i šire, vrtilo puno finog svijeta, ali godine su prošle pa se ne sjećam svih imena. Ne zamjerite mi! Kako se škola zahuktavala moji boravci u tom divnom okruženju su postajali mrvu kraći, a Sandra se *maltenet* udomaćila na moru jer je škola

još uvijek nije pritiskala. Znali smo majka, otac i ja naletiti da je obidiemo, taman iskoristimo priliku i da se bućnemo. A tada su mi ti rastanci sa još uvijek malom sestricom bili baš tužni. Jednom mi se u grlu tako stislo da sam joj ostavio glanc novu Stripoteku kad smo pošli u Sarajevo, što je za mene, luđaka za stripove, bilo... ma nepojmljivo. Dobacio sam kasnije do puno drugih finih mjesta i gradića što im valovi zapljuškuju rivu i ulice, ali Podgora i Tučepi nekako zauzeće posebno mjesto u sjećanju i u srcu. Prvi put, uopće, kročio sam u diskoteku baš u Podgori. Mislim da se Horoskop zvala i simbolike li, tad je svjetski hit bio „Sailing“ Roda Stewarta. D.J. je taj sentiš stalno puštao. Još sam u osnovnu išao i osjećaj za ritam mi je bio k'o u malog medvjeda ali nećemo se zadržavati na tom dijelu priče. U neko doba su nam roditelji počeli otkrivati tajne kamperskog života, pratili smo ih u početku jer smo morali, a onda smo i sestra i ja zavoljeli taj istinski divan i zdrav oblik ljetovanja pa smo na neko vrijeme Podgoru malo zanemarili.

Vikendi u Tučepima bjehu i dalje nit poveznica s Makarskom rivijerom. Ježeva u plićaku nekad puno, nekad malo, a jedne davne godine, ne mogu se sjetiti je li na plaži u Tučepima ili Podgori, neki ribar je objesio za granu drveta svoj ulov, psa modrulja, dužine metar i dvadeset. Tih godina su „Ralje“ dominirale kinima, pa su i prolaznici na njegov ulov gledali sa strahopštovanjem. A koliko sam samo sladoleda pojeo iz onih aparata što su sad sve rijedi i postaju polako raritet, *maltenet* k'o stari kino projektori. Eh, a kad je Sarajevo uplovilo u mračnu sagu, bili smo prinuđeni da

Dražena, Damir,
Vedrana, Natalija,
Damir i Ena

napravimo pauzu oli stanku od dragih nam morskih pohoda. Ali zato... prvi morski izlet poslije rata i eto nas u Podgori. U ta dva dana skoknusmo i u Tučepi i do Makarske, a onda smo već uhvatili stari ritam. Rod Stewart se tada već povukao u miran život, a obalom je dominirala house i rave muzika. Tih optimističnih godina smo Dina, moja životna družica i ja, gladni i žedni svih normalnih, običnih stvari što život čine lijepim, koristili svaki vikend kad smo mogli da se dočepamo mora. Nakon što smo se vjenčali tu spasismo se u... Tučepima. Dagnje i travarica jedne svježije noći u maslinjaku Ranča ostat će u divnom sjećanju *forever*. Moram ubaciti i koju stranu riječ zbog inozemnih gostiju, ne zamjerite. Zadnji put, prije nego će zatvorit oči, moj otac je more gledao i uživao u njemu baš u Tučepima. Kasnije smo dolazili i s kćerima, nekad su nam i moja majka, sestra i njen muž, pa suprugini majka i otac pravili društvo. Pravi sarajevski *gang* smo bili, ekipa što voli *da pliva, klopa, a i popije naravski*. Kako vrijeme odmiče ta lijepa obiteljska druženja sve više i više griju dušu. Malo je sjete uvijek kad treba kući poći, ali znamo da ćemo doći opet, pa je mrvu lakše. Domaćin pri polasku uz širok osmijeh daruje (nekad bilo, sad se spominjalo) i bocu nekog svog domaćeg super vina i hajmo u Sarajevo.

I danas mi je kristalno bistro u glavi prvi vikend na moru poslije rata. Ležim na leđima u vodi i odjednom me spopada neki smijeh. Smijao sam se od sreće. Te prethodne četiri godine nikad nisam stvarno pomislio da neću više vidjeti more, ali nisam baš ni mogao biti siguran da hoću. A eto, tu sam i smijem se. Godine brzo zuje i kako smo se mi uvijek radovali tom putovanju i kćeri nam se raduju. Kladimo se u sladoled dok se vozimo ko će prvi ugledati veliko plavetnilo. Kao što je moja majka nekad dodavala sendviče s kobasicom i sirom sestri i meni na stražnje sjedište dok otac vozi, a mi propitujemo kol'ko još ima do mora, slično je i sada. Dina svaki čas, od momenta kad krenemo, dodaje nešto curama, kifle, grickalice, vodu, njima slušalice na ušima. U vožnji se tu i tamo sjete i upitaju je li duži put iza ili ispred nas, a naš divni cuko Lola ništa ne pita nego drinca skoro čitavim putem. Lijepe vožnje su to, fine tradicije ih prate. Pogače s kajmakom u Ostrožcu, kava u Počitelju ili Metkoviću i eto nas začas tu, do obale. U povratku malo predahnemo uz koji zalogajčić u Jablanici ili Konjicu u sklopu

Vedrana, Damir,
Raul i Natalija

psihičke pripreme za povratak. I eto nas kućici. U Sarajevu nas bar nekoliko dana drži neka fina energija svaki put kad se vratimo s mora. Ma kao da smo bili na seansama kod kakvog vrhunskog bio-energetičara. A onda posao, obveze, sveprisutne političke muljaže i energija polako kopni i blijadi. Do sljedećeg putovanja.

A onda, još jedna baš lijepa epizoda. Moj *deda*, Zvonimir Dvorniković je velikim zadovoljstvom slikao akvarele i na njima prizore iz života, neku vedru stranu svakodnevnice. Slikao je i more i Sarajevo. Pravili smo mu tih davnih godina društvo i slikali s njim. Bilo je lijepih izložbi u Sarajevu, Jajcu, a to ljeto, prije par godina, dogovarena je izložba njegovih akvarela povodom dana Općine Tučepi i blagdana sv. Ante u galeriji KUS NJEGA, kod mog imenjaka, danas i dragog prijatelja Damira Tomića Madune. Meni bi iznimno drago, veselilo me i što će malo vidit puta. Izložba „Priče o Sarajevu, priče o ljudima“ je zakazana za srijedu navečer, pa supruga nije mogla ići zbog posla, a starija kćerka Tara je upravo tih dana završavala srednju, tako da je više bila fokusirana na bakljadu koju planira njena *raja* iz razreda. *Elem*, na put krenusmo naša mlađa kći Ela i ja. Imali smo na granici nekih komplikacija zbog papirologije vezane za akvarele tako da se to putovanje ekstremno odužilo. U jednom momentu sam se čak zabrinuo da nećemo stići do najavljenog početka izložbe. Sreća da je Ela bila sa mnom, to me činilo

staloženijim čitavim putem, a fascinirao me i naš domaćin, pravi *cooler*. Samo je dvaput poslao poruke „Di ste?” i „Dokle ste?” i to bi to. Svako drugi bi na njegovom mjestu paničario i samo stvarao dodatnu nervozu ali on ne... Ipak stigosmo u 19 sati. Izložba počinje u 20 i 30. Alma, Damirova supruga nas dočekuje. Unosimo slike, Damir ih postavlja. Trgnem rakijicu za energiju, Ela i ja odlazimo ostaviti stvari i presvućemo se i eto nas. Večer može početi.

Sad smo već svi opušteni, ljudi dolaze, baš je lijepa noć. Alma i Damir su divno posložili slike, a i pripremili iće i piće. Znaju oni vrlo dobro da poslije čaše, dvije, tri, riječi i rečenice puno lakše klize. Kad najednom ukazaše se gošće koje nisam video decenijama. „Društvo iz geta”, u vidu tri divne žene, Vedrane, Dražene i Natalije. Naša *raja*, sestrina i moja, iz Podgore, iz doba kad smo bili djeca. Pičuladija, kako se tad govorilo, ustvari tako su starija djeca nazivala mlađu. Sjećale su se da je *deda* jako volio slikati, saznale za izložbu i dođoše. Super!!! Da ne bude da spominjem samo žene, pojavio se i Raul. U vrijeme dok su meni opsesija bili stripovi, školjke i pecanje na molu, on je vozao vespe i izlazio s curama, a ja sam strpljivo čekao da „pređem” u tu fazu. Sanda, moja sarajevska prijateljica, što u Baškoj Vodi živi i koja je vrlo zaslužna za ovaj lijepi happening, pripremila je tepsiјu baklave *maksuz* iz Sarajeva. Poslije vina i piva slatko dobro dođe. Ma dobro dođe uvijek. Željka i Dušan nisu mogli tu noć doći iz Podgore, ali su bili duhom uz nas. Evo i sad jedno mahanje za njih pa ćemo nazdraviti i lijepo se ispričati poslije korone. Već ovo ljeto, nadam se. Ma ludi smo mi svi za morem. Istina, kao što se u mojoj maglovitoj dolini parkovi povlače pred parkinzima, a grad sve više napuštaju fini ljudi i fine manire i divni morski gradići trpe neminovne promjene. Priroda je na udaru, izgradnja postaje brutalna, ljudi se mijenjaju, postaju nervozniji. Ali opet.... obožavam onaj trenutak kad tek stignemo na more i pijemo tu prvu *kaficu* ili pivo, svejedno... i onaj moćni osjećaj u sumrak poslije kupanja, tišina, puca nenadmašni pogled pred očima, a u duši mir.

I definitivno moram ovo ljeto da se provozam na onoj dasci što svi pričaju da je pravi lijek za leđa. U sumrak, naravno.

Pozdrav iz Sarajeva i da ste mi uvijek vedri i veseli dragi ljudi!

VELJKO BARBIERI

Škampi iz uspomena

Dok sam još u mislima u „Kusnjega” jedinstvenom multimedijalnom prostoru u Tučepima kojeg vodi moj prijatelj glazbenik i zanesenjak Damir Tomić Maduna i njegova supruga Alma, došao je trenutak da se prisjetim njenog oca, starijeg prijatelja iz davnina, ribara i škampara iz vremena i godina koje dolaze i odlaze kao valovi koji su nastali na njegov brod. Jer nitko, ama baš nitko nije tako dobro lovio škampe kao moj prijatelj Koste Čović iz Tučepi. On i njegov brod „Hajduk”, u odlasku pokriven naslaganim vršama, u povratku punim kašetama, kao da su srasli s podmorjem, kao da su imali zajedničko čulo i riblje oči kojima bi prebirali po muljevitom dnu, slijedeći duge povorke škampa razvučenih u glibu. Uz njih bi, vođeni samo njima znamim nagonima, Koste i „Hajduk” polagali parangale s desecima omreženih i ovješenih vrša, punih nanizanih srdela na alci u središtu zamke, u koju su stada rakova ulazila kao da slušaju ribarevu zapovijed. To nisu bili oni mali škampi, kakve danas nude

Koste u ribolovu, In memoriam
11. svibnja 1931. – 12. svibnja 2020.
— oa Kostantina Čovića

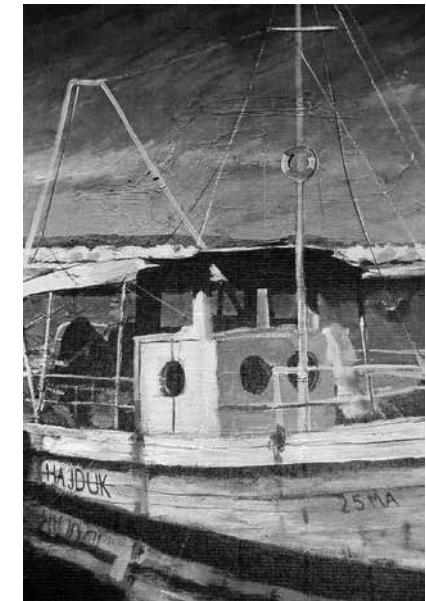
kao dragocjenost, izblijedjeli od potezanja, nagnječeni od težine tereta u mrežastoj, čvrstoj koćarskoj vreći. Kostini su škampi za najboljih ulova bili veliki kao mali jastozi, oni najveći ponekad, šest, pet, čak četri u kilogramu. Pravi rumeni podvodni vitezovi koji su u poslaganim sanducima na putu do ribarnice ili nakupaca još ratoborno pružali svoja moćna kliješta, prebirući stražnjim nožicama u povlačenju, kao pred iznenadan napad. Takvih škampa još ima, ali ih malo tko zna loviti kao što je to znao Koste. Istina, i oni su sve rjeđi, kao da im se više ne da ulaziti u nezasitna usta koja gutaju i gutaju bez poštovanja, ne pitajući za cijenu dostojanstva, tih oblikom, držanjem i naravi, plemenitih rakova.

„To što su im drage truležine, ništa ne minja u njihovon guštu”, govorio bi Koste kojemu je more okljaštrilo nogu, ali i podarilo veliku snagu tijela i značaja. Kada se lomilo Hrvatsko proljeće 1971. Koste je na Hvaru sam sebi od ponosa i bijesa zabio hrvatski grb s mjedenom iglom u prsa i tako hodao prkoseći policiji. No nije mrzio nikoga. Nikada nijedna riječ netrpeljivosti nije prešla

Otkrivanje spomenika palim borcima na Bogomolji 27. srpnja 1971.
Stoje s lijeva na desno: Bogo Ševelj, Mirko Parlov, Ivo Šestić, Mijo Čobrnić, Sretan Čović, neki gost, Frane Lalić (Igarkin), Dragi Mravičić
Ćuće s lijeva na desno: Ante Čović, Iko Čobrnić, Kosto Čović, Frane Lalić (Macan), Ivo Mijačika, Viktor Lalić, Alberto Lalić
— oa Kostantina Čovića

s njegovih ispucanih usana, ali ga je zato malo tko mogao dobiti na ruku, a još je manji broj onih koji bi se mogli pohvaliti da su mu bili bar približno ravni u lovnu na škampe. Iako „Hajduk“ još uvijek plovi, Koste više ne izlazi na pučinu i prestao je loviti. Tek njegove ruke i prsti, i u poznim godinama snažni u stisku kao kliješta raka, poskakuju od uzbuđenja i starosti po stolu, dok plovi samo njemu zanim sjećanjem o davnim ribolovima, nalik na škampe na vrelim gradelama. No iz ulova Kostina „Hajduka“ nisam dobivao samo škampe, komadi amfora koje je zakačila Kostina mreža kad bi koćario ili korali koji je vadio teškim koraljarskim kolutom oko otočića i hridi Pločica i Lukavaca bili su prešutno ponekad naminjeni meni. Nikad se nije prepirao, nikad nije prigovarao unatoč svojoj plamenoj naravi i teškom poslu, pa sam zato rijetko pitao i uzimao, ali kad sam uzimao davao mi je najbolje! Uostalom kad se vratim tri desetljeća unatrag, sve mi odonda, iz toga nestalog slanog svijeta, iz te prošlosti, kada se činilo da riba čeka da je ulovite, izgleda bolje. Ja i već pokojni Slaven Gavić, također Kostin prijatelj, pisac dobrog romana „Pod križevima“, veliki gurman i pustolov nemirna duha, zbog čijih smo zamisli, znali obojica imati ozbiljnih teškoća, lovili bismo i po sedam kila ribe na dan, što je u usporedbi s desecima punih Kostinih kašeta bilo gotovo smiješno. No ipak, kada je kojoj salpi, komarči, ovčici, šargu ili lubinu valjalo dodati pokojeg raka ili ga pojести na Kostin način, onako sirovog, uživajući u slatkastom mesu raka, odvojiti rep od oklopa i progutati ga kao zmiju užitka prije čaše bevande, trebalo se samo uspeti na palubu „Hajduka“. Koste se smijao i podbadao našu ribarsku taštinu dok smo mi kusali uživajući. Prošli su ti dani velikih škampi, ali sjećanja se još uvijek ne daju, otporna kao oklopi i slomljena kliješta rakova nakon gozbe, na palubi koja će uskoro potonuti, zajedno sa nama

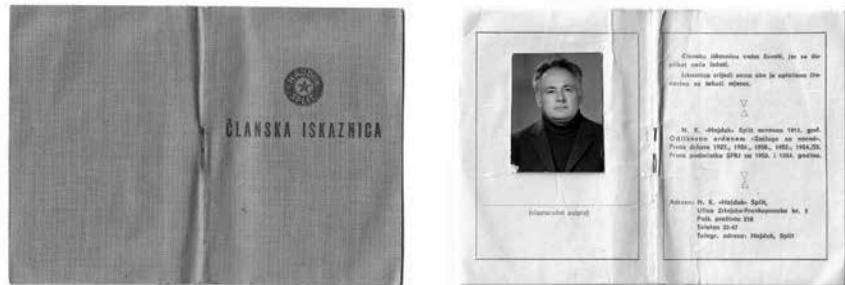

MB Hajduk — akril, slikar Žarko Čović; u vlasništvu dr. Paladina

i Kostom, škamparom iz Tučepi. Možda će i u tom podmorju biti moguće zagrabit u kašetu i uživati u još živom, titrajućem tkivu davnih pustolovina, svih plaćenih dijelom života i uvijek većom cijenom, od one koja pogarda samo novčanike bogatuna kad kupuju škampe, nesvjesni prohujalih vremena i velikih rakova kojih je doista znalo biti tek četri u kilogramu.

Koste drži hobotnicu — oa Kostantina Čovića

Članska iskaznica Kostantina Čovića

Što nam nosi XXI. stoljeće

Mjesto izvora – valorizacija materijalne i nematerijalne baštine Tučepskog podbiokovlja

Ovaj diplomska rad se bavio očuvanjem materijalne i nematerijalne baštine Tučepskog podbiokovlja i njegovom valorizacijom koristeći suvremene tehnologije. Na sljedećim stranicama prikazan je dio rada dok je cijeli dostupan na repozitoriju Sveučilišta u Splitu.

Danas, kada u svakom trenutku i na svakom mjestu koje ima internetsku vezu možemo pristupiti velikoj količini informacija, arhiviranje baštine uz pomoć tehnologije je logičan korak. Živimo u doba globalizacije i svaka nova generacija najčešće gubi svoje specifičnosti, ne vrednuje znanja i vještine svojih predaka te polako bivaju zaboravljene stoljetne vrjednote koje su se prenosile s generacije na generaciju.

Multimedijskom prezentacijom tradicije direktno na lokalitetima, pomoću pametnih telefona omogućuje se njen auditivno i vizu-

alno opažanje, a intuitivnim interaktivnim segmentima poziva se korisnike na otkrivanje tučepske prošlosti.

Život u Podbiokovlju

Tučepi su naselje smješteno na Makarskoj rivijeri, 5 km južno od Makarske, u Splitsko-dalmatinskoj županiji, omeđeno Jadranskim morem i planinom Biokovo.

Naziv Tučepi je „*plurale tantum*”, što znači da se navodi samo u množini, ženskog je roda i sklanja se kao imenica „stvari” te ima samo dva oblika: Tučepi i Tučepima.¹

Općinu Tučepi dijelimo u tri geografske cjeline: priobalni pojas danas gusto naseljen, srednji pojas Podbiokovlje i planinski dio koji pripada Parku prirode Biokovo.

Tučepi su mjesto sa slojevitom prošlošću. Arheološka nalazišta svjedoče o naseljenosti već u kasno brončano doba², a kontinuiranu prisutnost ljudi možemo pratiti do današnjih dana.

Sve do potresa iz 1962. godine, koji je potakao seobu stanovnika na uski pojas uz morskou obalu, Tučepljani su živjeli plemenski grupirani po zaseocima koje su nazivali „*komšiluci*”. Najveći su zaseoci bili Potpeć (Podpeć, Popeć), Čovići, Srida Sela, Šimići i Podstup (Postup).

Prema ljetopisu župe sv. Ante Padovanskog koja djeluje u Tučepima, početkom 20. stoljeća mjesto je brojilo 1657 osoba u 32 plemena, a nakon 2. svjetskog rata broj stanovnika opada zbog iseljavanja u Makarsku, Zagreb ili prekoceanske zemlje, ali i zbog naglog smanjenja broja rođenih. Tako prema župnom popisu iz 1965. godine Tučepi broje 1261 stanovnika.³

¹ Karlo Jurišić, „Zlatna zrnca iz tučepske prošlosti, 1. Toponimi „Tučepi” od Hrvatske do Ukrajine”, Zbornik – Stogodišnjica škole Tučepi, 1996., Split, str. 47.

² Igor Hrštić, Nikša Vujnović, „Rezultati novih arheoloških rekognosciranja u Gornjim Tučepima”, Makarsko promorje, br 5, Gradska muzej Makarska, Makarska, 2000., str. 14.

³ Milan Šetka, Tučepska spomenica, Župni ured – Tučepi, Tučepi, 1968., str. 23.

Nede i Mate Mijačika sa sinovima Paškom i Milivojem te Nedinom sestrom Katom s kćerima Jelenom i Zorkom – oa Željke i Mate Mijačika (~1938. god.)

Razrušeni zvonik crkve sv. Ante nakon potresa 1962. godine — arhiva Župnog ureda Tučepi

Zorka Mravičić r. Šimić s djecom Božidarem, Marijanom i Milicom kod fratoreve kuće – oa Božidara Mravičića (1960/61. god.)

Šire obitelji su zajedno živjele u kućama sagrađenim od kamena suhozidne gradnje ili povezane mješavinom „*klaka*“ i „*pržine*“ - verna i sitnog morskog pijeska. Krov od kamenih ploča ili kasnije crijevova, slagao se na drvene grede. Kućanstvo se sastojalo od, najčešće, tri zasebne zgrade: „*kužine*“, „*pojate*“ i glavne zgrade koja se dijelila na prizemlje u kojoj se nalazila „*konoba*“ i prvi „*poda*“ - kata na kojem su bile spavaonice podijeljene po užim obiteljima.⁴

Dok je muški dio obitelji bio na radu u vinogradima, maslinicima ili na nadnicama, žene su se brinule o domaćinstvu. Pekle su kruh u krušnim pećima, kuhale u „*bronzinu*“, prale odjeću na potoku, plele ju, vezle i krpile. Kada bi odlazile u susjednu Makarsku, trebale su imati zaposlene ruke. Tako bi uz hodanje plele „*kudiju*“, vunene čarape ili bi prepredale vunu te nosile punu torbu na leđima. Ljeti im je obaveza bila otići na planinu i „*užeti*“ trave za domaće životinje.

Djeca su redovito pomagala u kućanskim poslovima, a u školu su odlazila redovito od 1892. godine kada se otvara jednorazredna škola za dječake i započinje razvoj školstva u Tučepima. Mladići koji su bili iz brojnijih obitelji, slali bi se na školovanje za svećenika da bi po završetku podučavali svoju braću i sestre te im pomagali u dalnjem životu.

Djevojke su pomagale jedna drugoj u poslovima i kada bi došlo vrijeme prerade maslina, jedna drugoj bi pomagale u okretanju kamenog mlina u uljarama. Veliku ulogu su imali česti ratovi koji bi desetkovali muško stanovništvo i žene su morale obavljati dio njihovih obaveza.

Tučepljani su se bavili vinogradarstvom, maslinarstvom i uzgojem povrtnarskih kultura (krumpira, rajčice, poriluka, tikava, blitve, repe i rašćike), uzgojem ljekovitog bilja (buhač, lavanda), uzgojem voća (smokve, kruške, dunje i višnje) te orašastih plodova (badema, oraha i rogača). U Tučepima se proizvodila vrsta vina koja se zvala „*opolو*“, ali je domaće stanovništvo nije konzumiralo već ga je prodavalо. Pili su zato „*maravan*“ - vino neugodnog mirisa i „*slava*“ koja je bila mješavina vode s nekoliko kapi vinskog octa. Manje

Tamburaški sastav 1956. godine
– oa Rade Ševelja

Jasminka Balen u naruču djeda
Jozeta Vitlića – oa Jasminke Balen
(1961/62. god.)

je poznato da su na Biokovo odlazili sijati pšenicu i ječam. Zrina pšenice bi se odvajala tako što bi se klasovi sušili na suncu i potom lupali štapovima. Pojedine obitelji su za to koristile veće stepenice koje su vodile do crkve sv Ante Padovanskog u Sridi Sela. Bili su i stočari (ovace, koze, magaraci, mazge i svinje), ribari i zanatljije. Vješte ruke obrađivale su drvo (bačvarstvo), metal (kovačnice), kožu (postolarstvo), a uglavnom su bili školovani kod „*Hrvatskog radiše*“ u Zagrebu, odrađujući praksu po mjestima u Slavoniji gdje bi živjeli s majstorima te uz učenje zanata pomagali u svakodnevnim obiteljskim aktivnostima. U Sridi Sela postojale su „*homeštibe*“ - trgovine, pošta, gostionice i kulturni dom.

Iako je novac bio službeno sredstvo plaćanja, stanovništvo ovog kraja se služilo robnom razmjenom. Kada bi ribarske obitelji ulovile dovoljnu količinu ribe, poslali bi stariju djecu s ribom u drvenim „*pajerima*“ na leđima da ju zamijene nekim drugim prehrambenim proizvodima koje su proizvodili seljaci u zaseocima. Jedno vrijeme, prema pričanju starijih mještana, u Tučepima se kuhalo more u velikim bačvama i odvajala sol koja se nosila u Dalmatinsku zagoru i na većim sajmovima zamjenjivala za alat, životinje ili hranu.

U slobodno vrijeme muškarci su održavali „*sila*“ - okupljanja te igrali igre „*na buće*“, kartali za vino „*briškulu i trešetu*“ i „*bankuc*“.

⁴ Vedrana Spajić-Vrkaš, Odrstanje u tradicijskoj kulturi Hrvata – Tučepi, Zagreb, 1996., str. 22.

Djeca su se zabavljala „za igru koristeći materijale iz prirode koji su karakteristični za naš kraj (kolo od barila, praćica od maslinovine, korač od vinove lozovine...).”⁵

Istraživanja koja su prethodila razvoju projekta

Kroz istraživanje je prikupljena literatura koja se u manjem ili većem obimu veže za Tučepsko podbiokovlje i život ljudi tog prostora. Knjige su iz vlastite zavičajne knjižnice, privatnih biblioteka, knjižnice Osnovne škole Tučepi, Župnog ureda župe sv. Ante Padovanskog - Tučepi, Gradskog muzeja Makarska i u Konzervatorskom odjelu u Splitu.

Organizirana je javna tribina naziva „Bokun razgovora“ uz pomoć Udruge za očuvanje baštine, razvoj kulture i sporta „Kredenca“ – Tučepi.

Skenirano je više od 500 starih fotografija iz Tučepi u .tif formatu rezolucije 300 dpi koje su kasnije kategorizirane i po potrebi korištene u izradi Diplomskog rada.

U više navrata se obilazio prostor interesa i spajalo lokacije s potencijalnim pričama. Pronađeno je 40 takvih lokacija i u dogovoru s mentoricom, uzimajući u obzir količinu iskoristivog vizualnog materijala za te priče, sužena je lista na 5 priča koje su finalizirane kao multimedijске priče koristeći zvuk, tekst, fotografije, video, proširenu stvarnost i tehnologiju prepoznavanja objekata. Posjećeno je i sedam privatnih zbirki u Podbiokovlju od kojih su u dvjema izlošci prezentirani poput zavičajnih muzeja.

Ekomuzej, baština i tehnologija

Zbog nedostatka zavičajnog muzeja na Makarskoj rivijeri, inicijativa pokretanja privatnih zbirki i potrebe osvješćivanja stanovnika o važnosti Podbiokovlja, javlja se ideja osnivanja ekomuzeja. Definiran je kao „dinamički način na koji određena zajednica čuva, interpretira i upravlja vlastitom baštinom u pravcu održivog razvoja, uvijek baziran na dogovoru, odnosno suglasnosti zajednice u kojoj djeluje“.⁶

⁵ Ana Kunac, Stare igre u Makarskoj i Primorju, Gradske muzeje Makarska, Makarska, 2007., str. 44.

⁶ Babić, Darko. „Iskustva i (skrivene) vrijednosti ekomuzeja.“ Etnološka istraživanja, vol. br. 14, 2009, str. 221-236. <https://hrcak.srce.hr/44191>. Citirano 28. 04. 2020.

Jasminka Balen na teraci obiteljske kuće u zaseoku Vitlići

Šimun Bušelić u vlastitoj zavičajnoj zbirci

Prvi eko muzej u Hrvatskoj „Eko – muzej Batana“ je utemeljen na principima znanja, poštivanju kulturnog i baštinskog kontinuiteta i dijaloga, inkluzije, inovativnosti, interdisciplinarnosti i multimedijalnosti. Ekomuzej svojim raznorodnim programima istražuje, vrednuje, štiti, interpretira, rekreira, prezentira i komunicira materijalnu i nematerijalnu maritimnu baštinu te aktivno osnažuje kulturni identitet i posebnost grada Rovinja.⁷

Suvremena tehnologija pridonosi očuvanju baštine i omogućuje interaktivnost u njenoj prezentaciji. Digitalizacijom baštine djelomično ju spašavamo od devastacije i približavamo novim, tehnološki osviještenijim generacijama.

⁷ „Info točka o ekomuzeju“, <http://www.batana.org/hr/ekomuzej-batana/info-tocka-o-ekomuzeju/>. Pristupano 28. 04. 2020.

Brojni gradovi, želeći pružiti dodatnu vrijednost svojim stanovnicima i posjetiteljima, izrađuju aplikacije koje služe kao vodiči kroz istraživanje materijalne i nematerijalne baštine. Aplikacije pričaju zanimljive povijesne istine ili potpuno imaginarnе stvarnosti koje služe za dodatnu zabavu i razonodu. Neke od aplikacija koje su istražene kroz pripremu rada su: *Timeline Trip London, Singapore Heritage Trails, Zagreb Be There, B:)k B(:t.*

Projekt aplikacije Mjesto izvora

Koristeći proces *Double Diamond* (dizajnerske metode u četiri koraka)⁸, otkriven je problem nebrige za očuvanjem tradicije te razgovorom s mještanima definirana je potreba za sistematskim očuvanjem baštine.

Razvijena je ideja osnivanja ekomuzeja oslonjenog na mobilnu aplikaciju te je izrađen interaktivni prototip koji se testira na ciljanoj skupini.

Razvojni potencijal Tučepskog podbiokovlja

Potencijal lokacije na spoju planine – Park prirode Biokovo i Jadransko more, jedno od najposjećenijih turističkih središta Dalmacije, počinje se ispunjavati. Tučepi na Makarskoj riviji, nekada primarno proizvodno područje, postaje novo uslužno središte.

Pola stoljeća zanemarivani zaseoci, u novije vrijeme, ljeti postaju turistička naselja u kojima se najčešće kod obnove i izgradnje novih vila s bazenom ne pristupa s pažnjom i ne pazi na očuvanje specifičnosti krške arhitekture. Nekadašnje uske staze kojima su prolazili seljani s natovarenim magarcima, danas se uništavaju i postaju protupožarni putevi i biciklističke staze koji su se mogli izgraditi drugim pravcima kako bi se očuvalo karakteristični uski pješački put, lokalno nazvan „*oputina*“.

Postoje i pozitivni primjeri valorizacije ovog dijela Tučepi. Uz planinarenje i bicikлизam, za vrijeme turističke sezone aktivni

posjetitelji mogu iskusiti adrenalinski park „*Zip-line Tučepi*“ u kanjonu *Suvog potoka* koji turistima nudi nešto drugaćiji odmor, a valorizira područje koje do tada nije imalo prigodnu namjenu.

Od 2006. godine ljeti se u šest zaseoka odvija festival „*Ka Kultura u tučepskim zaseocima*“ koji na stara mjesta sastajanja privlači po događaju i do 800 posjetitelja. Program se bira tako da se predstave najbolji hrvatski i regionalni glumci, književnici, glazbenici, slikari i kipari. U svakom se zaseoku gradi montažno gledalište i po potrebi pozornica, ako nema veće „terace“ (terase) na kojoj bi se izvodio program, a zidovi kamenih kuća postaju galerija na jednu noć.

Predloženi koncept

Mjesto izvora je službena aplikacija Ekomuzeja Mjesto izvora (eng. *Eco-museum Place of springs*) - Tučepi koja ukazuje mještanima i posjetiteljima vrijednosti Tučepskog podbiokovlja. Koristeći aplikaciju, korisnik može samostalno (unaprijed zadanim rutama ili odabirući svoj smjer kretanja, biciklom ili hodajući), posjetiti lokacije s pričama o načinu života do potresa i razvoja turizma u Tučepima. Također, može preko aplikacije kontaktirati mještane – aktivne dionike života navedenog prostora kako bi ih oni proveli njima važnim mjestima.

Na karti se prikazuju tri vrste priča: *Multimedejske, Priče mještana i Doživljaji posjetitelja*. One su vezane uz lokacije i moguće im je pristupiti putem aplikacije isključivo dok je korisnik na samoj lokaciji.

Multimedejske priče su interaktivne i ispričane koristeći video, zvuk, fotografije, tekst, kartu, mješovitu stvarnost i tehnologiju prepoznavanja. Njih unose osposobljeni članovi udruge ekomuzeja uz pomoć vanjskih suradnika.

Priče mještana su intimna sjećanja povezana na određene lokacije na koje mještani mogu unositi tekst, fotografije, video i zvuk. Naknadnom doradom članova udruge mogu prerasti u multimedejske priče ako za to imaju potencijala.

Doživljaji posjetitelja su kratke impresije slične 24-satnim pričama (eng. *stories*) na *Instagramu, Facebooku* i sličnim društvenim mrežama

⁸ „Beyond the Double Diamond: thinking about a better design process model“. <https://uxdesign.cc/>. Pristupano 01. 06. 2020.

s razlikom da nisu vremenski ograničene. Oni koriste fotografiju ili video na koje se nadodaju različiti filteri, tekst i/ili emotikoni.

Uz lokalno stanovništvo, članovi udruge bili bi lokalna Turistička zajednica, Općina, Osnovna škola, Župa i ostale zainteresirane pravne osobe. Turistička zajednica bi promovirala ekomuzej i aplikaciju u svojim prostorijama i na webu kao dodatnu vrijednost koju posjetitelji mogu doživjeti u Tučepima. Zajedno s ostalim članovima, organizirali bi radionice i događaje u svrhu produživanja turističke sezone.

Osnovna škola bi koristila aplikaciju za nastavu u prirodi gdje bi djeca, služeći se njima bliskom tehnologijom, prepoznala vrijednosti rodnog kraja.

Prvi korak: Definiranje aplikacije

A. Ciljna skupina: Aplikacija je namijenjena za sve osobe od 7 do 77 godina koje znaju koristiti pametni telefon i aplikacije poput GPS karti, društvenih mreža i fotoaparata, u dvije kategorije: osobe koje imaju prebivalište u Tučepima i posjetitelje koji ne žive u Tučepima.

B. Cilj i svrha:

Cilj aplikacije je valorizacija tučepskog dijela Podbiokovljia sa svrhom osvješćivanjem građana i institucija o važnosti tog prostora; edukacija o načinu života lokalnoga stanovništva i stvaranje dodatne ponude u turizmu.

C. Značajke i funkcionalnost:

u nos i pregled tekstova, fotografija, video zapisa, kontaktiranje i razgovor, orijentiranje u prostoru uz korištenje karte, proširena stvarnosti, *push* obavijesti, dijeljenje društvenih sadržaja i sl.

D. Izrada persona:

Personi su tehnička izrade podsjetnika koji služe podsjećanju na ključne potrebe krajnjih korisnika. One se izrađuju prema reprezentativnom uzorku ciljne skupine i najčešće se pripremaju 3 do 4.

Drugi korak: Istraživanje referentnih radova

Radovi su opisani u dijelu Razvojni potencijal Tučepskog podbiokovljia.

Treći korak: Strukturiranje aplikacije i izrada wireframea

Ovim korakom se izradio dijagram tijeka sa svim zaslonima i procesima koji su dio aplikacije. Oni nam pomažu u snalaženju kroz aplikaciju i priprema su za idući korak.

Aplikacija Mjesto izvora strukturirana je na četiri osnovna ekrana: Istraži, Karta, Razgovori i Profil.

Na ekranu *Istraži* se nalaze tri načina kojima korisnik aplikacije može istražiti Tučepi: prolazeći biciklističkim i/ili pješačkim stazama konzumirajući multimedijске priče, sudjelovanjem u različitim događajima i radionicama te upoznavajući zanimljive mještane koji svoje poslove ili hobije obavljaju u Tučepskom podbiokovljju.

Služeći se *Kartom*, korisnik može obilaziti označene lokacije u Podbiokovljju i pokretati različite priče koje su vezane uz njih. Ako je korisnik posjetitelj koji ne živi u Tučepima, on može dodavati lokacijama kratke priče slične storyima na društvenim mrežama, dok mještani mogu dodavati kompleksnije priče koje uključuju duži tekst, fotografije, video i zvuk.

Na ekranu *Razgovori* korisnik može pristupiti svim osobama s kojima je već kontaktirao i nastaviti razgovore, poslati fotografije, videa ili podijeliti s njima svoju lokaciju.

Profil korisniku služi za pregled tablice s podacima u kojoj se nalaze njegove već prijeđene rute kretanja, biciklom ili pješke te su izdvojeni za svaku rutu ukupna duljina, utrošeno vrijeme i prosječna brzina kretanja. Uz tablicu, korisnik može otvoriti kartu sa svim spremlijenim lokacijama: bile one nedovršene priče, u čekanju ili objavljene i dostupne ostalim korisnicima. Putem Profila pristupa se postavkama aplikacije i Skrinji s blagom u kojoj korisnik sakuplja recepte tradicionalnih jela i slastica te upute za igre koje su se nekada igrale u ovom kraju.

Multimedijске priče koje uključuju fotografije, video, zvuk i mješovitu stvarnost pokreću se dolaskom korisnika na lokaciju i one su interaktivne. Automatski se aktivira zvukovni zapis koji kao vodič upoznaje osobu s mjestom na koje je došla.

Četvrti korak: Izrada i testiranje prototipa

Nakon što se izradi *wireframe aplikacija* (vizualni vodič koji prikazuje izgled aplikacije i protok između zaslona bez vizualnog dizajna i grafičkih elemenata)⁹ kreće se u proces dizajniranja prototipa. UI/UX dizajner, koristeći neke od za to namijenjenih alata definira vizualni kod i slaže dijelove aplikacije, artboard po artboard. Prototip je simulacija buduće aplikacije, njenog izgleda i načina korištenja. Izrađuje se u za to specijaliziranim programima.

Kod testiranja prototipa ispitujemo njegovu upotrebljivost, a odnosi se na lakoću pristupa, odnosno jednostavnost korištenja – protok. Najčešće se koristi kod šireg pojma *user experience* (hrv. korisničko iskustvo) pri korištenju korisničkog sučelja nekog web mjesta ili mobilnih aplikacija. Na dobar dizajn se ne gleda kao bio on upotrebljiv ili ne, već se treba sagledati i sadržaj i korisnike, što korisnik želi odraditi i samo njegovo okruženje.

Finalno testiranje prototipa aplikacije Mjesto izvora se provelo *on-line*, putem interaktivnog prototipa kojem korisnik može pristupiti putem mobitela ili internetskog preglednika i upitnika s uputama. Ispitanici, od kojih su svi posjedovali i znali upravljati računalom i pametnim telefonom, uglavnom su se usuglasili oko pojedinih zamjerki koje je trebalo popraviti.

Nakon testiranja slijedi implementacija spoznaja s testiranja, kodiranje aplikacije, ponovno testiranje, objava na trgovinama aplikacija te održavanje.

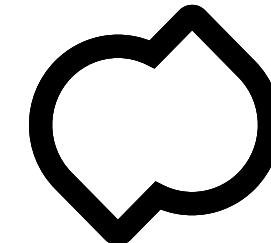
Dizajn korisničkog sučelja

Korisničko sučelje (eng. *User interface*) je premosnica između računalnog sustava ili programa i korisnika.¹⁰ Kreiraju ga UX dizajneri (stvaraju korisničko iskustvo koje bi trebalo biti maksimalno intuitivno i jednostavno) i UI dizajneri (stvaraju prepoznatljiv vizualni kod i elemente aplikacije).

⁹ „How To Create an App in 10 Easy Steps”, <https://buildfire.com/how-to-create-a-mobile-app/>. Pristupano 11. 05. 2020.

¹⁰ „Korisničko sučelje”, http://www.vidipedija.com/index.php?title=Korisni%C4%8Dko_su%C4%8DDelje. Pristupano 17. 05. 2020.

Za smještanje elemenata aplikacije u prostor ekrana izrađena je mreža linija (eng. *grid*). Osnovna navigacija je smještena u podnožje (poveznice na ekranе Istraži, Karta, Razgovori i Profil), a strelica za povratak i akcije pojedinih dijelova aplikacije u zaglavlju. U srednjem dijelu se postavljaju *list items*, kartice i *buttons*.

Znak eko muzeja
i aplikacije

Boje

Osnovne boje aplikacije su crvena boja crijepa i koralja, zelena – boja masline i alepskog bora te plava boja mora i krša u sutoru. Sekundarna siva boja je boja biokovskog masiva. Koristi se skala boja; tamniji i svjetliji tonovi.

Koralji su od davnina upotpunjavali narodnu nošnju bogatijih Tučepki, a crijepovi su korišteni pri gradnji tradicionalnih kuća. To je boja koja se koristi za multimedijске priče nastale od strane Udruge.

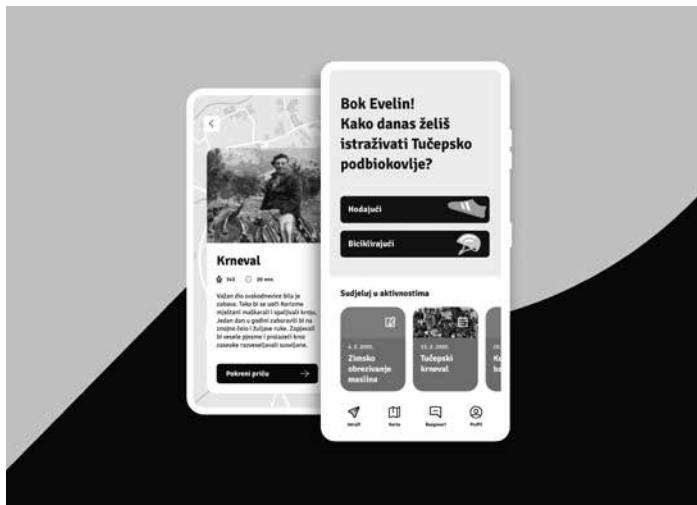
Zelena boja zasjenjenog bora i masline koji naizmjenice bojuju južnu padinu Biokova, a u aplikaciji se koristi kao boja koja označava mještane i njihove priče, sjećanja s prostora Tučepskog podbiokovlja. Ona djeluje smirujuće što još možemo povezati s mediteranskim načinom života.

Plava boja Jadran skog mora i krša u sutoru predstavlja impresije posjetitelja koji kao i valovi i sutor dolaze i odlaze, ali ostavljaju svoje tragove.

Tipografija

Zbog svoje jasnoće odabrana je tipografija Signika koja se koristi u cijeloj aplikaciji kroz različitu hijerarhiju natpisa. Ima mali kontrast i visoku *x-visinu* pa je čitljiva u manjim veličinama, ali i na većim udaljenostima teksta od čitatelja. Licencirana je pod *Open Font License*, te je tako njen komercijalno i nekomercijalno korištenje slobodno.¹¹

¹¹ „Signika”, <https://fonts.google.com/specimen/Signika>. Pristupano 11. 05. 2020.

Vizualni identitet

Stilizirani simbol kapljice koji predstavlja vodu (izvor) u spoju s „pin-om“ kao univerzalnom oznakom lokacije tvori znak za Udrugu i aplikaciju Mjesto izvora. Doslovnim ilustriranjem naziva želi se prikazati značenje samog naziva na svim jezicima. Znak se prikazuje kao obrubljeni obris u negativu s dvije boje u pozadini posložene koristeći ispune znaka. Po potrebi se ispod znaka smješta logotip „Mjesto izvora“ i tako nastaje logo aplikacije i Udruge.

Sustav ikona

U aplikaciji se koristi kombinacija *Outlined* i *Two-tone* ikona gdje su dvjema bojama prikazana aktivna stanja. Ikone su zaobljenih kutova i krajeva linija (eng. *round*). Izrađene su za ovu aplikaciju.

Tehnologija miješane stvarnosti

Miješana stvarnost (eng. *mixed reality*) ili skraćeno prema engleskom izvorniku MR je tehnologija koja spaja statični AR (eng. *augmented reality* – proširena stvarnost) i interaktivni VR (eng. *virtual reality* – virtualna stvarnost) u miješanu stvarnost jer omogućuje i interakciju s elementima koji se pojavljuju. Koristeći ovu tehnologiju, moguće je mijenjati elemente koji se nalaze u prikazima u stvarnom vremenu.¹² U aplikaciji su za sada dvije ideje korištenja

miješane stvarnosti. Prva je kod prikaza trodimenzionalnih vizualizacija zgrada i objekata. Izrađen je primjer za multimediju priču Maslinarstvo, na lokaciji nekadašnje tradicijske uljare u zaseoku Mravičići (s vremenom devastirana i nije moguće obnoviti zgradu zbog privatnog vlasništva). Pored uljare bi stajala vodoravna informacijska tabla s tlocrtom i uputama kako pokrenuti miješanu stvarnost. Osoba bi trebala za vrijeme aktivacije priče Maslinarstvo pri dolasku na mikrolokaciju uljare usmjeriti svoj pametni telefon prema tlocrtu i kroz zaslon mobitela interaktirati sa zgradom: sakriti krov radi lakšeg pogleda u unutrašnjost, pomicati kameni mlin i slično. Druga upotreba MR-a prikazana je u priči o Krnevalu gdje bi se korisnici prije početka virtualne povorke trebali maskirati. Tu tehnologiju koriste društvene mreže poput *Snapchata*, *Instagrama* i *Facebooka*. Oni bi na svoja lica dodavali uzorke i trodimenzionalne objekte preuzete sa starih fotografija tučepskih karnevala.

Tehnologija prepoznavanja uzorka

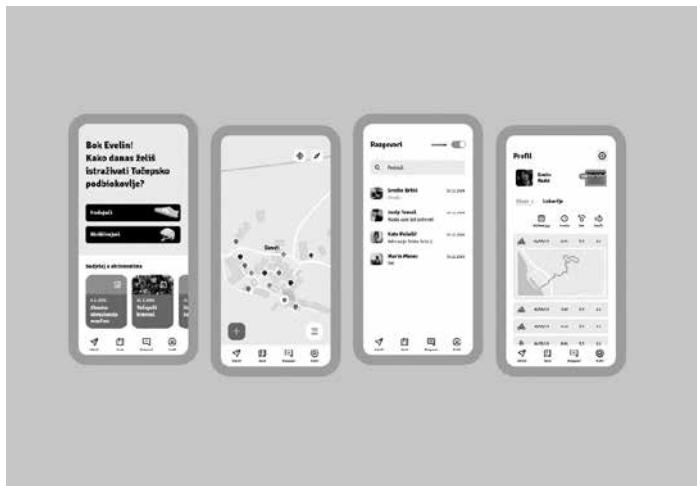
Računala ne mogu doživjeti fotografiju na način kako ju ljudi doživljavaju, oni prepoznavaju skupove podataka koje može tumačiti kao oblike i informacije o vrijednostima boja. „Računalo se, primjerice, može uvježbati da prepoznae uobičajene uzorke oblika i boja koji sačinjavaju digitalnu sliku krajolika kao što je plaža ili objekt poput automobila.“¹³

Ova tehnologija se može primijeniti u zatvorenim i kontroliranim uvjetima, primjerice u multimediju priči o kućanstvu. Jedna kamena kuća bi se uredila u stilu tipične obiteljske kuće prve polovice 20. stoljeća. Kuća ne bi bila uređena nagomilavanjem predmeta, već bi u njoj bili prezentirani samo oni objekti koje je jedna obitelj posjedovala i koristila. Korisnik aplikacije bi tako pokrenuo kameru u aplikaciji i „skenirajući“ objekte doznavao (putem zvuka, fotografija, videa i ilustracija) kako se taj predmet zvao i čemu je služio. Gluhonijeme osobe bi mogle pogledati transkript teksta, koji bi se inače automatski pokrenuo pri skeniranju predmeta. Poneki objekti bi mogli biti interaktivni. Npr. skenirajući bukaru, korisnici bi dobili zadatak napiti se vina direktno iz drvene bačve.

¹² „Što je AR, a što VR i kako nam tehnologija pomaže doživjeti stvarnost“, <https://ec.europa.eu/croatia/>. Pristupano 11. 05. 2020.

¹³ „Kako Google prepoznae smislene uzorke na slikama“, <https://policies.google.com/technologies/pattern-recognition?hl=hr>. Pristupano 11. 05. 2020.

Prikaz glavnih ekrana sučelja

Primjeri iz interaktivnih multimedijских priča

Primjeri priča mještana i doživljaja posjetitelja

Zaključak

Osnivanjem ekomuzeja, mještanima bi se ponudila platforma za organizirano čuvanje baštine korištenjem aplikacije. Oni bi kreirali i pohranjivali sadržaj nematerijane i materijalne baštine, a članovi Udruge bi, uz lokalno stanovništvo, taj sadržaj filtrirali i prilagođavali mediju mobilne aplikacije. Brojne priče, koje su se do tada prenosile usmenim putem s generacije na generaciju, sada bi se jednostavno pohranile i ne bi bile zaboravljene.

Posjetiteljima bi bio omogućen aktivni odmor gdje bi na zabavniji način mogli naučiti nešto novo o turističkoj destinaciji u kojoj ljetuju koristeći aplikaciju kao vodič čiji sadržaj ne bi bio generički i jednosmjeran, kakvog inače mogu pronaći u tiskanim brošurama.

Prednost ovakvog muzeja (spram tradicionalnih) je taj što nije ograničen na zatvoreni prostor, a koristeći aplikaciju kao pomoć u prezentaciji sadržaja, posjetiteljima su omogućene brojne interakcije s izlošcima koje uglavnom u tradicionalnim muzejima nisu dozvoljene.

Organizacijom radionica i događaja vezanih uz Podbiokovlje, pomoglo bi se u njegovanju tradicijske kulture i specifičnosti primorskog i krškog kraja. Oni bi povezali ljude različitih zanimanja i interesa te bi razmjenjivali znanja i vještine.

Stvorila bi se mogućnost otvaranja manjih obrta i obiteljskih gospodarstava koji bi čuvali tradicijske zanate, a ujedno mogli privređivati za život obrađujući zemlju i živeći u skladu s prirodom.

Tehnologija, koja u svojoj naravi ima otuđenje čovjeka od prirode, kroz ovu aplikaciju bi ga vratila u njegovo nativno okruženje. Za današnju djecu za koju kažemo da im je urođena snalažljivost korištenja suvremene tehnologije, istraživanje Podbiokovla, služeći se pametnim telefonom, bilo bi razumno i logično.

Ovim radom nastojao sam pokazati da valorizacija može biti neinvanzivna, a ujedno drugaćija i zanimljiva. Mogu se koristiti najmodernije tehnologije.

Dodatak — napomene

Autor ovog rada nagrađen je za njega na bijenalnoj *Izložbi hrvatskog dizajna 19/20* koja se održala u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu u organizaciji Hrvatskog dizajnerskog društva.

Uz to, dobio je i *Posebnu dekanovu nagradu* Umjetničke akademije u Splitu za izvanredne rezultate postignute tijekom studija.

Cijeli diplomski rad (uključujući sažetak, ključne riječi, cijeli tekst rada, više vizualnih priloga, literaturu, zahvale) je dostupan na Digitalnom repozitoriju Sveučilišta u Splitu na poveznici kao i u zavičajnoj zbirci Školske knjižnice Osnovne škole Tučepi u tiskanom obliku.

**Tučepi u krilu
Parka prirode
Biokovo**

Diplomski rad

[https://urn.nsk.hr/
urn:nbn:hr:175:117521](https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:175:117521)

Prezentacija i video primjeri aplikacije

[https://www.behance.net/
gallery/98242109/Mobile-app-for-
Eco-museum-Place-of-springs-
Tucepi](https://www.behance.net/gallery/98242109/Mobile-app-for-Eco-museum-Place-of-springs-Tucepi)

Geologija i geomorfologija Tučepi

Biokovo je dio planinskog masiva Dinarida, područje Parka prirode Biokovo opisano je granicama, a Tučepi sa svojih 7,68% površine ne možemo izdvajati, ali možemo ovim radom prikazati značajne lokalitete kako geološke tako i geomorfološke.

Tučepi su izdužene u smjeru sjeverozapad - jugoistok čime prate dinarski smjer pružanja planine Biokovo. Na sjeverozapadnom dijelu graniče sa gradom Makarska, a na jugoistoku se na Tučepi nastavlja općina Podgora. Na sjeveru općina Tučepi ulazi unutar granica Parka prirode Biokovo, dok je južna granica Jadransko more, što uvjetuje da su Tučepi prostorno ograničene na uzak priobalni pojas i južne padine.

Niži dijelovi prema moru i na suprotnoj zagorskoj strani oblikovani su pretežito u eocenskimflišnim naslagama, dok su viši dijelovi oblikovani u mezozojskim karbonatnim sedimentnim stijenama.

Krajem geološkog razdoblja krede, prije otprilike 65 milijuna godina, započelo je sudaranje Afričke tektonske ploče s Euroazijskom. Sužavanje oceanskog prostora izazvalo je jake tektonske poremećaje, pri čemu su se horizontalni slojevi naborali, razlomili i izdignuli iznad površine mora, tvoreći planinske lance kao što su Alpe i Dinaridi, a čiji je jedan dio Biokovo. Na taj je način nekadašnji praocean Tethys velikim dijelom nestao, a njegov ostatak je današnje Sredozemno more.

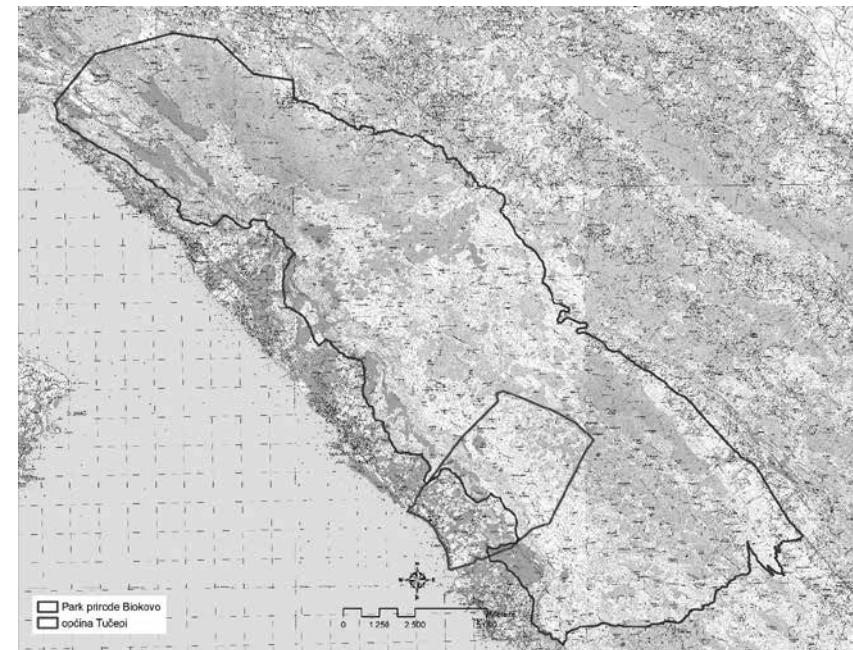
Podnožje središnjeg dijela Biokova blago je nagnuta zaravan, koja se od mora izdiže do visine od oko 300 m, a obzirom da je oblikovana pretežito u flišnim naslagama, plodna je i zelena. Na taj „zeleni pojas“ nastavlja se najimpresivniji dio stijena koje se izdižu u visinu oko 1000 m i kao zid ograđuju Zagoru od Primorja. Povrh tih stijena pruža se regija koja ima oblik valovite visoravni, široka je oko 3 - 4 km, karakterizira je bogato razvijen krški reljef, a prema zaleđu se blago spušta.

Na ovako oblikovan reljef slijedio je pleistocenski utjecaj ledenog pokrova na koji se nastavlja i njegova današnja klimatska specifičnost.

Geomorfološki, planinski hrbat Biokova oblikovan je u tektonski jako razlomljenim mezozojskim karbonatnim stijenama (pružanja SZ-JI). Izdužen je od linije Vrulja (Dubci) – Šestanovac do rijeke Neretve na jugoistoku, a čini granicu između regionalnih struktura. Geotektonski pripada zoni Vanjskih Dinarida.

Područje Biokova se ističe seizmičkom aktivnosti. Biokovsko epi-centralno područje ($42,5^{\circ}$ – $44,0^{\circ}$ SGŠ; $16,4^{\circ}$ – $17,5^{\circ}$ IGD) dio je uskog pojasa pojačane seizmičke aktivnosti koji se proteže duž cijele jadranske obale, a potresi koji ovdje nastaju posljedica su tektonskih procesa koji se odvijaju na granici sučeljavanja Jadranske mikro ploče i Dinarida, gdje je osnovni smjer potiska prema kopnu.

Pogled na Tučepi s poučne povjesne staze Topnički put u Parku prirode Biokovo, Fotografirala Ksenija Protrka

Položaj Općine Tučepi u odnosu na granice Parka prirode Biokovo – mapu izradio Stipe Srzić

Geološka građa i sastav

Kao što se već pri prvom pogledu na Biokovu uočavaju razlike u izgledu pojedinih dijelova planine, tako se, obzirom na stratigrafsko-strukturne osobitosti stijena ovog područja razlikuju tri osnovne jedinice:

1. *Priobalni pojas, područje predgorske stepenice* na užem dijelu čine naslage gornje krede (senona), dok dominiraju paleogenske i neogenske naslage. Unutar krednih naslaga najrasprostranjeniji su rudisti vapnenci senona, koji su uglavnom gromadasti, svjetlo sivi s manjim uklopcima dolomita. Paleogen je zastupljen uglavnom slabo uslojenim foraminiferskim vapnencima, čiju glavnu stijensku masu često izgrađuju fosili alveoline i numuliti, zatim slabo uslojenim vapneničkim brečama, svjetlo smeđe do sive boje, a pretežito su s krupnim fragmentima mikrokristalnih kalcita i fragmentima fosilnih ostataka. Ove naslage nalazimo na širem području od Krvavice, preko Makarske do Gornjih Tučepi.

Fliš je rasprostranjen uz obalno područje, a izgrađuju ga pješčenjaci i detritični vapnenci u izmjeni s laporima. Petrološki su klasificirani kao kalciruditi, kalkareniti, kvarckalkareniti, kalcilutiti i lapori.

Postanak kvartarnih taložina vezan je za padinske tj. subaerske gravitacijske procese na strmoj planinskoj padini, koja je uz snažne povremene bujice utjecala na brzi transport materijala i njegovo taloženje u podnožju. Ti procesi, spiranje i jaruženje, utjecali su na stvaranje deluvijalnih i proluvijalnih naslaga (breča), koje nalazimo duž cijelog priobalnog pojasa. Djelovanjem valova i morskih struja koji su razarali breče, zaobljivali njihove fragmente, transportirali ih i taložili na obalu, nastao je još jedan tip kvartarnih taložina, a to su šljunčane plaže, zahvaljujući kojima su Tučepi nadaleko poznate.

2. *Centralni gorski hrbat Biokova* izgrađuju stijenski kompleksi jurske i kredne starosti (mezozoik). Naslage su razvijene u kontinuiranom slijedu karbonatne sedimentacije (uz 3 lokalne emerzije) od dogera do senona. Zastupljene su plitkovodnim karbonatnim sedimentima litoralnih karakteristika, koji su taloženi u uvjetima prostrane karbonatne platforme. To su debelo uslojeni i gromadasti vapnenci dogera (srednja jura), debelo uslojeni olitični vapnenci malma (gornja jura) i dolomiti, dolomitični vapnenci, vapnenci i breče kredne starosti.

3. *Biokovska zagora* oblikovana je u kredno-paleogenskim karbonatno-klastičnim naslagama. Ovdje se debele serije sedimenata odlikuju pravilnim izmjenama stijena krupnijeg i sitnijeg detritusa od breča, pješčenjaka, laporanog do laporovitih vapnenaca.

U geomorfološkom smislu Biokovo se rasčlanjuje u pet cjelina (Dragušica&Ozimec, 2008.) od mora prema unutrašnjosti:

1. Predgorska stepenica (Podgorje) - obalno flišno područje
2. Primorski strmac (Prigorje) - strma primorska biokovska padina
3. Biokovska vršna zaravan - zaravan mrežastog krša s najvišim vrhovima
4. Zagorska padina (Zagorsko prigorje) - kontinentalna biokovska padina
5. Rasjedne zabiokovske udoline (Zagorsko podgorje - Župsko-raščanska i Rastovačko-žeževička)

Pogled na Tučepi s predjela Ravna vlaška na Biokovu, Fotografirala Ksenija Protrk

Područje Općine Tučepi prostire se najvećim naseljenim dijelom na predgorskoj stepenici i nastavlja dalje na primorski strmac, a dijelom zahvaća i biokovsku vršnu zaravan.

Područje predgorske stepenice Biokova dio je subgeomorfološke jedinice gorskog hrpta Biokova, a u širem smislu mezoregije gorskih hrptova Biokova i Rilića s vrgoračko brdsko-zavalskim područjem (Bognar,1999.). Navedena mezoregija dio je makrogeomorfološke cjeline Centralne Dalmacije sa arhipelagom (Bognar,1999.). Sve navedene regionalne cjeline ulaze u okvire megamakro geomorfološke regije Dinarskog gorskog sustava (hrvatski dio), a predgorska stepenica je zasebna mikrogeomorfološka cjelina koja se u tektonskom smislu poklapa s jedinicom Makarskog primorja (Marinčić i sur., 1972). To je usko obalno područje koje se proteže od Gradca pa do Makarske i Dubaca, sa SI strane ograničeno je

čelom biokovske navlake. Geomorfološki se može poistovjetiti sa izraženim strukturnim strmcem gorskog hrpta Biokova, obilježenim nagibima pretežno preko 55° . Prepostavka je da je veći dio te tektonske jedinice danas prekriven morem. Udaljenost tj. dužina predgorske stepenice od prijevoja Dubci do Igrana iznosi 26.5 km. Širina varira te je smjerom JZ-SI između Podgore i strmca Biokova 2.9 km, između Makarske (rt Osejava) i strmca Biokova 2 km smjerom JZ-SI, između Baškog Polja i Basta (strmac) 3 km smjerom JZ-SI, između prijevoja Dubci do čela navlake 2.7 km smjerom JZ-SI.

Predgorska stepenica, a time i područje na kojem se nalaze Tučepi, u litološkom smislu sastavljena je od flišnih naslaga srednjeg eocena preko kojih je navučena navlaka Biokova.

Na flišu, zbog njegove nepropusnosti, dominiraju procesi derazije, spiranja, jaruženja pa i kliženja. To uvjetuje blažu položitost flišne zone, ali i pojavu mnoštva dublje i pliće usječenih jaruga. U područjima izboja vapnenačkih ljušaka bujice oblikuju duboke, uske jaruge tipične za fluvio-denudacijski reljef. Dodatno, padine predgorske stepenice oblikovane u flišu, prekrivene su relativno debelim naslagama sedimenta prenesenih procesima spiranja, bujičenja, osipanja i odronjavanja sa odstrmljenog čela navlake JZ padine gorskog masiva Biokova.

Za krški reljef, koji dominira na području Tučepi, osim površinskih i podzemnih oblika reljefa (egzogenih i endogenih), karakteristična je i njegova hidrografija. Biokovski hrbat oblikovan je u mezozojskim vapnencima, koji propuštaju vodu. Nakon što kišnica padne na vapnenac, voda dijelom ponire, dijelom otječe, a dijelom isparava. Voda koja ponire u podzemlje nailazi na barijeru fliša koja ne propušta ili slabo propušta vodu. Zbog toga na kontaktu krednih vapnenaca i eocenskog fliša duž Makarskog primorja i na rubovima bikovskog strmca postoji veći broj izvora¹, od kojih se neki potocima slijevaju prema moru, a neki su kaptirani i koriste se za vodoopskrbu (izvoriste Orašje). Ti izvori i vodotoci izdašniji su u razdoblju topljenja snijega na Biokovu i za vrijeme jačih kiša, dok u ljetnom periodu dijelom presušuju.

Kada je kontakt vapnenačkih stijena i fliša na morskome dnu, odnosno na mjestima gdje vapnenačke stijene dopiru do mora, voda izbija na morskem dnu u obliku podmorskih izvora- vrvula. Zbog oskudice izvorske vode čovjek je na Biokovu uglavnom bio i još uvijek je upućen na kišnicu, koja se sabire u raznim manje propusnim površinskim udubljenjima nastalim prirodnim (lokve, kamenice²) ili umjetnim putem (bunari), a u prošlosti su veliko značenje imale i jame ledenice.

Obala predgorske stepenice reljefno je također heterogena. Obilježena je izmjenom niskih stjenovitih obala i plaža oblikovanih u padinskim akumulacijama s visokih strmih obala. Selektivna abrazija i struktura nisu pogodovale jačoj razvedenosti obale i pojavi prirodnih zaljeva, što se posebno ističe u krajobrazu općine Tučepi koju u najvećoj mjeri karakteriziraju šljunčane plaže koje se protežu duž cijelog područja sa mediteranskom vegetacijom u zagrljaju planinskog masiva Biokova.

Tektonska struktura i odnosi

Geomorfološki, planinski hrbat Biokova oblikovan je u tektonski jako razlomljenim mezozojskim karbonatnim stijenama (pružanja SZ-JI). Izdužen je od linije Vrvula (Dubci) - Šestanovac do rijeke Neretve na jugoistoku, a čini granicu između regionalnih struktura. U geotektonskom smislu pripada zoni Vanjskih Dinarida. Svojim jugozapadnim dijelom struktura Biokova navučena je (odnosno reversno naliježe) na intenzivno borane sedimente fliša, koji su rasprostranjeni u širokom pojasu od bikovskih litica do mora.

Na širem području Biokova, u sklopu kojega je i Općina Tučepi, razlikuju se tri tektonske jedinice:

1.Tektonska jedinica Makarsko primorje je sa sjeveroistočne strane ograničena čelom navlake Biokova, dok je na jugozapadnoj strani većim dijelom pokrivena morem. U osnovi to je autohtonii sinklinorij fliša izgrađen od niza izduženih i prebačenih bora, često

¹ fra Karlo Jurišić; „Tučepi-izvori vode“

² Geološka staza pod Vilovikom

presječenih normalnim rasjedima ili većim pukotinama. Litološki, osnovu ove jedinice čine heterogeni sedimenti fliša različitog plastičiteta i čvrstoće. Idući od obale prema čelu biokovske navlake, može se razlikovati nekoliko nesuvlisih izduženih boranih sistema - ljsaka, sa strmim jugozapadnim i blažim sjeveroistočnim krilima. Osnovne karakteristike ove tektonske jedinice su bore, prebačene bore, polegle bore i ljske, a posljedica su navlačenja mase Biokova na sedimente fliša u predgorju.

2. Tektonska jedinica Biokovo obuhvaća prostrano područje istaknutog hrpta s vrlo strmim jugozapadnim i relativno blagim sjeveroistočnim padinama. Čine ju borani i tektonski razmrvljeni kompleksi mezozojskih karbonatnih stijena. Krajem gornje krede, u okviru laramijske orogeneze, započinje tektonska evolucija navlake Biokova. Konstantnim djelovanjem tektonskih pokreta raznih orogenetskih faza najprije dolazi do sažimanja mase, zatim orientiranja (SZ-JI), formiranja ljske, dijelom polegle bore i na kraju navlake. U čitavoj dužini podlogu navučene mase Biokova čini fliš. Jedna od osobitosti ove tektonske jedinice je visok stupanj tektonske poremećenosti. Osim čela navlake i popratnih boranja zapaža se niz vertikalnih i subvertikalnih rasjeda generalnog smjera pružanja S-SZ, J-JI. Ovi rasjedi su posljedica nejednolikog naprezanja strukture Biokova prilikom njenog reformiranja u navlaku te su među najstarijim rasjedima Biokova.

3. Tektonska jedinica Biokovska zagora je dio prostranog zaleđa Biokova, a osnovna struktturna karakteristika terena je ljuskava građa. Sastoji se od niza prebačenih antiklinala izgrađenih od krednih karbonata, koje su reversno navučene duž reduciranih jugozapadnih krila na fliš, odnosno ferske foramini vapnence. Mladi radijalni pokreti, iako prisutni, nisu izmijenili osnovni izgled ljuskave građe ove tektonske jedinice.

Na području Biokova nalazi se zona recentnog aktivnog i, u struktturnom sklopu, najvažnijeg rasjeda Mosor-Biokovo koja se ističe izraženim strmcima.

Bikovsko epicentralno područje (42.5° - 44.0° SGŠ; 16.4° - 17.5° IGD) dio je uskog pojasa pojačane seizmičke aktivnosti koji se proteže duž cijele obale Jadrana, a potresi koji ovdje nastaju posljedica

su tektonskih procesa koji se odvijaju na granici sučeljavanja Jadranskog bazena i Dinarida, gdje je osnovni smjer potiska prema kopnu. Izrazitija mjesta pojačane seizmičke aktivnosti su sjecišta i posebno mjesta konvergencije većeg broja rasjeda. Žarišta potresa su na raznim dubinama, ali su sva iznad Mohorovičićevog diskontinuiteta, koji je na osnovi geofizičkih i geodetskih podataka izračunat za ovo područje, a iznosi oko 40 km uz nagib plohe prema S-SI. Biokovo još nije u potpunosti tektonski stabilizirano, jer recentni potresi ukazuju na seizmički izrazito aktivno područje.

Geomorfološke osobitosti

Svi do sada registrirani geološki, geomorfološki, tektonski i speleološki odnosi ukazuju na složenost morfologije planinskog reljefa Biokova. Promatrajući krški reljef u cjelini, mogu se izdvojiti dva tipa krških oblika: egzogeni i endogeni. Egzogeni krški oblici nastali na površini Biokova su: ponikve (vrtače), uvale, kamenice i škrape. Endogeni krški oblici nastali su u podzemlju, te su predstavljeni jamama, špiljama i kavernama.

Na tučepskom području zabilježeno je više od 70 speleoloških objekata, a jedna od najpoznatijih je svakako špilja „Tučepska Vilenjača”, koja je tipski lokalitet špiljske faune za vrstu pauka i dio je ekološke mreže NATURA 2000 u kategoriji Špilje i jame zatvorene za javnost (stanišni tip 8310). Špilja je potencijalno arheološko i paleontološko nalazište, a nastala je tektonskim pomacima, ali i korozionsko-abrazijskim djelovanjem vode cijednice u paraklazi dva rasjeda smjera S-J i SZ-JI (Ozimec, 2019.). Ime je dobila prema legendi o bikovskim vilama.

Prema Uredbi o proglašenju ekološke mreže (NN 80/19) područje Općine Tučepi nalazi se dijelom u ekološkoj mreži RH i to kao područje očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove HR2000124 Sonjina jama, HR2000177 Tučepska Vilenjača³, HR2000047 Jama

³ „...Ko dica trčali smo do prid Vilenjaču uzet malo će svitle zemje... mater bi se obradovala jer bi imala čime osvitlat čadave lonece... neki su je zvali i piščata, a sad znamo da je bila preteča Vima ili danas Arfa...“

— kazivačica Mira Vela, r. Dragičević;

„...ko cura nisan volila ulazit u Vilenjaču, brže bi izašla nego ušla...“

— kazivačica Vinka Visković, r. Dragičević

kod Tučepske Vilenjače, HR2000738 Iznad Tučepi i HR5000030 Park prirode Biokovo, te područje očuvanja značajno za ptice HR1000030 Park prirode Biokovo.

Na području Općine Tučepi izdvojen je geolokalitet Crvene stine koje predstavljaju glacijalno fluvijalne breče s šupljinama, nastale erozijom slabo vezanih dijelova breče, a u reljefu se ističu oblikom i bojom. Zbog svoje specifičnosti, planinarska staza Podpeć – Crvene stine – Klovrat označiti će se kao geo staza. Do predjela Klovrat vodi i staza sv. Kate – Braduša – Draganje brdo – Mali bovan – Veliki Bovan – u Procipu – Mala vodica – Gračić – Među dva rata – Provajna – Katin križ⁴ – Logršča voda: Obje staze do Klovrata dalje vode stazom Podjamica – Velika voja – Lađana – Ravna vlaška – Skywalk – jedinstveni vidikovac Nebeska šetnica – Biokovo, čija se staklena platforma nalazi na vapnenačkom grebenu na 1228 m nadmorske visine.

Vidljivo je kako su prirodna bogatstva, osobito geološke i geomorfološke posebnosti Općine Tučepi, prednost u budućem razvoju i preduvjet za uspješan suživot čovjeka i planine, osobito kroz razvoj geoturizma, grane turizma koja tek treba zaživjeti, a mogla biti osnovica vizije razvoja područja Općine Tučepi.

Zanimljivost

Do zaključenja Tučepskog libra III Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja donijelo je Rješenje o proglašenju fosila dinosaure i njihovih nalazišta zaštićenim dijelovima prirode (Klasa: UP/I-612-07/19-20/02, Urbroj: 517-10-2-1-21-10, od 25. ožujka 2021.). U prilogu I. Rješenja nalazi se popis nalazišta fosila dinosaure i njihove lokacije u Republici Hrvatskoj, gdje je pod rednim brojem 17. navedeno i nalazište Biokovo koje je otkriveno 2001. godine. Nalazište po starosti pripada geološkom razdoblju gornja kreda (cenoman), a sastoji se od četiri slabo izražena otiska stopala dinosaure.

⁴ „Četraestogodišnja djevojčica Kate Dragičević okliznula se i pala za šaku trave. Mater je čula krikove u planini i trčući kose su joj se rasplele, a njena lipotica je poginula.“ — kazivačica Vinka Visković (Pjesma o nesretnoj sudbini na 168. stranici)

Literatura

ACTA BIOCOVICA,

radovi o prirodi Biokovskog područja-VOL.II-Makarska 1983

BOGNAR A.,

(2001.): Geomorfološka regionalizacija Hrvatske, Acta Geographica Croatica, vol 34, Zagreb

BOŽIČEVIĆ S., BENČEK Đ., (1983.): Tektonsko – geomorfološke

specifičnosti Biokova i pojave urušnih vrtača i ledenica, Acta Biokovica, vol 2, Makarska

JALŽIĆ, B., BEDEK, J., BILANDŽIJA, H., CVITANOVIĆ, H., DRAŽINA, T.,

GOTTSTEIN, S., KLJAKOVIĆ-GAŠPIĆ, F., LUKIĆ, M., OZIMEC, R., PAVLEK, M., SLAPNIK, R., ŠTAMOL, V.,

(2010): Atlas špiljskih tipskih lokaliteta faune Republike Hrvatske (The Cave type localities Atlas of Croatian fauna), Hrvatsko biospeleološko društvo – Državni zavod za zaštitu prirode, Svezak 1:1-261, Zagreb.

JURIŠIĆ, K.

(1970.): „Nazivi naselja Makarskog primorja“, Makarski zbornik: 83- 103

MIHLJEVIĆ D.,

(1993.): Geomorfološke značajke primorske padine gorskog hrpta Biokova, Ekološke monografije 4 – Zbornik radova sa kongresa održanog od 11. – 16. listopada 1993. u Makarskoj, Hrvatsko ekološko društvo, Zagreb

MIKAC K.,

(2004.): Geomorfologija predgorske stepenice Biokova između Dubaca i Makarske, diplomska rad, PMF, Zagreb.

OZIMEC, R.

(ur.2008.): Biokovo.-Graphis d.o.o., Javna ustanova Park prirode Biokovo, Zagreb

OZIMEC, R., PAVLEK, M.,

(2011.): Špiljski pauci Biokova // Znanstveno - stručni skup „Biokovo na razmeđi milenija: razvoj parka prirode u 21. stoljeću“. Book of abstracts / Ksenija Protrka, Hrvoje Škrabić, Stipe Srzić (ur.). Makarska, str. 26-27 (predavanje, međunarodna recenzija, sažetak, stručni)

OZIMEC R., BASARA D.,

(2019.) Monitoring odabranih NATURA i ostalih najvažnijih speleoloških objekata na području Parka prirode Biokovo za 2019. godinu završni izvještaj projekta, Zagreb

PROTRKA, K., ŠKRABIĆ, H., SRZIĆ, S.

(ed). (2011.) Znanstveno - stručni skup "Biokovo na razmeđi milenija: razvoj parka prirode u 21. stoljeću" - Knjiga sažetaka / - Makarska: Javna ustanova "Park prirode Biokovo"

PROTRKA K., OZIMEC R., ŠKRABIĆ H.,

(2011): Monitoring of speleological objects in Nature Park Biokovo; 19. međunarodna krasoslovna školi „Klasični krš“, Postojna, Slovenija, book of abstracts

RIĐANOVIĆ J., ŠIMUNOVIĆ V.,

(1993.): Geografske značajke i hidrografske specifičnosti biokovskog kraja, Ekološke monografije 4 – Zbornik radova sa kongresa održanog od 11. – 16. listopada 1993. u Makarskoj, Hrvatsko ekološko društvo, Zagreb

ROGLIĆ J.,

(1993.): Biokovo – geomorfološka ispitivanja, posebno izdanje Srpskog geografskog društva, Beograd

ROGLIĆ J.,

(2005.): Geomorfološke teme, sabrana djela knjiga II., Split: Geografsko društvo: Zadar: Hrvatsko geografsko društvo: Sveučilište u Zadru: Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet: Samobor: Meridijani, (Sabrana djela Josipa Roglića: knj. 2)

SKOKO D., KUK V.,

(1993.): Seizmičke značajke makarskog područja, Ekološke monografije 4 – Zbornik radova sa kongresa održanog od 11. – 16. listopada 1993. u Makarskoj, Hrvatsko ekološko društvo, Zagreb

VELIĆ, I., VELIĆ, J.

(2016.) Geološki vodič kroz Park prirode Biokovo, Zagreb, Javna ustanova "Park prirode Biokovo".

Rekonstrukcija postojeće luke i dogradnja luke nautičkog turizma

„Eko marina Tučepi“ i uređenje kupališta s uljevom korita bujice „Suhu potok“ u Tučepima ZAGREB, Studija utjecaja na okoliš, zelena infrastruktura d.o.o. (2017.).

**Zanimljivosti i
Tučepljani po
svijetu**

Tučepi blues

Moja draga prijateljica Kata Visković ljuti se na mene kada ja spominjem kako nam Tučepljani naplaćuju parking jer kaže ona da nije više socijalizam. Jebi ga, kad ja naginjem na socijalizam i ne mogu odolit da ne kažem kako me nerviraju ovi Ćuškavci po Mačarskoj i Tučepima koji nam naplaćuju dva kvadrata asfalta deset kuna na uru. Ne možeš nigdi parkirat da ti ne naplate parking. Čak ni među masline. I tu se naplaćuje.

U Tučepima poviše Slatine neki je Ćuškavac napravija parking u masliniku. Uđeš kroz njegov obor i unda spuštiš auto među dvi masline i platiš njemu sedan do deset kuna na uru. Ako si se doša kupat cilo popodne, ne gine ti pedeset kuna samo za pritisak tvog auta na njihovu zemlju.

A kad skontaš koliko je pedeset kuna, vidiš da si za tu lovnu moganalit gorivo za doć na plažu i otić kući. Ili popit par piva. Ili više kava. Ili poist jednu picu. Omanju.

Sve je lako kad je čovik zaposlen pa ima neki osobni dohodak koji raspodili na osobe unutar svog kućanstva. Ali šta ako ne radiš? Ako ti ne radi čaća ni mater. E, onda ti mora raditi mozak. Ko ovoj našoj ekipi s pijace. Jedva oni skupe za par litara goriva da bi se mogli otić okupat u Tučepi. Imaju oni svi skupa jednog starog Renola 4 koji ne troši puno i more nji pribacit do na more, ali šta će kad dođu doli. Triba platit parking. Ili na asfaltu ili u maslinan. Svejedno, triba dat Ćuškavcima pedeset kuna za pritisak na njihova dva kvadrata. I onda je, reka bi Matan Špalatin, nevolja natrala pijaca da smisle taktiku za rješenje parkinga u Tučepima.

Čobrnići i njihovi težaci na žalu kod Slatine — OA ???

Nakon premišljanja i kombiniranja, ekipa s pijace se sitila da bi se parking moga riješit lukavstvom. Jer ne može drugačije. Materialnih sredstava nema, pa onda valja napregnit vijuge. A ovi naši mlađi naraštaji svi imaju inteligenciju tipa Ivica Bucina. Dok mu ti pričaš da imaš problem na autu, on već trlja ruke. Nisi mu ni objasnija di je problem, a on već kaže: „Majstore, to ćemo ti riješit bez problema.“

I često kada niko ne može riješit problem, kad auto prođe sve majstore, na kraju ga riješi Ivica Bucin.

Tako je ekipa smislila da je za rješenje parkingu u Tučepima najpotrebnije iz Vrgorca ponit jedno šatorsko krilo i bloket dvajspeticu. To se lipo ubaci u gepekt od Renola, uzmu šugomani i lagano Via Stupica, kroz novootvoreni, nikad dovršeni tunel.

Kad se uđe u Tučepi, vozi se direktno ispred hotela. Lagano se ugiba na parking kapitalističkog betonskog zdanja i primjenjuje se takтика 3-4-5. Vadi se dizalica iz auta, odvijaju se tri šarafa s kola na Renolu četri i sve pet. Odvijeno kolo ubaci se u gepekt, pokrije se

šatorskim krilom da ga niko ne vidi, izvadi se bloket dvajspetica, stavi pod prag od auta i lagano dizalica spusti da auto ostane na bloketu. Dizalica se fino ubaci u gepekt, također pod šatorsko krilo, spuste vrata od gepekta i ode na plažu. Renol, onako kržljav i jadan od starosti, ostane na parkingu ispred hotela na tri točka, četvrti skinut i podbačen bloket.

Svima je, dakle, jasno da je na Renolu pukla guma, a sirotinja nema rezervne pa je skinila gumu i otišla u vulkanizera okrpit, a auto stoji na bloketu dok se vlasnik ne vrati. I dok ostali na parkingu sažalijevaju jadnog čovika kojemu je pukla guma i bit će pješke oša na magistralu u Čovića, pijačari su rasprostrli velike šugomane po tučepskom žalu i u pličaku bodre Šiljega koji s ramena baca Pisku u more, pokušavajući pritom oborit svjetski rekord u bacanju čovika s ramena.

Navečer, kada zađe sunce, dok strankinje vade aparate i s tučepske plaže slikavaju zalazak sunca iza Hvara, dok se pale prvi kandalaberi, ekipa vadi kolo iz gepekta, zavidava tri šarafa, ubaciva bloket u gepekt, svoja osunčana tijela u Renola i kreću uzbrdo.

U Šošićima pored ceste stoji pokvaren kamion ispod kojeg vire noge Ivica Bucina. I dok Renol 4 pribaciva svjetla s dugih na kratka, kroz zadnje staklo se vidi ulje kako kapi iz getribe i Ivica Bucin kako trlja ruke.

PREUZETO:
Tamo doli
Jure Divić Đoko;
2019.

PETAR PUHARIĆ OMIŠ, 18. VELJAČE 1931.
— MAKARSKA, 8. SIJEĆNJA 2012.

Na tučepskom bijelom žalu

Među oko ugodnim ribarskim naseljima Gornjeg Makarskog primorja su Tučepi koje se od starih vremena dijele na Selo i Kraj, a sastoje se od šest komšiluka. Bez obzira je li najdonjem prilazimo morem ili cestom koja je bila obični puteljak do prije 130 godina kada je (1876.) počela gradnja ceste od Makarske kroz sredinu sela te Rodičeve staze do rodnog mjesta velikog Tina Ujevića, svaki me put nanovo zadržavaju prirodne čari ove podbiokovske ljepotice smještene u podnožju najveće dalmatinske planine: od strmih rubova opjevanog Biokova do valova Jadranskog mora, od Kraljeva gaja na zapadu do takozvanih Kamena na istoku, u zagrljaju vječno zelenih borova i maslina, plodnosnih vrtova i isto tako vinograda,

Nasmijani Makarani na tučepskoj plaži na Malu Gospu 8. rujna 1939. godine

nepresušnih izvora pitke vode, kristalno bistrog i kao suza čistog mora s bijelim žalom koji tvori jednu od najljepših i najdužih plaža od Cetine do Neretve.

Upravo na toj i takvoj plaži ovjekovječila je priložena fotografija razdraganu grupu Makarana u osmom danu rujna 1939., na blagdan Male Gospe. Tada bi se u Tučepima,isto kao što će se to nakon prošlog svjetskog rata događati u Zavojanima, okupljale stotine muškaraca i žena,među njima i podosta Makarana. Vozio ih je uglavnom brod Turist preko cijelog dana do tamošnjeg žala. Janjci su se i kozlini pekli na ledini Vice Lalića okolo nje da bi se potom sjekli,vagali i prodavali. O tome su mi oduševljeno pričali neki od sudionika prije 67 godina održane pučke svečanosti sjećajući se tučepskih mesara,sinova Jozu Bušelića (Vice zvani Judina, Marko, Mijo i Nikola) i njihova mještanina Marijana Viskovića s nadimkom Vris. Bila je to naravno fešta u pravom smislu te riječi na kojoj se obilato jelo i pilo,pjevalo i plesalo,i životu radovalo. „Evo vruća ko nije ruča”, nudili su oni pečenu janjetinu i kozletinu dok su dječaci okretali ražnjeve,a njihovi nadzornici upozoravali: „vrti mali, vrti da ti ne zagori – ako se to dogodi – izgoreno pojest ćeš sam”. Do toga,razumljivo,nije nikad došlo tako da su prodavači bili zadovoljni poslom što su ga tog dana obavili, a kupci kvalitetom onog što su pojeli i popili.

To se može pouzdano reći i za ove Makarane snimljene kamerom nepoznatog autora, a oni su s lijeva na desno: Frane Ive, Frane Šantrić, Vanja Vranković, Karlo Raffanelli, Danica Babić, Mirjana Srzić pred kojom je s harmonikom Stipe Talajić, a do nje Vojo Lalić, Rita Tavra i Zdravka Paunović. U drugom su redu: Gojo Grle, Stipe Raffanelli, Umberto Talajić, Nives Karalipeo, Sveti Lalić, Mandina Raffanelli, Kleme Grgasović, Anka Vidak, Rosanda Nonković, Tonja Tudor, a iza nje je Josip (Đo) Bašković. Preostali troje su gosti iz Zagreba, a među njima harmonikaš koji je te noći zabavljao plesače u zgradji tučepske uljare osnovane 1911.

PREUZETO:
Zavičajne uspomene
– Knjiga treća **Petar Puharić**; 2007.

Tučepska plaža

Prošeta san po tučepskon plaži
Lipo vrime čekan već danima
Unutarnji nemir da ublažin
Zaustavin zvon damarima.

A sunce se izdiglo visoko,
Svibanj je i lito na vidiku,
Na kolure naviklo se oko
Pa snotajen odu krajoliku.

I da oću ne mogu opisat
Svu lipotu šta prid sobon vidin,
Vonj friškina blaženo udisat
Dok uz more na šentadi sidin.

Brodovi su zaspali u vali
Obišeni na provi konopi.
Tučepljani pismu zapivali,
Od radost duša mi se topi.

To doživit i na miru umrit,
Šta bi rada više od života.
Ma, neću se sa odlaskon žurit,
Još pisama u glavi se mota.

Marija Šimić ud. Puharić,
na prvom izboru kreacija kupačih
kostima predstavlja je Metalplastiku
Makarska i osvojila prvo mjesto
— oa Marija Puharić

Senija Čobrnić ud. Leissner
(27. kolovoza 1964. –
18. ožujka 2016.)
— oa Lena Čobrnić

Plaža na Kamenima 80-ih godina 20. stoljeća — oa Paško Bušelić

Jelka Čobrnić i kćer Anka — oa Anka Milković

Jelka Čobrnić,
s glumicama u
predahu snimanja
filma u Tučepima,
ako znate koji se
film snimao javite
se uredništvu —
oA Anka Milković

Tuširanje na vodi na Kraju s izvora Topol
— oA Anka Milković

Alma Čović s gostima —
oA Kostantin Čović

Magarci su uvijek bili
zanimljivi turistima
— oA Vlado i Ženja
Ševelj

Koste u društvu
prijatelja — oA
Kostantin Čović

Štorija o malim ljudima koji su zaorali duboku brazdu i obilježili jedno vrijeme

Nicholas Covich — Nikola Čović Božin

Nikola Čović pripada pionirima Hrvatima koji su naselili sjever Novog Zelanda. Negovo djetinjstvo pripada Čovićima, Tučepima, a sve ostalo je Novom Zelandu.

Nikola je rođen 6. prosinca 1887. godine u Tučepima, Čovićima, od oca Bože Čovića i majke Ane rođene Pašalić. To je grana Čovića koja kreće od Jakova Čovića, rečeni „Pobrići”, koja se od 1755. po muškoj strani ne dijeli. Zemlja nije osiguravala dovoljno prihoda da bi se moglo živjeti, vladala je neimaština pa i glad.

Nikola je pohađao dva razreda pučke škole, dovoljno da nauči čitati i pisati. Za to vrijeme je to bilo izvrsno jer nešto stariji su bili nepismeni. Početkom 20. stoljeća otvorile su se mogućnosti za odlazak na Novi Zeland, „obećanu zemlju”, kako je narod u to doba govorio. Glava kuće, otac Božo, donio je odluku da najstarijeg sina uputi na rad na Novi Zeland kako bi mogao zaraditi novce i nešto poslati obitelji da bi mogli preživjeti. Tako je naš Nikola 1903. godine, s ne-

punih 17 godina otišao, na dugi put brodom u trajanju od 70-ak dana do Novog Zelanda.

Put do slave posut je trnjem, tako je Nikola dolaskom na Novi Zeland počeo raditi na sjeveru kao kopač kauri gume, gdje se nalazilo mnoštvo mladosti iz Makarskog primorja i Dalmacije. To je bio izuzetno težak fizički rad, radilo se u „jandecima” ispunjenim vodom, zarada je bila dobra, presudan element je bio očuvati zdravlje. Na prostorima sjevera Novog Zelanda dominantno stanovništvo su sačinjavali starosjedioci Maori, što će u dobroj mjeri opredjeliti Nikolin životni put. Prvih 10-ak godina Nikola se seljakao po sjeveru Novog Zelanda, tražeći bolje poslove uglavnom kao kopač ili radnik na farmama.

Nikolino ime se nalazi na popisu među darežljivim Tučepljanima na Novom Zelandu i Willkesonu USA koji su podarili po 2 lire za nabavu crkvenih novih orgulja, na čemu im zahvaljuje 20. siječnja 1908. O. Konrad Rudan, mjesni župnik.

Ključni trenutak za Nikolu je bio kada je upoznao naočitu Maorku Anataia Pare (Polly) Peri iz Pawaranga s kojom je zaključio brak 1913. Polly je iz ugledne maorske obitelji čiji su djed i otac bili poznati i utjecajni ljudi u tom kraju.

Oko 1915. radišni primorci su se organizirali i u oblasti Sweetwa-

Ahipara, 1928. — Nikola Covich sa ženom Pare (Polly) Ann Peri

Tunel kojeg su iskopali primorci oko 1915. godine

1914. Jezero Rotoroa. Kuća Nikole Čovića. Nikola, s lijeva na desno, drugi naslonjen na vrata

teru kupili zemljište s ciljem kopanja kauri gume. U taj posao su bili uključeni: Nikola Čović, Bariša Čović, Jure Čović, Luka Čović, Sam Covich, George Franich, Ante Jakić, Marko Jakić, Grgo Lalić, Šimun Lalić, Martin Lalić, Marijan Mihaljević, Frane Frank Pašalić, Jakov Pašalić, Jure Pašalić, Marijan Pašalić, Mate Pašalić, Petar Pašalić, Stipe Pašalić, Stipe Prgomet, Ivan Šimić, Bariša Urlić, Grgo Urlić i Mate Urlić (sin Jozin) i Marijan Vitle. 25 momaka uglavnom tučepskih korijena. Tom prilikom su iskopali tunel za odvod vode koja se koristila kod eksploatacije kauri smole. Danas potomci hrabrih kopača pokreću akciju za zaštitu tunela i bore se da se obilježi kod nadležnih državnih institucija za zaštitu kulturnih dobara.

Nikola već 1914. u okrugu Rotoroa pokreće poduzetničke poslove iskopavanja kauri gume i otkupa gume od ostalih kopača.

Kako su nalazišta oko jezera Rotoroa s vremenom davala sve manje doprinose, Nikola seli 1928. iz Sweetwatera na Ahipara Hill jer se to područje smatralo jednim od najbogatijih nalazišta kauri gume. Pored kopanja gume, Nikola širi poslove na trgovinu svih potrepština neophodnih za kopače gume, a s trgovinom se bavi Polly. Već u to doba Nikola ima Studebaker auto, a nešto kasnije je i uvećao broj auta koji su mu koristili za poslove oko trgovine i gume.

Novo bogato nalazište se nalazilo na 2000 metara nadmorske visine, a sam pristup je bio izuzetno težak bez pristupnog puta. Nikola je organizirao sve zainteresirane te okupio 25 kopača koji su pijucima i lopatama u roku od 33 dana probili cestu u dužini tri i pol milje. To je Nikoli otvorilo nove unosne poslove.

Postao je u okrugu cijenjen i sposoban poduzetnik, a mnogi Maori i primorci su kod njega našli dobar posao.

Tako je 1927. godine doveo sestru Ivku koja se udala za Josipa Ercega, zajedno su imali 6 djece. Doveo je i brata Luku koji je oženio Tonku Jurinu. Tonka i Luka su imali 10 djece.

Nikoli je posao cvijetao, izgradio je veliku otkupnu stanicu za kauri gumu. Tu halu je koristio za druženja i plesove, davale su se tu i razne kazališne predstave koje su sve sami amaterski organizirali, a sve to je donosilo prihode.

Vozni park je proširio na 2 automobila i 2 kamiona, kupio je postrojenje za pranje gume i druge alate. Također je kupio 104 hektara zemljišta oko 1930. godine. Bio je izuzetno kreativan i sposoban u poslu. S Maorima je dogovorio eksploraciju vode, iskopao je mrežu, a voda se koristila u prvom redu u procesu sortiranja i čišćenja kauri gume, a naknadno razvedena je vodovodna mreža za potrebe stanovništva. Ovi poduhvati su utjecali na povećanje kvalitete rada i standarda života stanovništva tog naselja, a Nikola je ostvarivao bolje rezultate i veće prihode.

Oko 1915. godine, Nikola sa sinom na polju kauri gume Ahipara, Sjeverna regija

1933. godina zadesila je Novi Zeland kao i čitav svijet velika depresija, posljedice su bile teške. Od kauri gume se više nije moglo živjeti, cijena na svjeskom tržištu je pala, potražnje nije bilo. Svi poslovi s kauri gumon su zatvoreni, a obitelj se preselila na farmu. Život je postao težak, tako da su svi, uključujući stariju djecu, morali raditi kako bi osigurali hranu i osnovne uvjete za život.

1937. godine Nikola je okupio staro društvo i krenio s posлом kopirajući rješenje primjene pumpe s tlakom korištenjem traktora. Sav sretan što je pokrenuo pogon s tako jednostavnim rješenjem, mnogi su dolazili gledati kako 3 muškarca rade umjesto 15 s istim rezultatom. U svoj dnevnik je zabilježio „Bilo je veliko uzbudjenje kada smo počeli ponovo raditi”.

Velika žalost je zadesila Nikolu, njegova Polly je umrla 6. siječnja 1944. u dobi od 56 godina. Sahranjena je na groblju Ahipare. Teško se Nikoli bilo nositi u to vrijeme s velikom obitelji, promjenio je nekoliko žena koje su pomagale, ali nije bio zadovoljan dok nije došla jedna Englezica, Frances Anne „Nancy” Byett koja je došla 1923. na Novi Zeland iz Gloucestershire, Engleske. Nancy je kasnije postala Nikolina supruga, a dobili su i sina Davida.

Nikolu je stalno mučila nostalgija za starim krajem, maštao je i sanjao o povratku pod stare dane u Tučepi. Tako se 1957. godine odlučio sa Nancy i sinom Davidom vratiti u stari kraj, u svoje Tučepi. Brat Mate je za tu priliku s novcem koji je poslao Nikola izvršio donekle uređenje stare rodne kuće u Čovićima. Nije Nikola bio svjestan u kakvom ga stanju čeka rodna kuća i okruženje u kojem će živjeti. Samo da navedem u kakvom stanju se nalazio zahod, mi smo to zvali „bunjak”, to je rješenje bilo primitivno, što je bilo udaljeno od kuće 50-tak metara bez vode i elektrike. To su bile poratne godine, kada je skoro svaka obitelj još oplakivala svoje izgubljene sinove u ratu. Posla niotkud, život izuzetno težak, vladala je opća neimaština i zaostalost. Što bi drugo mogao očekivati nego da se Nikola razočara i raspameti.

Tako je i bilo, Nikola se teško razočarao, evo što je kaza: „Zateka sam selo zapušteno i primitivnije nego kada sam ga napustio 1903.” Nikola se s Nancy i Davidom vratio na Novi Zeland krajem 1958. godine.

Osobno se sjećam Nikolina dolaska u selo s obitelji i njihova boravka. Posebno su mi se u pamćenje urezale Davidove igračke, što nije za čuđenje jer mi igračaka nismo u to doba niti imali. Nikola se blagdanom i navečer družio s mještanima, bio je vedre naravi i rado bi zapiva uz čašicu vina.

Nikola je umro 16.01.1963., 5 godina nakon povratna na Novi Zeland, a sahranjen je na groblju Ahipari uz Polly.

Danas u Tučepima nema više potomaka grane „Pobrića”, a na Novom Zelandu ih ima preko 150 samo od Nikole. Ako se tu dodaju potomci brata Luke i sestre Ivke onda je ta brojka daleko veća. Velika većina potomaka su visoko obrazovani ljudi, specijalisti, poduzetnici raznih profila i farmeri. Kako mi je rekao Nick, toliko nas ima na Novom Zelandu da se mi međusobno ne poznamo. Sjeme Nikolino je preplavilo Novi Zeland. Svaka čast Nikoli.

Stari kraj sve češće posjećuju Nikolini potomci i s ponosom pričaju o svom hrabrom djedu koji je imao toliko snage i uma da se otisne u neizvjesnost na kraj svita na Novi Zeland.

15. srpnja 2014. Tučepi.
Unuk Nicholas „Nick“
Čovich prvi sljevo, iza
njega Nikola Čović
Andrijin i Nickova
djeca Benjamin i
Olivia.

Literatura

Kaye Dragicevich,

Pioneer Dalmatian Settlers of the Far North, Willow Creek Press,
2017

Stephen A. Jelicich,

From distant villages, Auckland, N.Z.: Pharos Publications, 2008

Tečaj Singera održan 30-ih god. 20. st. Do zaključivanja Tučepskog libra 3 prepoznate su 4 Tučepke:
Milka Brbić r. Mijačka, Milica Batoč Mijačka r. Bušelić, Matija Maca Mijačka r. Višković, Ivka Šluina Lalić r. Šarić
— OA Mars Brbić

Izvori

Hazel Petrie,

Obiteljske informacije i dokumenti

Nicholas „Nick“ Charls Covic,

Informacije

Andrea Covich,

Informacie

Joann Boyce,

Informacija o tunelu

Žarko Čović,

Osobna arhiva

IZ ZBIRKE ŠIMUNA BUŠELIĆA

U spomen na sestru i brata

Čedomir Bušelić, Perth, Australija

Milica Mijačika
nadimkom Batoč,
r. Bušelić

**Tučepske i
ine poete o
Tučepima**

DRAŽENA RADONIĆ PROF. PEDAGOGIJE

Grob u tuđini

Daljina kao izbavljenje, spas, blagostanje
ostaje prividan san.
Ustrajati u neshvatljivoj tuđini, izranjeni
trudom bez odsjaja neba zavičaja.
Prekinuta patnja, neispunjena obećanja,
nakon što je prah prekrio ime na grobu
u nekoj vječnoj sablasnoj borbi tereta.
I kad su se popeli na vrh i ugledali odsjaj neba zavičaja
spoznali su da je to kraj koji je trebalo savladati.

Vira pradidova

O njemu govori crkva srid sela,
zvono kad slavi il tihoj jeca,
o njemu govori i moj čaća
ruke kad sklapa, sićanje vraća.

U prošlost davnu bižu mu riči
i suza ih jedna sama prati
na kostima križ težaka vidi
svaka se slika ditinjstva vrati.

*Neka mi svitli sveti Ante
plamen šta nosi sićanja ova
samo te molim daj mi viru
tu čežnju starih hrvatskih snova.
Ne daj da snagu judi slomu,
Neka je čuva pisma ova,
samo te molim daj mi viru
šta reste iz žile pradidova.*

Oko komina čejad se skupja,
i ruke svoje u jubavi sklapa
da vire bude, da manje boli
čaća prid dicom sveucu se moli.

VIRA PRADIDOVA

M. Šimić

R. Lalić Pejković

1. O njemu go-vo-ri cr-kvasid se - la, zvo-no-kad sla-vi il'

5 ti - ho je ca, o njemu go-vo-ri i moj ča - ča ru-ke kad skla - pa si - ēa - nje

9 % vra ca. pro-šlo-st dav-nu bižu mu ri - či su - za ih jed-na sa - ma

13 2.Oko ko - mi-na če-jad se sku-pja i ru-ke svo-je u juba - vi

17 pra - ti na kos-tri-ma kriz te - ža - ka vi-di, sva-ka-se sli-ka di-tinjstva
skla-pa da vi-re bude, da ma-nje bo-li, ča-ča prid di-con sve-cu se

22 vra - ti. Ne kameni svi - tli sve - ti An - te, plamen-šta nosi si - ēa - nja ova-, sa mote
mo - li.

26 molin daj mi viru tu-čežnju starih hr-vatskih snova. Ne daj da

sna - gu ju - di slo - mu, ne - ka ih ču - va pis - ma ova, sa mote molin daj mi

31 vi - ru šta res - te iz ži - le pra - di - do - va. D.S. al Fine

Prvi put pjesma je izvedena na blagdan sv. Ante, 13. lipnja 2014. g.

Ruzinavi križ

Tvoja mladost Kate
djevičanska sanjarenja, slutnje,
refleks svjetla ljepote, bistrine
blažene i čiste,
ne uživaše radost, zanos, vjeru
ne ugledaše zoru
priča i uspomena u oku od leda bježi kao laž o raju i paklu.

I kad sanjar priča priču u tišini
turobne su riječi o mladosti toj
...

I zazvoniše zvona
Ne noseći olakšanje tuge
S nebeskih visina Gospod širi ruke.

Taj dan imade petnaest ljeta... ko
zeleni listak
zloća je krivac smrti svetog lica
iz krvava srca
uz vrisak
i otrov nade što u sutor grca

Križ je Katin grob
tajnu skriva kletva jedne žene
što jeći kao svirka mora,
planine
vjetrine.
Rascvjetala mirta vječite mladosti...

I bi to tajna što
vam kazah pod
stijenom na kojoj je ruzinav križ
Katine mladosti.

*Katin križ na putu
Podpeć – Lađena,
spomen na poginulu
petnaestogodišnju
Katu Dragičević
(25. studenog 1910. –
15. srpnja 1925.),
kći Ivke i Jozu*

Ledenice

Ledenice su grotla i jame
koje u ljetne dane u planini,
u utrobi led čuvaju,
led skrivaju.
Planinom su težaci hodili,
u ledenice se spuštali,
u grotlima i jamama
led lomili, led brali,
da bi ga u gradu prodali.
Tri sata noćnog hoda
uz planinu i spuštanje
u dubinu,
led lomili
i na umornim plećima
led nosili,
brali i led lomili,
pučani su na magarcima
niz Biokovo prenosili,
u gradu ga prodavalii
i gladna usta hranili.

Kamen

U Biokovu kamen ljudi kopaju
i kamen krče i udaraju
mašklinon starim.
Udaraju sve do zore,
kamen jauče, puca, zvoni.
Zasadit ćemo lozu jednu
gdje je kamen stolovao.

**More, Biokovo, maslina i kumpet
(Kućarin kriposti)**

Dok vas zjena prima vas san kano dite
Ma bez te lipote sve pasaje teže,
More, Biokovo, ti maslina cvite
Kadena nas kolina svakon stopon veže.

Uspomene davne ka vrutci me plame
Zažežu u srce ka mladost su vruće.
Uzašli mirisi za te i za me
Kužinaje kužina vonj me ode vuče.

Ka judski vik dura 'kus babinog sira
Svi gušti dropčića, domaćeg bronzina,
Škopin zaborav, ricet na škartocu bira:
Raščiku, kaštradinu, sve slasti kozlina...

Išćen pinku kumpeta konobi starina,
Za dan gradelani žmul iskona bi tija,
I kućarin kriposti dobrog Jerolina
Da na koncu buden bar tren šta san bija.

Buklija

Nedija je, crkvena zvon se danas veselo čuju. Ženi se moj rodijak.
— Vajaće iznit bukliju — čujen di čaća govori materi.
Ja mal pa i ne znan o čemu se radi, vatan mater za veštu i pitan
je šta kani činit, a ona će — e, sine moj, moremo to zajedno.
Uzima mater stari drveni stol, prostire na njega bili stolnjak, isti
oni koji se koristi par puta godišnje.
Pitan je — dobro, mama, šta sad?
— Stavit ćemo na stol štago pića šta imademo u kući.
Iđen za njon dok u daljini čujen harmoniku di je danas pokojni
Otto rasteže nemilice, glasovi svatova sve jači.
Stavlja mater na stol ovin redon bolcun crnog vina, litru oravače
i u jednoj lipoj boteji naš domaći prošek, a u drvene zdile
metne malo suvi smokava, malo kumpeta i šaku orava.
Mater oblači veštu, onu šta je samo nedijon obuće ka iđe na
Misu, a meni daje bilu košiju, onu šta san je nosija na pričesti.
Veseli svati dolaze pismom praćeni, barjaktar maše barjakon na
kojemu visu mizokalci.
Rubac, srašenski kolač, jabuka na vrvu nabijena i pivac star dvi
godine koji, da su mu odrištene noge, od sriće bi sigurno poletija
Ali ne može.
Staju svati, jubimo mladence, a okolo gladna dica pokušavaju
doć do malo slatka.
Baba Krajuša sa terace baca šaku riže pa šaku bonbona nazvani
kušinica.
Veseje samo tako, a ja od sriće ne znan di bi sa sobon.
Svati polako odlaze, mater rasprema stol,
a ja pokušavan nać još koji bombon da osladin usta.
Danas san isto tu, na iston mistu, puno vrimena posli.
Crkvena zvona se čuju, ma malo i nimalo veselo.
Di je ta čejad vesela, di su te pisme? Sve je zamrlo.
More bit da tako mora bit, da mi tako oćemo da nan bude.
Buklijo moja, i danas te se sićan!

Kameni

Ispod mog Biokova
kameni se svuda rasuli,
sivi kameni,
raspucani.
Po njima kiša lije
sunce jarko grije.
kameni raspucani,
vječno stoje
u tišini.
Boje dane i godine
sićaju se neki judi
šta su tu svoj znoj livali,
i žuljave ruke imali.
Znoj livali
crnu zemlju krčili
da bi koji grozd i smokvu
u kovu metnili.
Leže kameni u tišini
mog Biokova
iz davnina
moji pradidova.

Uz kamenje
pod do poda,
loza ih prikrila
smokva raširila svoje grane
a kad na njima plod sazrije,
čele, ose
lete
na sve strane.
Kad sunce zagrije
i plod obasja,
ništa lipšeg što zaspal
ispod loze,
gdje kameni sivi
leže.
Volin moju Tučep,
sve što u njoj taknen
podsjeti me na
djelinstvo moje.
Pod Biokovom leže
kameni sivi
u vječnoj tišini.

Kamen po kamen

Kamen po kamen bacaju na me.
Isprva po kamenčić,
onako iz zabave.
I kad vide da izdržim,
šta izmičem,
što kamenu promičem,
bacaju veće
i učestalije
kamenje na mene.
Pitam Vas:
Zar nije kamen po kamen
kamenovanje?
Jest.
Pa nije ovo doba Krista.
Tad su lažno optuživali
i sudili,
da bi zatim u tili čas
osuđenika kamenovali.
Danas:
Ne optužuju i ne osuđuju
lažno.
Danas:
Samo kamenuju,
ali polako i neprestano,
dok traješ.
Bez oprosta,
bez prava na žalbu,
dok imаш daha.

Kaštelet nam priča

Stari gospodari i
Grubišići, Ivaniševići,
pomriješe odavno,
a ja stojim s Tučepima
— ponosno i slavno,
pa bilježim u svom krugu
staru slavu, ponos, tugu.
Tu su 886. ljeta

uništili dužda Petra
Neretaljani, predi naši,
u tom boju poput vjetra.
To bi tama za Mlečane,
od tadi si naš, Jadrane.
Do mene je crkva Jurja,
moja povijest baš je burna;
Turci su mi dosadili,
Rusi su me zapalili.

E, tučepski Kaštelete,
moje misli k tebi lete,
Fortis u si odmor bio,
tu je knjigu bilježio.
Nasuprot si Braču, Hvaru,
završavaš priču staru,
a počinješ priču novu
uz slobodu i obnovu.
Komšije ti vrijede blaga:
Jadran, Neptun, Alga,
oko tebe sve je novo,
iznad tebe Biokovo.
Nek se na te Kaštelete,
novi naraštaji sjete,
a tvoje je staro zdanje
Tučepljanim' na čuvanje.

Lijevo i gore
Kaštelet među harmonika -
razglednicama hotela Jadran —
izrada Jugoturist Beograd

Zapis na škartocu

Čeka u pomrčini da ga dotakne ruka vremena,
da se prsti sa prepuklim dlanovima truda
zapletu u čaroliju
nakon rujne berbe,
sa bolnim vršcima prstiju.
Kamen, nigdje hlada,
bolna raskoš zemnog raja
i ugriza vrelog žara.

Sve ruji, čuti,
svi dimovi urlika i patnje,
sve silne moći dana i noći,
sve suze i kreposna ulja
kao oganj kada zora rudi,
srušeni od borbe.
A zubi trnu.

Sav prah slatkog blagostanja,
slasti i patnji,
gdje počinju staze godišnjih doba
u mudrostima nevidljivog puta
i opet sve ispočetka.

A onda snovi oko ognjišta,
plamen vatre kao život kola,
vidik bistre zore,
pljusak mirisa oluje želja,
sa mislima pretjesnim za zapis na škartocu,
u svjetlosnim svečanostima lude zvonjave užitka.

Djeca u vinogradu
na Kozarovicama
— oa Desanka
Brbić

Loza

Kako me ljudi od davnina zovu
Vole me i ribari, što ribu love
Na sva usta nam se viče
Dok bude ljudi i mene bi će.

Loza ja sam isto što i koza
Mliko daje koza, vino daje loza
Kad na meni sazrije grožđe
Onda zatim i vino dođe

Ljudi pokraj kuće me sade
Da se ljeti pod mojom krošnjom hlađe
Mladi rado grožđe jedu moje
Stariji vino prave razne boje

Kušaju me malo prija pića
Ko te ne bi pija nema živa bića
Pomažem svakome kome
Koji su pili puno slabo su prošli

Psuju me žene i dobri ljudi
Zašto tako piće nudiš
činiš ljude da psuju i viču
Napadaju i na kotrsu se ne miču

Jer reču alkohol to ne radi
Neka stariu, ali zašto vi mladi
Zamrzite lozu i njeno vino
Grožđe zobjite i crno i bilo

Zadnji vinograd u
Tučepima na Kraju,
berba grožđa
1982. godine
— oa Anka Milković

Ako mi grožđe zobješ moje
Tvoje lice i oči bi' će dobre boje
Vino možeš moje piti
Umjereno pa će dobro biti

Neće biti svađe i ružni riči
Bit ćemo mirni ko mali tići
Lozo, lozo ti nam snagu daješ
Ko ti vino puno pije taj se kaje.

Umjereno vino ćemo tvoje piti
Veseli i mirni ćemo biti
Sadi' ćemo lozu dok bude ovog svita
Nek nam život grije tvoj cvit mirisa.

Ribu ćemo na tvom pruću peći
Neka miris bude veći
Nek se vino pije, nek se grožđe zobje
Ko ga voli nek pije bolje.

NEDO ZUBAN STIHOVI
ĐELO JUSIĆ GLAZBA
MILAN JAKIĆ OBRADA

Jedne su Tučepi

Prva Tučepska klapska pjesma

glazba - D.Jusić
stihovi - N.Zuban
obrada - M.Jakić

Vivo

mandoline

tenori Bi li kamen Biokova traj nani ne--na samodrim se nebomspaja traj nani ne--na

bar.bassi traj ne--na traj ne--na

tenori do li mo re svud bonaca traj nani ne--na bože nig di lipšeg kra ja traj nani ne--na

bar.bassi A ----- traj ne--na bo že kra ja traj ne--na

tenori slušam cvrčka iz borika traj nani ne--na dok maestral barkenjiše traj nani ne--na
vo njia cvi će sa ta ra ce traj nani ne--na svaki kantun ljubav kiti traj nani ne--na

barit.bassi traj ne--na traj ne--na

tenori tuću ostat svedo vika traj nani ne--na netribu mi ništaviše traj nani ne--na
tije vrilo od li pote traj nani ne--na tuće pisme uvik biti traj na ni ne--na

bar.bassi A ----- traj ne--na tri ba vi še traj ne--na
pi sme bi ti

© MILAN JAKIĆ

tenori Jedne su Tu če pi na samoj ze mlji raj sun ce

barit.bassi pi Tu če pi -----,

tenori vi no pri bi li mor ski žal je dne su Tu če pi

bar.bassi pi Tu če

tenori misto u sr cu mom ma la ku ča naj dra ži moj je

bar.bassi pi -----,

D.C. dal Segno to Coda Coda Fine

© MILAN JAKIĆ

Na linku poslušajte
Jedne su Tučepi

[http://www.
apartmanitucepi.com/
mp3/tucepi.mp3](http://www.apartmanitucepi.com/mp3/tucepi.mp3)

Iz
obiteljskih
albuma

15.
tradicionalni
Susret klapa
u Kaštelatu,
28. lipnja
2008. godine

Razigrana dječica —
o A Anka Milković

Mladi u tučepskoj nošnji — oa Rosanda Kunac rođ. Šimić
Svete Brbić, Andelka Čović, Kate Tomaš, Sonja Mijačika, Marija Grubišić,
Maja Šarić ud. Ševelj, Marija Neva Mijačika, Ivan Pašalić, Ivan Visković,
Ognjen Lalić, Ante Šarić, Mladen Čović, Malena Maras ud. Šimić

Ivan Klarić (10. prosinca 1882. – 7. prosinca 1977.)
i Jele Klarić (2. listopada 1889. – 1978.)
— fotografirano 1968. godine
— oa Vinka Visković

Zahvaljujući Mati Brbiću Franinu imamo većinu prepoznatih lica i vrijeme nastanka fotografije. Mate kaže da je to fotografija nekog Francuza kojeg je „Tale“ doveo u Selo 1953. godine. Na slici su s lijeva na desno:

I red: djevojčica okrenuta leđima Marija Visković (Brbić), do nje starica s faculetom Matija Brbić, žena Frane, Stipe Brbić Miroslava, Stane Brbić Miroslava, Bogo Bušelić Mišukin, Mate Brbić Mandinin, Srećko Brbić, Vinko Brbić Božin;

II red: Vidosava Luketina, žena Ivana, mater Zvonka i Ivana Luketine, Mladen "Debo" Lalić Krvavćev, Senka Brbić Miroslava, nepoznata, Tihana Ivandić (Brbić), nepoznata, Nedeljko Brbić „Šarić“;

III red: Danica Bušelić, žena Mije, nepoznata, nepoznata, Marija Brbić Šarićeva;

u pozadini na solaru Ane Luketina r. Tolić
— OA Mate Brbića Mandina

Ivan Tome Lalić Žuta
ulovio vuka
— OA Viktorije Lalić

Razred učiteljice
Matije Šimić r. Gareljić
1960. godine — oa
Rosanda Kunac

Marija Janko, Marija Šimić, učiteljica
Ela Visković i
nepoznate
djevojčice ispred škole
u Crkovnoj kući
— oa Marije Puharić

S lijeva na desno:
Marija Mijačika Hermina
Čović Rina Mijačika Lena
Čobrnić i Libe Šestić
— oa Dragana Popović

Argentina, Roberto, Smiljanka
i Aleksandro Čović
— oa Dragan Dragičević

Joze Drgaičević, Anka Šarić
i Nediko Vodanović
— oa Dragan Dragičević

Danica i Jozić Bušelić
— oa Desanka Brbić

Rose Bušelić ud. Dragičević,
Desanka Bušelić ud. Brbić, beba
Tiha Vitlić ud. Vitlić —
oa Desanka Brbić

Zorka i Luka Brbić — oa Desanka Brbić

Rođeni 1935. u Tučepima,
s lijeva na desno:

I red: Fran Lalić Čigura,
Desanka Bušelić ud. Brbić, Ivka
Čović, Emilia Mravičić, Zlata
Beroš, Desanka Ivančević, Mira
Mravičić, Ljeposava Čović,
Vinka Čović, Đane Pašalić,
Gušte Šarić;

II red: Mijenko Mravičić,
Tome-Ivan Lalić, Marijan Čović,
Grgo Mijačika, Marko Vitić,
Luka Visković, Jelini-Nediljko
Vodanović, Slaven Visković,
Ljubo Lalić, Jozef Šestić,
Slobodan Vitić, Nikola Šarić;
OA Desanka Brbić

III. red: Ines Šimić Blekijev brat
iz Australije, Grgo Mijačika,
Levo Ševelj, Vinko Pašalić, Stipe
Lalić, Jozef Bušelić, Mladen
Bušelić, Niko Ševelj
— OA Desanka Brbić

Tučepke 8. ožujka 80-ih godina 20.
stoljeća na dan žena u Kotoru
— OA Desanka Brbić

Ante Brbić na motoru — oa Desanka Brbić

Prva sv. pričest Tučepi 9. lipnja 1957. godine,
župnik fra Milan Šetka — oa MM;
— oa Rosanda Kunac

Rosanda Šimić ud. Kunac,
Marija Šimić ud Puharić i majka
Vice Šimić r. Mijačika
— oa Rosanda Kunac

Sonja Mijačika, Ivna Čović,
Marija Grubišić, Kate Tomaš,
Rosanda Šimić, Marija-Neva
Šimić, Nevenka Grubišić
— oa Rosanda Kunac

Prva sv. pričest Tučepi 1970. i neke, župnik fra Milan Šetka — oa MM; rođeni
1960. i neke po želji vlasnika fotografije prepoznajte se

Viktorija Lalić, Rose Dragičević, Rajka Sevelj
— oa Viktorija Lalić

Hotelsko poduzeće „Jadran“

Tučepi 1963. godina
s lijeva na desno

I red: Todorić, Nediljka Pašalić,
Nede Šimić ud. Čobrić, Marija
Čović ud. Mendeš, Anka Tomaš,
Rozarija Šarić-Mijalova, Nera

Šarić ud. Vitić, Kruno Šulenta,
Rose Bušelić ud. Dragičević,
Marija Visković-Bakova,

Viktorija Dragičević ud. Lalic,
Marija Puhamić, Zvjezdana
Pašalić,
II red: Mišić, Vjeko Majstrović,
Kosta Makedonac, Nediljko
Selak, Jović, Brkulj, Ivo Turić,
Omer Delalić-Sucić, Fran
Stipanić, Niko Vitić-Vitić,
III red: Vice Visković Bak, Jure
Čović, Vlado Morović, Ivo
Bazdan, Slastičar, nepoznat,
Nikola Staničić, Luka Ivandić,
Feri Božek, Tonči Letica, Mladen

Lalić, Pekar, Zdenko Vujičić,
Šimun Mijačika, nepoznat
— o Dragan Dragičević

ISSN 1332-8816